

diyânet

Aylık Dergi | Eylül 2024 | Sayı: 405

HZ. PEYGAMBER VE ŞAHSİYET İNŞASI

■ Vahyin Işığında
Müslüman
Şahsiyetinin İnşası

■ Hz. Peygamber ve
Şahsiyet Eğitimi

■ Prof. Dr. Hayati
Hökekleli ile Şahsiyet
İnşası Üzerine Söyleşi

■ Tarihe Düşülen Notlar:
Mekke Toplantısı

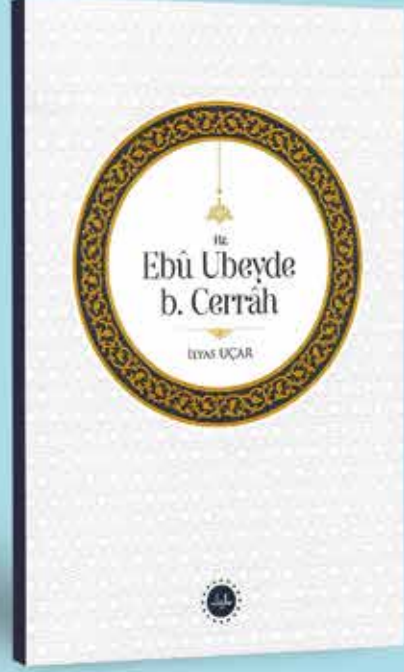
■ İnsanlığa Şahit
Bir Ümmet

www.yayinsatis.diyanet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

YAYINLARIMIZ

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yakın arkadaşlarından olan Ebu Ubeyde b. Cerrah (r.a.), Müslüman oluşunun ardından Mekke'de İslam'ın yayılması için büyük çaba göstermiş; Medine döneminde de İslamiyet'in tebliğinde ve idari işlerde önemli görevler üstlenmiş, Allah Resulü'yle birlikte bütün gazvelere katılmıştır.

Ahsen-i takvim üzere yaratılan insanı varlık âleminde değerli kılan şey, fitratına uygun bir ömür sürmesi, bu sayede dünya ve ukba saadetini elde etmesidir. Bu kazanımı elde etmenin yolu ise İslami değerlerin yaşanmasıyla mümkündür. İslam güven ve huzur toplumunu tesis etmeyi gaye edinir, böylesi bir toplumun neşet etmesi de ancak fert fert Müslüman şahsiyetinin inşasıyla mümkündür. İslam dininin ortaya koyduğu kaideler fitratın korunmasına ve şahsiyet inşasına yöneliktir. Söz konusu kaidelerin uygulanmasında ise örneğimiz Hz. Muhammed'dir (s.a.s.). Dolayısıyla Hz. Peygamber'in örnekliliği Müslüman şahsiyetinin inşasında bedii kaynaktır.

Kur'an-ı Kerim'de Müslüman şahsiyeti inşasında peygamberlerin yaşantıları örnek gösterilir. Onların karşısına ise mücadele ettikleri olumsuz insan tiyolojileri konulur. Bu karşıtlık üzerinden iyi ve kötünün sınırları çizilir. Müslüman şahsiyeti kaynağını ilahi kelimeden alır. O berrak kaynaktan beslenen tohum boy verir, toprağa kök salar. Artık ne fırtına ne boran onu yıkabilir. Müslüman ifrat ve tefritten uzaktır, istikamet sahibidir, zamanın ruhu onu esir almaz; aksine o, zamana meydan okuyan değerlerin neferidir. İslam dini de şahsiyet sahibi insanların eliyle uzak kıtalara yayılmış, nice milletin gönül rızasıyla İslam ümmeti halkasına girmesine vesile olmuştur. Müslümanların kimliklerinin oluşumunda ufuk, Resul-i Ekrem'dir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de; "Andolsun, Allah'ın Resulünde sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman ve Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır." buyurmaktadır. (Ahzab, 33/21.) Hz. Peygamber (s.a.s.) de Allah'ın kendisi ile göndermiş olduğu hidayeti yağmura benzetir: "Allah'ın benimle gönderdiği hidayet ve ilim, (farklı yapılarıdaki) topraklara düşen bol yağmura benzer. Bunlardan bazıları temizdir, suyu alır, bol bitki ve ot yetiştirir. Bazıları kuraktır, suyu (yüzeyinde) tutar. Bu sudan insanlar yararlanır; hem kendileri içerler hem de (hayvanlarını) sularlar ve ziraat yaparlar. Diğer bir toprak çeşidi de vardır ki dümdüzdür. (Ona da yağmur düşer ama) o ne su tutar ne de bitki yetiştirir. Allah'ın dinini inceden inceye kavrayan, Allah'ın beni kendisiyle gönderdiğinden (hidayet ve ilimden) faydalanan, öğrenen ve öğreten kimse ile (bunları duyduğu vakit kibrinden) başını bile kaldırmayan ve kendisiyle gönderildiğim Allah'ın hidayetini kabul etmeyen kimsenin misali işte böyledir." (Buhari, İlim 20, 62; Müslim, Fedail, 15.) O, Kur'an'ı ve ahlaki değerleri hayata hâkim kılandır, hayatı ibadetle yoğurandır, hak ve hakikat birliğinin yegâne remzidir ve doğru sözü eyleme geçirendir.

Diyanet Dergisi olarak dosyamızda "Hz. Peygamber ve Şahsiyet İnşası" konusuna değindik. Prof. Dr. Hamdi Kıziler, "Vahyin Işığında Müslüman Şahsiyetinin İnşası"; Doç. Dr. İbrahim Tozlu, "Hz. Peygamber ve Şahsiyet Eğitimi"; Doç. Dr. Sevde Düzgüner, "İmaj Çağında Müslümanca Yaşamak ve Yeniçağı İnşa Etmek" yazılarıyla dosyamıza katkı sundu.

Bu ayki söyleşimizi Prof. Dr. Hayati Hökelekli ile gerçekleştirdik. Hökelekli, nebevi öğretiyi esas alan Müslüman kimliğinin, dışa dönük, aktif, ıslah edici, bireysel girişim gücü olan, toplumla olumlu ilişkiler sürdüren bir düzlemde geliştiğinin altını çizdi.

Eylül sayımızda sizleri dergimizle baş başa bırakırken Allah Resulü'nün dünyayı teşriflerinin sene-i devriyesi itibarıyla idrak ve ihya edeceğimiz Mevlit Kandili'nizi tebrik ediyor, Hz. Peygamber örneğinde inşa edilen Müslüman şahsiyetinin sadece Müslüman coğrafyalara değil tüm dünyaya huzur ve barış ortamı getirmesini Cenab-ı Hak'tan niyaz ediyorum.

Bereketli okumalar...

Cafer Tayyar DOYMAZ

İÇİNDEKİLER

10 GÜNDEM

HZ. PEYGAMBER VE ŞAHSİYET EĞİTİMİ
Doç. Dr. İbrahim TOZLU

6 GÜNDEM

VAHYİN IŞIĞINDA MÜSLÜMAN
ŞAHSİYETİNİN İNŞASI
Prof. Dr. Hamdi KIZILER

14 GÜNDEM

İMAJ ÇAĞINDA MÜSLÜMANCA YAŞAMAK VE
YENİ ÇAĞI İNŞA ETMEK
Doç. Dr. Sevdə DÜZGÜNER

18 SÖYLEŞİ

PROF. DR. HAYATİ HÖKEKLELİ:
“NEBEVİ ÖĞRETİYİ ESAS ALAN MÜSLÜMAN
KİMLİĞİ, DIŞA DÖNÜK, AKTİF, ISLAH EDİCİ,
BİREYSEL GİRİŞİM GÜCÜ OLAN, TOPLUMLA
OLUMLU İLİŞKİLER SÜRDÜREN BİR
DÜZLEMDE GELİŞİR.”
Mahir KILINÇ

22 DİN DÜŞÜNCE YORUM

TARİHE DÜŞÜLEN NOTLAR:
MEKKE TOPLANTISI
Dr. Hasan GÜÇLÜ

26 DİN DÜŞÜNCE YORUM

İKİ CİHAN SERVERİ:
HZ. MUHAMMED (s.a.s.)
Birgül YANGIN ASLANOĞLU

28 DİN DÜŞÜNCE YORUM

SORDULAR, ÖĞRENDİLER,
YAŞADILAR...
Mürtaza TRABZON

32 DİN DÜŞÜNCE YORUM

NASIL MÜTEVEKKİL OLURUZ?
Nimet KESELİ USTABAŞI

diyanet

SAYI
405
EYLÜL
2024

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar DOYMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Zeynel Abidin AKDUMAN

Yayın Kurulu
Cafer Tayyar DOYMAZ
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Hüseyin ARI
Dr. Mahmut KAYIŞ
Dr. Halil KILIÇ

Editör
Esma GÜNER

Yayın Koordinatörleri
Mustafa BERK
Mahir KILINÇ
Mustafa Mirza DEMİR
Sema BAYAR
Nisanur Mukaddes UYANIK

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

34 VAHYİN AYDINLIĞINDA

İMAN VE İSTİKAMET ÜZERE YAŞAMAK
Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU

36 HADİSLERİN IŞIĞINDA

DİL VE AFETLERİ
Dr. Ahmet OĞUZ

38 DİYANET ARŞİVİ

DÜNDEN BUGÜNE İMAM-HATİPLERİN
GÖREVLERİ
Dr. Mehmet BULUT

42 YARININ DÜNYASI

YARININ DÜNYASINDA GELECEĞİN
DİNİ AKIMLARI
Doç. Dr. Muhammet YEŞİLYURT

46 BUNU KONUŞALIM

MEHMET EMİN İÇTEN:
"DİN GÖNÜLLÜSÜ OLARAK GENÇLERİMİZE
SAHİP ÇIKMALI; BIKMADAN, USANMADAN DAHA
FAZLA GENÇE ULAŞMAK İÇİN YOLUMUZA DEVAM
ETMELİYİZ."
Mahir KILIÇ

48 DİN TARİH TOPLUM

MAZERET ÜRETME HASTALIĞI
Merve YURTSEVER

52 KUR'AN SURELERİ

ENBİYA SURESİ
Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

58 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

YENİ BAŞLAYANLAR İÇİN ESKİ HİKÂYELER
Sümeysra ÇELİK

62 İNSANLIĞA ŞAHİT BİR ÜMMET
Abdurrahman AKBAŞ

66 KIRILMA NOKTASI

NİĞBOLU ZAFERİ
Alparslan AKÇA

68 KAFAMA TAKILANLAR

MÜSLÜMANA KÂFİR DENİLİR Mİ?
Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ

72 ÇAĞIN ÂLİMLERİ

EBUBEKİR SİRACEDDİN
DÜNYANIN BATI YAKASINDAKİ DERVİŞ
Enbiya YILDIRIM

76 İNSAN HÂLİ

BİTİRİLMEMİŞ ACILAR TEKRARLANIR
Betül KARAPINAR

78 HATİRA DEFTERİ

RUHA İYİ GELEN ŞEYLER
Hacer BALCI

80 KİTAPLIK

DÎVÂN
Mustafa Mirza DEMİR

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Kapak Görseli

Gülîstân-ı risâlette gül-i handân Muhammed'dir
O bostân-ı hidayette gül-i reyhân Muhammed'dir
Alvarlı Muhammed Lutfi Efendi

Hat: Betül Kırkan - Tezhip: A. Feyza Dikmen

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı TC Ziraat Bankası,
Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri -

Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

İhlas Gazetecilik A.Ş.
Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlas Plaza No: 11 A/41
Yenibosna Bahçelievler, İstanbul
Tel: 0 212 454 30 00

Basım Tarihi: 26.08.2024

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

HZ. PEYGAMBER VE ŞAHSİYET İNŞASI

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyaret İşleri Başkanı

Yüce Allah, ulvi bir amaç için dünyaya gönderdiği insanı yaratılış gayesine ulaştıracak akıl, irade, idrak ve muhakeme gibi kabiliyetlerle donatmış; onu sayısız nimetlerle tezyin etmiştir. Bununla birlikte rahmetinin bir tecellisi olarak her türlü kötülük, günah ve tehlikeye karşı onu vahiy ve nübüvvetle desteklemiş; erdem, fazilet ve güzel ahlak çizgisinde onurlu bir hayatın yolunu ona kolaylaştırmıştır.

Yüce dinimiz İslam'ın öncelikli hedeflerinden biri, yeryüzünü adalet, merhamet, güven, sorumluluk ve güzel ahlak gibi değerler ekseninde herkes için yaşanabilir bir yer haline getirmektir. Hiç şüphesiz bu da öncelikle insanın tabiatında var olan güzellikleri açığa çıkaracak ve olumsuzlukları bertaraf edecek güçlü bir şahsiyet inşasıyla mümkündür. Bu bağlamda Cenab-ı Hak, Kur'an'ın birçok ayetinde insanın iyiliği ve kötülüğü gerçekleştirmesinde önemli bir etken olan nefse dikkat çekerek, nefsin kıs-

kançlığa, cimriliğe ve bencil tutkulara elverişli olduğunu haber vermiştir. "Nefse ve ona düzen verene, ona kötü ve iyi olma yeteneklerini yerleştirene yemin olsun ki, nefsinin arındırıcı elbette kurtuluşa ermiştir. Onu kötülüklerle boğan da ziyan etmiştir." (Şems, 91/7-10.) buyurmak suretiyle nefsin olumsuz telkinlerine karşı bilinçli ve duyarlı olunması hususunda insanları uyarmış; onun kötülüklerle meyyal yönlerinin terbiye edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Zira insan, ancak nefsinin kötülüklerden arındırıp sorumluluklarına sadakat gösterdiği oranda eşref-i mahlûkat olacaktır. Bu sebeple şahsiyet inşasının nefis terbiyesiyle, nefis terbiyesinin de ilim ve eğitimle doğrudan ilişkili bir durum olduğu söylenebilir. Nitekim Allah Resulü, gerek şahsiyetli birey gerekse böyle bireylerden oluşan bir toplum inşasının ancak eğitim ve terbiyeyle mümkün olabileceği bilinciyle ashabını sürekli ilme, eğitime, okumaya ve araştırmaya

maya teşvik etmiştir. Bu amaçla risaletin ilk günlerinden itibaren kadın, erkek, genç, yaşlı her kesimden insanla kurduğu güçlü iletişim sayesinde zihin, kalp ve ahlak planında bireysel, toplumsal ve evrensel düzeyde büyük bir dönüşüm gerçekleştirilmiştir. İlim, hikmet ve erdemın kaybolduğu, cehaletin ve şiddetin hayata hâkim olduğu, insan onur ve haysiyetinin yok sayıldığı bir toplumu şirkten, küfürden, zulümden, adaletsizlikten ve ahlaksızlıktan arındırarak tevhid, iman, kulluk ve değerler ekseninde örnek bir topluma dönüştürmüştü ve büyük bir medeniyet inşa etmiştir. Bu eşsiz medeniyetin hüküm sürdüğü her dönemde, hayatın tüm alanlarında insanlığa örneklik ve önderlik edecek şahsiyetli nesiller yetiştirilmiştir.

Müslümanların şahsiyetli insan ve erdemli toplum inşa etme sürecindeki eğitim stratejilerini belirlemeleri noktasında İslam'ın "emri bi'l-maruf ve nehyi ani'l-münker" ilkesi, geçmişten bugüne en önemli referans olmuştur. Yaratılış gayesine uygun bir hayatla Allah'ın rızasını kazanmak, yeryüzünü ifsattan korumak ve orada iyiliği egemen kılmak için Kur'an ve sünnette çerçevesi çizilen bu ilkenin hayata geçirilmesi, Müslümanların uhdesinde bir kulluk vazifesi olarak görülmüştür. Cenab-ı Hakk'ın, Âl-i İmran suresi 110. ayette-

ki "Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a iman edersiniz." fermanı ile vurgu yaptığı söz konusu vazifenin hakkıyla ifa edilebilmesi için her Müslümanın aktif rol alması önem arz etmektedir. Bu durum aynı zamanda İslam'ın ilke ve hakikatlerinin, ölçü ve değerlerinin farkındalığını sağlayacak bir kulluk bilincinin yanı sıra Müslümanı çağın sorunlarının idrakine ulaştıracak bir sosyal duyarlılığın da her daim diri tutulmasını gerektirmektedir.

Açıkça ifade edeyim ki bugün toplumsal hayatı tüm veçheleriyle etkisi altına alan bireysellik, bencillik, dünyevileşme, yalnızlaşma gibi sorunlar, popüler kültürün tazyikiyle maa-lesef başta çocuklar ve gençler olmak üzere tüm insanlığı tehdit etmektedir. Böyle bir ortamda onları korumak, kimlik ve kişiliklerinin gelişimine, güçlenmesine destek olmak, omuzlarımızdaki önemli sorumluluklardandır. Bu sorumluluğun ifası da ancak Sevgili Peygamberimizin, "Müslüman, diğer Müslümanların, dilinden ve elinden salim olduğu (zarar görmediği) kimsedir. Mümin de insanların, canları ve malları hususunda (kendilerine zarar vermeyeceğinden) emin oldukları kimsedir." (Buhari, İman, 4.) hadisiyle tarif ettiği şahsiyetli bir nesil yetiştirmekle mümkündür. Allah Re-

sulü'nün son derece yalın fakat kapsamlı bir şekilde ifade buyurduğu bu vasıfları haiz bir nesil inşası, sadece Müslümanların değil tüm insanlığın huzur ve selameti için ötele-nemez bir sorumluluktur. Zira bugün yeryüzü, iyilik ve merhamete, barış ve huzura, güzel ahlak ve hukuka susamıştır.

Bu bağlamda öncelikle Hz. Peygamberin mücadelesini, eğitim metodunu ve üslubunu kendimize örnek almak, onu çağımızın insanıyla buluşturmak mecburiyetindeyiz. Onun örnekliliğinde tüm değerlerimizi yeniden ihya, işlevselliğini kaybeden fikir ve düşüncelerimizi tecdid, ifsada sebep olacak yönlerimizi ıslah, güzel ahlak merkezli düşünce, söz, tutum ve eylemleri inşa ve ikame etmek için azami gayret sarf etmek zorundayız. Kur'an ve sünnetin rehberliğinde bilgi ile hikmeti bütünleştiren, hayatı anlamlı kılan değerlerle bilimsel gelişmeleri birlikte öğrenen, bütün söz ve davranışlarında sadece âlemlerin Rabbinin hoşnutluğunu arayan ve erdemli, vicdanlı, ahlaklı, dürüst, doğrudan ve haktan yana tavır alan şahsiyetli bir nesil yetiştirmek durumundayız. Zulüm, şiddet ve vahşet sarmalında tarihin en buhranlı dönemine sahne olan dünyanın makûs talihini ancak İslam'ın hayat veren değerleri ekseninde yetişen böyle bir nesil değiştirecektir. ■

VAHYİN IŞIĞINDA MÜSLÜMAN ŞAHSİYETİNİN İNŞASI

Prof. Dr. Hamdi KIZILER

Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüce Allah, âlemi ve içindeki tüm varlıkları kendi yüceliğinin ve kudretinin bir tezahürü olarak yaratmıştır. Şüphesiz varlıklar âleminin merkezinde üstün ve mükerrem bir şekilde yarattığı insan vardır. İnsana verilen akıl ve irade ona varlıkları, kendini, varlıklar âlemindeki yerini, anlam arayışını bilme ve tanıma gücü verir. Böylece insan, dışındaki objelere karşı ilgi duyar, görüp duyduğu şeylerden etkilenir, onlara alışabilir, onları yönetebilir bir varlık olarak hayatını sürdürür. Bu anlamda çok faydalı olabileceği gibi çok zararlı olabilme özelliğine de sahiptir.

Yarattığı varlıkları en iyi bilen Allah, ilk insanın dünya hayatına başlamasıyla beraber ihtiyaç duyduğu her şeyi, temel bilgileri, kendisine ve dışındaki varlıklara karşı nasıl davranması gerektiğini; iyiliği, kötülüğü, güzelliği, çirkinliği, doğruyu, yanlışı vs. öğretmiştir. Onu asla başıboş bırakmamıştır. (Kiyame, 75/36.)

İlk insan Hz. Âdem ile birlikte halife seçtiği eşref-i mahlûkat olan insanın hem dünyada hem de ahirette mutlu olması için “vahiy” yoluyla ilahi mesajlarını yollamıştır. Böylece inşa ve ihyasının kâmil seviyede olmasını hedeflemiştir.

Şüphesiz vahiy zincirinin son halkası Hz. Muhammed’e (s.a.s.) indirilen, mushaflarda yazılan, tevatürle nakledilen, dil, belagat ve üslubuyla muciz olan Kur’an-ı Kerim’dir. O, içinde Allah’ın emir ve yasaklarını, hükümlerini, iman, ibadet ve ahlak esaslarını, dünya ve ahirette saadete götüren ilkeleri barındıran, hak ile batılı ayıran, bütün insanlara hidayet kaynağı olan, bir rehber ve rahmet kitabıdır. İnsana dair her sahadada etkin sözü bulunan Kur’an’ın

temel hedeflerinden biri de şüphesiz ideal insanı (insan-ı kâmil) vücuda getirmektir.

Kur’an-ı Kerim’e göre insan, saf, temiz ve selim bir fıtrat üzere yaratılmıştır. (Rum, 30/30.) Ontolojik olarak biyo-psiko-sosyal bir varlık kabul edilen insan, her yönden gelişmeye açık bir özellik gösterir. Eşya ve olaylardan etkilenen insanda değişme ve bozulma sonradan meydana gelir. İnsan bir taraftan biyolojik temele dayanan kalıtımla ilgili yapısı, psiko-sosyal etkileşimleri, içgüdüleri, dürtü ve eğilimleri, diğer taraftan da kendi yaşadığı zaman ve mekâna bağlı kültür, gelenek ve dinin

şekillendirdiği bir dünya hayatı yaşar. Böylece hayatı boyunca şahsiyetinin inşa süreci devam eder. Bu süreçte insan, kendi hür iradesiyle ortaya koyduğu tutum ve davranışlarıyla şahsiyetini şekillendirir.

Psikologlar şahsiyeti; bir insanın bireysel ve sosyal hayattaki bütün ilgilerini, yeteneklerini, alışkanlıklarını, söz, tutum ve davranışlarını, dış görünüşünü, konuşma tarzını, çevresine uyumunu, bütün rollerini kapsayan ve devamlılık gösteren ahenkli bir bütünlük şeklinde tanımlamaktadır. Bu hususlar, insan hakkında çeşitli olguların ortaya çıkmasına sebep olur. İnanç, ibadet, ahlak, şahsiyet, karakter, eğitim gibi olguların

iyi veya kötü olması, bu hususların ortaya çıkardığı sonuçlardır. Buna göre insanın yaratılıştan itibaren fitratında var olan potansiyel özellikleri, onu iyiye götürebildiği gibi kötüye de sevk edebilir. Bu durum, insan için yukarıda zikredilen hususları doğru bir şekilde inşa etmenin ne kadar önemli olduğunu gösterir. İnsanın bu serüveni istenilen düzeyde sürdürmesi ve sağlıklı bir şahsiyet geliştirmesi, onun hem fitratında hem de bio-psişik yönünde var olan niteliklerini en iyi bilen Yüce Yarıdan'ın vahiy yoluyla rehberliğini zorunlu kılar.

İnsan, yaratılış itibarıyla karmaşık bir yapıda yaratılmıştır. Bünyesinde âlemin güçleri toplanmış, âdetâ âlemin bir sentezi olarak hâsil olmuştur. O, her ne kadar görünüşü küçükse de âlemin bir özü, özeti, hülasası ve semeresidir. Bu sebeple insan şahsiyetinin inşasında çeşitli unsurları bir arada bulundurmak; bireysel, toplumsal ve evrensel tüm değerleri dikkate almak gerekir. Hele bu insan vahiy zincirinin son halkası Kur'an-ı Kerim'e ve onun tebliğcisi Hz. Muhammed'e (s.a.s.) inanan bir Müslüman ise tartışmasız Allah'ın kelamına kulak vermesi ve ona göre hareket etmesi gerekir.

İnsan, aynı zamanda sürekli gelişen ve değişen bir varlıktır. Onun gelişimi, doğuştan getirdiği özelliklerinin dışarıdan ve çevresel koşullarla etkileşmesiyle devam eder. Yaşam boyunca ilerleyen bu süreçte her insanın ruhsal (manevi/ahlaki), zihinsel ve fiziksel gelişimi meydana gelir ve sonuç itibarıyla her birey kendine özgü bir şahsiyet (kişilik) geliştirir. Yine yaratılışı gereği insanın fitratında bulunan iyilik ve kötülüğe meyledebilme özelliği, onun değişim ve gelişiminin iyi ve doğru olabilmesini gerekli kılar. Bu gerçekten hareketle denilebilir ki Kur'an-ı Kerim bir Müslümanın şahsiyetinin iyi, doğru ve güzel bir şekilde oluşması için pek çok unsurdan bahseder. Bir makalenin sınırları içinde elbette bunların hepsine değinme imkânı yoktur. Ancak belli başlı bazı temel unsurlara değinmek isabetli olacaktır. Nitekim

Kur'an, en başta bir Müslümanın şahsiyetinin inşasında aklını tefekkürle, kalbini imanla, davranışlarını ibadetlerle şekillendirmesini istemiştir. Bunun anlaşılmasını kolaylaştırmak için de belli başlı kavramlar kullanmıştır.

İman

Vahyin insanoğluna gönderildiği günden beri Yüce Allah insanları iman etmeye çağırmıştır. (Bakara, 2/136.) Esasen bu durum, Allah'ın kendisine halife olarak yarattığı insan şahsiyetinin inşasının da başlangıcıdır. Zira iman, insanın bütün duygularını, düşüncelerini, tutum ve davranışlarını etkileyen en temel unsurdur. Ayrıca iman olmadan bir insanın yaptığı amelilerinin de karşılığı yoktur. (Araf, 7/147; Âl-i İmran, 3/21-22; Maide, 5/5; Enam, 6/88.) O hâlde iman, Müslüman şahsiyetini oluşturan en temel unsurdur. İman, Müslümanın iç âlemini iyi ve güzel yönde düzenleyip dengeler ki böylece dış âleme de iyilik ve güzellikler yansımış olur.

Amel/İbadet

Kur'an-ı Kerim'de şahsiyet inşası için imandan sonra zikredilen unsurlardan biri de ameldir. Amel kavramını, davranışlar veya yapılan her türlü eylem şeklinde ifade etmek de mümkündür. Şüphesiz Allah'ın kullarından istediği ise salih amellerdir. Bu sebeple Kur'an'da birçok ayette iman ve salih amel birlikte zikredilmiştir. (Bakara, 2/25, 82, 277; Nisa, 4/57, 122, 173; Maide, 5/9, 93.) Buna göre vahiy, Müslümanın şahsiyetini inşa ederken iman ve salih ameli birbirinin tamamlayıcı unsuru olarak görmüştür.

İhlas

Müslüman şahsiyetini inşa eden temel unsurlardan biri de ihlastır. İhlas; riya, kötü tutum ve davranışlardan uzak durarak daima iyi niyet üzere samimi olmaktır. Müslüman, her durumda Allah'a karşı ihlaslı olmaya gayret etmeli, yaptığı her şeyde samimi olmalıdır. Allah'ın her zaman kendisini koruyup gözetlediğinin bilincinde olmalıdır. (Nisa, 4/146.) Müslümanın iyi bir şahsiyet kazanması için tüm varlığı ile samimiyetle Allah'a yönelmesi gerekir.

Takva

Kur'an'ın Müslüman şahsiyetini inşa ederken temel aldığı unsurlardan biri de kişinin Allah'ın emir ve tavsiyelerine uyması, haram ve günahlardan kaçınması hususunda gösterdiği titizlik ve bilinçli olmayı ifade eden takvadır. (Bakara, 2/197; Maide, 5/2; Araf, 7/26; Tevbe, 9/108.) Allah, şahsiyetinin oluşmasında takvaya yer veren bir Müslümana iyiyi kötüden ayırt edecek bir anlayış verir. (Enfal, 8/29.) Böylece hayrı şerden, hakkı batıldan, sevabı günahattan ayırt eder; haram ve günahlardan kaçınır. Muttaki bir Müslüman, takva ile selim fitratını korur, sapkınlıklara ve kötü davranışlara karşı teyakkuz hâlinde olur.

İhsan

Kur'an-ı Kerim, Müslümanın şahsiyetini inşa ederken sahip olması gereken vasıflardan birinin de ihsan olduğunu belirtmiştir. (Nahl, 16/90.) Genel olarak Kur'an'a göre muhsin, tüm varlığıyla Allah'a yönelen, O'ndan başka ilah tanımayan, O'na ihlasla kulluk eden, O'nun emir

ve yasaklarına boyun eğen, iyilik ve lütufta bulunan, bir işi en güzel şekilde yapan kişidir. (Bakara, 2/112; Nisa, 4/125; Lokman, 31/23.) İhsanın diğer bir anlamı da Peygamber Efendimizin buyurduğu üzere Allah'ı görür gibi ibadet etme bilincine sahip olmaktır. (Buhari, İman, 37.) İhsan vasfını içselleştirmiş bir Müslüman, yaptığı tüm işleri güzel yapar, âlemdeki her varlığa sevgi ve merhametle yaklaşır. Ariflere göre muhsin, bütün güzellikleri, nimetleri, hatta bütünüyle varlığı ilahi varlığın ve güzelliğin tecellileri olarak kabul eder. Ontolojik bakımdan gerçek varlık olarak sadece Allah'ı tanır. Ahlaki yönden de yalnız O'na kul olur, bütün ruhuyla O'na yönelir ve O'nu sever, diğer bütün varlıkları da O'ndan dolayı sever.

Sıdk

Bir Müslümanın şahsiyet inşasında Kur'an'ın temel unsur kabul ettiği kavramlardan biri de sıdktır. Esasen sıdk; niyet, söz, duygu, düşünce, tutum ve davranışlarda dürüst, doğru ve gerçeğe uygun hareket etmek anlamında bir ahlak terimidir. İnsan şahsiyetini inşa eden diğer pek çok unsuru da içinde barındırır. Nitekim hakikati konuşmak, gerçeğe uygun bilgi vermek, güvenilir olmak, vadine sadakat göstermek gibi manaları da içerir. Sıdk, kişinin içi ile dışının aynı olduğunun göstergesi gibidir. (Yusuf, 12/46; Meryem, 19/54,56; Maide, 5/75; Ahzab, 33/35.)

İnfak

Kur'an, Müslüman şahsiyetini inşa ederken onda infak ve tasadduk edici olma vasıflarının bulunması gerektiğini belirtmiştir. Bu kavramlar, şahsiyetli

bir Müslümanın Allah'ın verdiği nimetleri ihtiyaç sahiplerine infak etmesini ifade eder. Şüphesiz infak, sadece Allah'ın rızasını kazanmak için yapılır. Aynı zamanda infak, Müslümana cömert, paylaşımcı ve yardımsever olmak gibi erdemleri de kazandırarak sosyal şahsiyetinin oluşmasını sağlar.

İffet

Müslüman şahsiyetinin sağlıklı inşası için gereken unsurlardan biri de iffettir. İnsanın bedenî ve maddi hazlara aşırı düşkünlüğünü korumayı ifade eden iffet; yeme, içme ve şehvi arzular konusunda ölçülü olmak, aşırı istekleri bastırıp dinin ve aklın buyruğu altına sokmak demektir. (Bakara, 2/273; Nisa, 4/6; Nur, 24/33, 60.) Şüphesiz iffet; edep, hayâ, sabır gibi Müslüman şahsiyetini inşa eden diğer unsurları beraberinde kazandıran bir erdemdir.

Sonuç olarak şöyle özetlemek mümkündür: Kur'an'a göre bir Müslüman, ibadetlerinde titizlik gösterir; namaz, oruç ve benzeri ibadetleri huşûyla yerine getirir. Allah'a yakın, şeytandan uzak durur. Daima Allah'ı zikreder. Allah'tan korkup sakınır. Allah'a tevekkül eder, verdiği nimetlere şükreder. İyiliği emreder, kötülüğü yasaklar. Tüm varlıklara karşı merhamet eder. Bela ve musibetlere sabreder. Öfkesine kapılmaz, hoşgörülü ve bağışlayıcı olur. Emanet ve ahdine riayet eder. Birey ve toplum için hak, hukuk, özgürlük, adalet gibi erdemleri savunur, mümkün olduğu kadar bunlara riayet eder. Zulme ve kötülüğe karşı tavır alır. Daima dua eder, iyilik ve güzellik için

gayret gösterir. Kötülükten, fitne ve fesattan uzak durur. Nefsinin ve toplumu ıslah etmeye gayret eder. Barışın tesisi için uğraşır...

Bunun gibi daha nice ilkeler, Müslüman şahsiyetinin sağlıklı bir şekilde inşası için Kur'an tarafından beyan edilmiştir. Bu ilkelere uyan şahsiyetli bir Müslüman, başta Allah'a olmak üzere kendisine, içinde yaşadığı topluma ve nihayet âlemdeki tüm varlıklara karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirerek insan-ı kâmil ve eşref-i mahlûkat olarak varlığını sürdürür. Allah'a iyi bir kul olarak dünya ve ahiret mutluluğunu kazanır. ■

İnsan bir taraftan biyolojik temele dayanan kalıtımla ilgili yapısı, psiko-sosyal etkileşimleri, içgüdüleri, dürtü ve eğilimleri, diğer taraftan da kendi yaşadığı zaman ve mekâna bağlı kültür, gelenek ve dinin şekillendirdiği bir dünya hayatı yaşar. Böylece hayatı boyunca şahsiyetinin inşa süreci devam eder.

HZ. PEYGAMBER VE ŞAHSİYET EĞİTİMİ

Doç. Dr. İbrahim TOZLU

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Tezhip: Faruk TAŞKALE

Dinin özü ilahi kurallardır. İlkeleri Yüce Yarıdan koyar. Emirlerini peygamberlerine ulaştırır. Bu yönüyle vahiy, dikey bir ilişkidir. Peygamber ise yaratıcının emir ve yasaklarını uygular. Hz. Peygamber'in gerek sözlü gerekse fiilleri ile tasviplerine sünnet denir. Bu itibarla da sünnet yatay ilişkidir; halka yöneliktir. Efendimizin şahsiyetini ortaya koyan her uygulama, insanların dini anlamalarında ve vahiy kavramalarında bir bütündür.

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) hayatı tüm insanlığın gözleri önünde cereyan etmiştir. O, olaylarla ve halkla hep iç içe yaşamıştır. Bu sebeple Kur'an, onun şahsiyetini şahit, müjdeleyici, uyarıcı, Allah yoluna çağırıcı bir kandil olarak takdim etmiştir. (Ahzab, 33/45,46.) Hayatına yakinen tanık olan ilk müminler, Efendimizin her anını kendi hayatlarına ilmek ilmek işlediler. Çünkü Allah'ın Elçisi, "... Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır." (Ahzab, 33/21.) diye Kur'an'da tanıtılmaktaydı.

Şahsiyet, kişinin öz kimliği ve kendinin farkında olmasıdır. Tutum ve davranışlarını, hareketlerini idare edebilmesidir. Doğuştan ve sonradan elde edilen bütün özellikleri içine alır. Efendimizin şahsiyetini, Kur'an, "Sen elbette üstün bir ahlaka sahipsin." (Kalem, 68/4.) diyerek bize takdim etmiştir. Bu yönüyle İslam ahlakı, kurgu (ütopya) değildir. Bu ahlak, Resul-i Ekrem'in sünneti ile bu dünya hayatında şah-

siyet bulmuştur. Gazali, Hz. A-işe'nin, "Onun ahlakı Kur'an idi." sözünden ve ilgili ayetlerden yola çıkarak şu sonuca varır: "Kur'an'da terbiyeye yönelik pek çok ayet vardır. Bunlar sadece Hz. Peygamber'e özel değildir. Bütün insanlara hitap eder. Allah, elçisini Kur'an ile insanları da Resulüallah ile terbiye etmiştir." (Gazali, İhya, II, 358.)

"Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim." (İbn Hanbel, II, 381.) buyuran Efendimiz, bir beşer üzerinde Kur'an'ın tecessüm etmiş en mükemmel rol modeli, şahsiyetidir. Onun bütün ahvali, yaratılış özellikleri, karakter yapısı, âdeti, seciye ve mizacı tüm insanlığa örnektir.

Kur'an, kulun kişiliği hakkında genel bir çerçeve çizmiş, "De ki: Herkes kendi yapısına uygun işler görür. Rabbiniz, en doğru yolda olanı daha iyi bilir." buyurmuştur. (İsra, 17/84.) Kur'an ve Hz. Peygamber bir mıknaş gibi tertemiz olanları, hidayete erecekleri kendisine çeker. (Razi, *Mefatihü'l Gayb*, XXI, 391.) Hz. Peygamber, kişiliklerine en uygun şekilde ashabına muazzam bir şahsiyet kazandırmış ve onlar temiz duygulara sahip olarak Resulüallah'ın huzuruna gelince, Allah'ın elçisi olarak onu kabul edince ancak iman ehli sayılmışlardır. Onun için Kur'an'da, "... Eğer kaba, katı yürekli olsaydın onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi..." buyrulmuştur. (Âl-i İmran, 3/159.)

Gerek Mekke'de gerekse Medine'de Allah'ın elçisini tasdik edip kabul eden müminler, E-

fendimizin üstün mizaç ve karakterini kendilerine en temel ilke (şiar) edinirken -Allah'ın lütfu yanı sıra- ziyadesiyle O'nun şahsiyetinden etkileniler. Evvela aralarında gönül bağı kurdular. Bu yönelimin en önemli ilkesi muhabbet oldu. Muhabbet, insan şahsiyetini geliştiren baş etkindir. Bu, birkaç gram altın madenine erişmek için tonlarca toprağı işlemeye benzer. İnsan, kalbinin derinliklerindeki asıl sevgiye erişmedikçe yol alamaz. Sahabenin en belirgin özelliği, Allah'ın Elçisi'ni çok sevmiş olmalarıdır. Yüce Mevla müminleri, "Allah'ın sevdiği ve onların da Allah'ı sevdikleri" (Maide, 5/54.) kimseler olarak tavsif etmiştir.

Gazali, şahsiyet sahibi müminin, sevme ve sevilme gibi beşeri özellikleri doğuştan aldığını söyler. Onun için insan kendini ifade etmek ve ispatlamak ister. Eğer mümin, şahsiyetini oluştururken kendi nefsinin değil de bir başkasını öne çıkartırsa ona göre değer kazanır. Sahabe-i kiramda bu şeref, Resulün şahsında cihat, infak, ilim, amel vb. değerlerle kendini göstermiştir. Böylece onlar sevdikleriyle özdeşleşmiş ve kıymet kazanmışlardır. Buna mukabil kişi, kendi arzu ve nefsanî isteklerine boyun eğerse hayvani özellikler (behimiyet) taşır. Hem insanda hem de hayvanda saldırganlık, bir şeye üstünlük kurma eğilimi vardır. Bu gazap, kin ve öfkeyle (sebuiyet) kendini gösterir. Ayrıca insan, şeytani akılla bir başkasını aldatır, kandırır; hile yaparak (şeytaniyet) kendini gösterir. (Gazali, İhya, III, 11.)

Sahabe-i kiram; Resul-i Ekrem'in yanında akide, akıl ve ruh terbiyesi sayesinde içten gelen yönelişle evvela şahsiyetlerinin farkına vardılar. Yaşadıkları toplumda kölelik sistemiyle sahiplenmenin (rububiyet), insan ötesi tutum ve davranışlarla kaybettikleri insan onurunun yerle bir edilmesinin (behimiyet), her türlü eziyet ve cefanın toplumun belirli bir kesimine reva görülmesinin (sebuiyet), aristokratların istedikleri gibi yaşayıp nefsanî yetenekleriyle halkı yönetimleri altına almasının (şeytaniyet) ne demek olduğunu kavradılar. Bu sebeple Resulü Allah'ın kişiliği, merhamete dayalı ahlaki şahsiyeti onları ziyadesiyle etkiledi. Onlar da kendilerinden sonrakilere şahit olacak düzeye eriştiler.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şahsiyet eğitiminde mekân, tek merkez değildi. Bunun sayısız örneklerini Mekke'deki Daru'l-Erkam'da, Medine'deki Mescid-i Nebevi'de ve Ashab-ı Suffa'da ve hayatın her alanında görebilmek mümkündür. Allah'ın Elçisi'nde şahsiyetli duruşu gören sahabe, Mekke'de iken Erkam'ın evini davetin merkezi hâline getirdiler. Medine'de ise suffe ashabını İslam'ın ilk eğitim kurumu nüvesi yaptılar. Mekke'den Habeşistan'a hicret eden ilk müminleri Necaşi nasıl görüp etkilenmiş ve İslam'a yönelmişse Medine'de Esad b. Zürrar'e'nin evinde hatta Musab b. Umeyr'in şahsında, Evs kabilesinin lider kadrosu da bu şahsiyetli duruştan etkilenmişti. Bu hususta sahabe, evvela düzgün bir akideye sahipti. Dürüsttü. İstikamet ehliydi.

Bu muazzam bir kuvve demekti ve bir etkileşim meydana getiriyordu. Bu bakımdan inanç esasları, şahsiyet eğitiminin birincil faktörüydü. Akide bozulursa insanın yönelimi putlar başta olmak üzere her şeye yönelebiliyordu. Kur'an'da, "Üsvetün hasene/en güzel örnek" (Ahzab, 33/21; Mümtehe, 60/4.) olarak takdim edilen iki büyük peygamber, önce putları kırmakla örnek nesil inşa etmişti: Bunlardan biri İbrahim (a.s.), diğeri ise Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.) idi.

Akideyi tamamlayan ikinci önemli etken, kişinin akla yönelimidir. Burada akıl, salt akıl değildir. Ebu Cehil'in adı Amr b. Hişam iken cehaletin babası olarak adlandırıldı Peygamberimiz tarafından. Çünkü rahmani bir habere ve akideye teslim olmamıştı. Akl-ı selim değildi. Hâlbuki aklını ilahi mesajla tezyin eden İbrahim (a.s.), akl-ı selimle putları kırıp yol almıştır. Hz. Muhammed (s.a.s.), cahiliye insanına akıllarının alabileceği kadarıyla sabırla ve sebatla mücadele ederek özellikle şahsiyetlerine hitap etmiştir. Onun için din, akıl, gönül ve kabul işidir. İlk Müslümanlar, akl-ı selim ile davranarak Kâbe etrafında ilkin ibadet için buluşmadılar. Sabrettiler. Bazıları imanlarını dahi gizledi, bazıları açıkça ilan etti. Ama yeri gelince din uğruna canlarını feda ettiler. Bunlar elbette akıl üstü bir iradenin tezahürüydü. Mekke'de Ammar b. Yasir'in genç yaşta anne babasının şehadeti görmesi, Musab b. Umeyr'in anne babasının ekonomik ve psikolojik baskılarına taham-

mül etmesi, Efendimizin genç Musab'ı gördükçe gözlerinden yaşların süzülürmesi muazzam bir şahsiyet terbiyesi içindi. Medine'den Mekke'ye gizlice gelen ve Efendimizle buluşmak isteyen nice müminler vardı Akabe tepeciklerinde, hicret günlerinde İki Cihan Serveri'nin yolunu bekleyen...

Şahsiyet eğitiminin üçüncü basamağı, ruhun terbiye edilmesidir. Eğer ruh, akideden mahrum olur ve başkalarının ideolojik etkileriyle depo edilmiş bir akılla yol aldığını zannederse artık o beden, ruhsuz demektir. Şairin, "İmandır o cevher ki ilahi ne büyüktür / İmansız olan paslı yürek sinekte yükür." dediği gibi akide ve aklın birlikte yol alabilmesi ancak gönülde güçlü imanla ve ulvi bir ruhi hayatla mümkündür. Ruhun özünde ilim, ilmin esasında "Alîm" olan Allah inancı vardır. Bunlar bir bedene hâkim olunca orada merhamet zuhur eder. Ruhu kemâle eren bir muallim, mürebbi, mürşit, anne veya baba terbiye ettiği kişinin şahsiyetine malik olmaz. O, insanı ilim ve merhametle yüceltir.

Sahabe neslinde ilim ve merhamet, Efendimiz (s.a.s.) ile dirilmiştir. Onlar da kendilerinden sonra gelen tabiin neslini, taşıdıkları yüce ruhî değerlerle diriltmişlerdir. Bu kutlu dirilişin özü, evvela ilahi vahye dayanan akideye sonra akl-ı selime ve nihayetinde ruhi eğitime bağlıdır. Hz. Peygamber'in maddeten varlığı, sahabe-i kiram için Yüce Allah'ın rahmetidir. (Maturidi, *Tevilat*, V, 191.) Onun için Kur'an'da, "Oysa sen onların içinde iken Allah onlara a-

zap edecek değildi. Bağışlanma dilerlerken de Allah onlara azap edecek değildir.” (Enfal, 8/33.) buyrulmuştur. Dolayısıyla sahabe, sonraki nesillerin yetiştirilmesi için şahsiyetli kişiler olarak özellikle seçilmiş, “Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah’a iman edersiniz...” (Âl-i İmran, 3/110.) ayetiyile övülmüştür. Sahabe Efendilerimiz, şahsiyetlerini ikmal ederken bu hayata sünnet perspektifinden baktılar. Bizzat Efendimizin kastettiği manayı iyice anladılar. Ona göre de fikir (ictihad) beyan ettiler. Örneğin Resul-i Ekrem, Muaz b. Cebel’i Yemen’e kadı olarak gönderirken Muaz; bir meseleyi Kur’an’da bulamaz ise sünnet ile sünnette de bulamazsa kendi reyini hareket edeceğini söylemişti. O vakit Muaz’a, 28 yaşlarındaydı ve heyetin başındaydı. Hicretin 9. yılıydı. Peygamberimizi onca yıl takip etmişti. Akidesi, akli ve ruhu karışık değildi. İstikbale hazırladığı umutla Muaz’ın verdiği cevaba Hz. Peygamber son derece sevinmişti ve “Allah Resulü’nün elçisini, Resulün razı olduğu şeye muvaffak kılan Allah’a hamdolsun!” demişti. (Ebu Davud, Akdiye, 11; Tirmizi, Ahkâm, 3.) Zira Muaz’ın gideceği topluluk son derece karmaşıktı. İçlerinde ehl-i kitap da putperest de vardı. Allah Resulü, Muaz’a şöyle tembih etti: “Önce onları Allah’a imana davet et, sonra Peygamberine... Bunu kabul ederlerse beş vakit namazı öğret! Bunu da kabul ederlerse zekâtı anlat!” (Buhari, Zekât, 1; Ebu Davud, Zekât, 5.) Resulüllah, Muaz’ı Kur’an ve sün-

netle teçhiz edip ruh dünyasını muhabbetle beslemişti. Kur’an ve sünnetle bütünleşmeyen bir eğitim, kişiyi kemâle erdiremezdi. Ruh dünyası gelişmeyen bedende sağlam bir irade yer etmezdi. İradesi olmayanın ise bir başkasını, şahsiyetine tesir ederek geliştirmesi mümkün değildi.

Zeyd b. Desine (r.a.), Kur’an hafızıydı. Hicretin 4. yılında yedi kişilik arkadaş grubuyla katıldı Reci seferine. Arkadaşları

Sahabe-i kiram; Resul-i Ekrem’in yanında akide, akıl ve ruh terbiyesi sayesinde içten gelen yönelişle evvela şahsiyetlerinin farkına vardılar. Resulüllah’ın kişiliği, merhamete dayalı ahlaki şahsiyeti onları ziyadesiyle etkiledi. Onlar da kendilerinden sonrakilere şahit olacak düzeye eriştiler.

şehit edilse de kendisi pazarda köle olarak satılsa da hapislerde yatsa da müşrikler onu zincire vurarak hapsetmiş olsalar da namazlarını, ibadetlerini hiç ihmal etmedi. Müşrikler yanına geldiler. Onu hakir gördüler: “Ey Zeyd, Allah aşkına doğru söyle! Şimdi senin yerine Muhammed’in öldürülmesini, böylece evine dönmeyi istemez miydin?” dediler. Zeyd şöyle dedi onlara: “Yemin ederim ki şu anda ailemin yanına dönmek bir yana Muhammed’in ayağına bir diken batıp onu incitse gönlüm ona bile razı olmaz.” Onun bu şahsiyetli duruşu, henüz iman etmemiş bulunan Ebu Süfyan’ı etkilemişti. Şöyle dedi: “Doğrusu Muhammed’e inananların onu sevdiği gibi bir başkasını seven kimseyi ben görmedim!” Zeyd b. Desine, o sefer sonrasında esir edilip ağaca bağlanmış ve o hâlde şehadete yürümüştü. (Ebu Davud, Cihad, 105.)

Sahabe-i kiramı şahsiyetli kılan en önemli ölçü, ilimde ve amelde hırslı olmalarıydı. Akılları imanlarıyla bir bütündü. Ruhi eğitimleri tamdı. Yoksa son dört yılında Yemen’den kalkıp gelen Ebu Hureyre (r.a.), Efendimizi tanıyıp en çok hadis nakletme şerefine nasıl ulaşabilirdi?

Sahabede üstün bir bilinç hâkimdi. Kısa süreli de olsa Hz. Peygamber ile beraberlikleri sahabe olmaya ve kemale ermeye kâfiydi ancak onların bireysel gayretleri en üst düzeydeydi. Her ne kadar sahabe olmak onlara özgü olsa da Hz. Peygamber’in üstün örnekliğinin ışığında şahsiyet sahibi müminler olabilmek her devirde mümkündür. ■

İMAJ ÇAĞINDA MÜSLÜMANCA YAŞAMAK VE YENİ ÇAĞI İNŞA ETMEK

Doç. Dr. Sevde DÜZGÜNER

DİB Mühtedi Çalışmaları ve Yurtdışı Sosyal İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanı

Dünya, milyonlarca yıldır insanoğluna ev sahipliği yapmaktadır. Bu süre içerisinde insanlar gruplar hâlinde yaşamış ve kendi sistemlerini kurmuştur. Farklı coğrafyalarda farklı sistemler kuran insan-

ların kendilerine has yaşam biçimleri “kültür” kavramı ile açıklanmıştır. Kültür; milletlerin algı, tutum ve davranışlarında kendini gösteren yaşam biçimi olarak tanımlanabilir. Giyim kuşamdan yeme içme alışkanlıklarına, sanat anlayı-

şından mimari eserlere kadar her konu kültürün bir parçasını oluşturur.

Geçmişte olduğu gibi bugün de değişik kültürler birbirini merak etmekte, birbiriyle alışverişte bulunmakta ve birbirini etkilemeye devam etmektedir.

tedir. Kültürlerarası bu irtibatlar eskiden ticaret kervanlarıyla yapılırdı. Diğer bir deyişle kervan, sadece ticari malların takasını değil farklı bilgi, örf ve âdetlerin de taşınmasını sağlardı. Günümüzde ise teknolojinin gelişmesiyle birlikte farklı kültürlerle dair bilgiye erişim çok daha kolay hâle gelmiş durumdadır. İnsanlık tarihi üzerinde kültür etkileşimi o kadar etkilidir ki kültürel psikoloji, sosyoloji, antropoloji ve tarih gibi pek çok bilim dalı özel olarak kültürel etkiler üzerine çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar, günümüzde kültürlerarası etkileşimin önceki dönemlere oranla daha hızlı olmasının çeşitli etki ve sonuçlarına da ışık tutmaktadır.

Ülkeler, milletler, kültürler ve dolayısıyla da insanlar arası etkileşim; gazete, radyo ve televizyon gibi yayın kanallarının artmasıyla hızlandı. Bunun doğal bir sonucu olarak “küreselleşme” ortaya çıktı. En yalın hâliyle küreselleşme, dünyanın küçük bir köy hâline gelmesi demektir. Yani dünyanın herhangi bir yerindeki bir şahıs veya olayın tüm dünyada duyulması, bilinmesi ve oraya etki etmesi. Bu haberdar olma hâli aslında internetten edinilen bilgi ile sınırlı değil. Artık ülkeler arası seyahatler, kısa sürede pek çok farklı kültürü görme imkânı sunmakta. Diğer taraftan küreselleşme, tüm ülkelerde geniş bir pazara sahip olan büyük şirketlerin her köşe başında var olması şeklinde de kendini göstermiş

durumda. Yani bir taraftan ülkeler ve kültürlerarası ulaşım ve etkileşim hızlanırken diğer taraftan bu ülkeler ve kültürler arasındaki farklılıklar yok olmaya, sosyal yapılar birbirine benzemeye başlamış durumda. Dolayısıyla artık dünya, insana küçük bir köyde yaşıyor muş hissi vermekte.

Değinen gelişmelerin bir adım ötesi ise çok daha yakın bir dönemde gerçekleşti. İnternetin keşfi, kültürlerarası etkileşimi artırıp küreselleşmeye kapı aralasa da internet üzerindeki yeni platform olan sosyal medya, olayı başka bir boyuta taşımış durumda. Çünkü bu platformlar, değil sadece farklı kültürlerin, dünya üzerindeki her bir bireyin kendi algı, tutum ve davranışlarını tüm dünyaya ilan etmesine imkân tanımaktadır. Dolayısıyla denilebilir ki bu yeni teknolojilerle önce kültürlerarası etkileşim hızlandı. Şimdi ise bireylerarası etkileşim döneminde yaşıyoruz. Dahası tek bir bireyin tüm dünyayı etkileyebildiği, tüm ülkelerin gündeminde yer alabildiği ve milyonlarca insanın zihninde yer edinebildiği bir dünya oldu burası. Böyle bir dünyada bireyler büyük imtihanlar vermektedir. Bu imtihanların başında ise kendi kimliklerini koruma sınavı gelmektedir. “Kimim ben?” sorusu artık eskisi kadar kolay cevaplanır bir soru değildir.

Kişinin kendisiyle yüzleştiği noktada verdiği cevaplara göre farklı kimlik türlerinden bah-

sedilebilir. Örneğin kişi kendini içe dönük biri olarak görüyorsa bu onun kişisel kimliği ile ilgilidir. Kişi kendini bir takımın taraftarı olarak anlatıyorsa bu onun sosyal kimliğidir. Kişi kendini Türk olarak tanımlıyorsa bu, onun millî kimliği; Müslüman olarak tanımlıyorsa bu da onun dinî kimliğidir. İnsanlar büyük ölçüde gençlik döneminde kendi kimliklerinin farkına varır ve bir anlamda kendini inşa sürecine girer. Bu dönemde diğer türlerinde olduğu gibi dinî kimlik de kişi tarafından benimsenir ve kişinin kendilik tanımının bir parçası hâline gelir. Ancak günümüzün hızla değişen şartlarında dinî kimliğin belirlenmesi ve benimsenmesi eski dönemlerde olduğundan farklıdır. Kimlik inşası kaygısında olan günümüz gençleri, sadece kendilerinin ve sosyal çevrelerinin etkisi altında değil. Tüm dünya ile iletişim hâlinde olmak demek tüm dünyadaki pek çok farklı kaynaktan gelecek etkilere de açık olmak demektir. Günümüzde Müslüman kimliğini kabul etmek ve korumak da böylesi etki bombardımanı altında gerçekleşmektedir.

Dünyadaki sosyal değişimin birey üzerindeki etkilerini anlatırken bugün “Müslümanım” diyebilmenin daha zor olduğunu kastetmiyorum. Aksine dünya tarihindeki dönüşüme değinmemin sebebi Müslümanların her dönemde farklı şartlarda dinî kimliklerini koruduklarının altını çizmek içindir. İnsan gruplarının farklı

kültürlere sahip olması gibi her dönemin kendine has bir ortamı, bir düşünce biçimi vardır ki buna, “zamanın ruhu” denir. Bu kavram daha çok dünyadaki kırılma dönemleri, sosyal değişimin görünür olduğu ve dahi idarenin el değiştirdiği zamanlardan bahsedilirken kullanılır. Devletlerin yıkılması veya bir ideolojinin yükselmesi gibi olayları açıklarken “Bu sonuca hazırlayan şartlar oluşmuştu yani zamanın ruhu bunu gerektiriyordu.” gibi cümleler kurulur. Diğer taraftan önceki dönemlerde zamanın ruhu daha çok bir ülke veya kıta değişimi için kullanılsa da artık şartlar değişti. Küreselleşen dünyada içinde bulunulan çağın havası sadece yerelde değil tüm dünyada hissedilmekte. Diğer bir ifade ile zamanın ruhu ve değişimler artık bölgesel değil kitle-sel boyutta olmakta. Bizim de içinde yaşadığımız dünyada zamanın güncel ruhu ise kesinlikle imajın her şeyin önüne geçmesi şeklinde ortaya çıkmakta. Bir imaj çağında yaşadığımızı söyleyebiliriz. Müslüman olarak imaj çağında yaşamamızın ipuçlarını ise İslam tarihinde bulmamız mümkündür.

İslam, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem (a.s.) ile başlayıp Hz. Muhammed (s.a.s.) ile tamamlanan evrensel bir dindir. İslam’ın evrensel oluşu ise onun tüm zamanlarda ve tüm mekânlarda yaşanabilen bir din olduğu önermesini içerir. Nitekim Peygamber Efendimiz, İslam’ın tamam-

İnsanlık tarihi üzerinde kültür etkileşimi o kadar etkilidir ki kültürel psikoloji, sosyoloji, antropoloji ve tarih gibi pek çok bilim dalı özel olarak kültürel etkiler üzerine çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar, günümüzde kültürlerarası etkileşimin önceki dönemlere oranla daha hızlı olmasının çeşitli etki ve sonuçlarına da ışık tutmaktadır.

lanması ile birlikte veda hac-cında tüm Müslümanlara sonraki asırlarda onlara yol haritası sunacak iki temel kaynak olduğunu belirtmiştir: Allah’ın kitabı ve Resul’ün sünneti. Bu düstur ile hareket eden Müslümanlar devletler, medeniyetler kurmuş ve İslam’ın evrensel mesajını tüm kıtalara ulaştırmıştır. VII. yüzyıldan günümüze kadar Müslümanlar pek çok farklı kültür, fikir ve uygulama ile karşılaşmış, içinde bulunduğu zamanın ruhuna göre İslam’ın temel ilkelere çerçevesinde yaşamasını bilmiştir. Müslümanlar, farklı tariflerle hazırlanan yemekler, değişik mimari yapılar, o yöreye ait sağlık uygulamaları gibi pek çok alanda yeni uygulamalarla karşılaşmışlardır. Bu uygulama veya fikirlerle karşılaşınca Müslümanların tepkisi çoğu zaman direkt reddetmek şeklinde değil, Kur’an ve sünnete uygun olup olmamasına bakmak şeklinde olmuştur. Ardından yeni uygulama veya fikir eğer temel kaynaklar ile uyumluysa benimsenmiş, değilse İslam ile uyumlu hâle getirilmiştir. İslam medeniyetinin yeniliğe karşı tepkisi, dışlayıcı değil prensiplerine uygun olarak dönüştürücü bir yaklaşım şeklinde olmuştur. Bu nedenle İslam, yeniliğe ayak uyduramayarak tarihin akışı içerisinde yok olup gitmiş bir yaşam biçimi değildir. Aksine İslam, Kur’an ve sünnet üzere kurulu temel ilkelere koruyan ve bunlarla uyumlu her türlü yeniliğe açık dinamik yaşam biçimi sunan bir dindir.

İnsan, ağaç dallarından yaptığı evlerden gökdelenlere geçerken İslam'ın inanç, ibadet ve ahlaka dayalı kökleri korunmuştur. Bu kök, her kültürün içine nüfuz etme, her zamanın ruhuna hitap edecek sözü olma özelliklerine sahiptir.

İmaj çağında “Müslümanım” diyebilmek için İslam'ın farklı çağlardaki var oluşunu ve etkisini iyi bilmek gerekir. Önceki çağlarda da İslam'ın öğretisi ile uyuşmayan fikir ve eylemlerin yaygın olduğu dönemler olmuştur. Ancak Müslümanlar, içinde buldukları şartların güçlüklerini aşmasını bilmiştir. Bugün de insanların ve hatta devletlerin gündemi bir fotoğraf karesinin çok kişi tarafından paylaşılması ile değişmekte. Bu kadar fazla görünür olma ilkesinin İslam'ın tevazu anlayışı ile uyumlu olmadığı bir gerçek ama Müslümanlar olarak bizlerin, bu çağın işleyişini bilerek bu işleyişi İslam ile uyumlu hâle getirme sorumluluğumuz bulunduğunu hatırlamamız gerekiyor. Televizyon yaygınlaşmaya başladığında ilk olarak onu evimize almama tepkisi vermemiz gibi interneti kullanmayarak onun getirdiği imkân ve güçlükleri topluca reddedebiliriz. Ancak televizyon örneğinde olduğu gibi inkâr tepkisinin bir çözüm olmadığını farkındayız. Öyle bir zamanda yaşıyoruz ki görünür olmak, var olmak demek. Tersinden okuyunca da görünmemek demek, yok olmak demek. Bu durumda imaj çağında Müslümanım diyebilmek

için üç noktaya dikkat etmemiz gerektiği kanaatindeyim:

- 1.İçinde bulunduğumuz çağı iyi bilmeliyiz.
- 2.İmaj çağının işleyişi içerisinde İslam'ın evrensel mesajını doğru bir şekilde ifade edebilmeliyiz.
- 3.Esas olanın dış görünüş değil kalplerde olan olduğu mesajı üzere kurulu yeni bir çağı başlatmak üzere çalışmalıyız.

Günümüz Müslümanlarına düşen görev, dünyadaki değişim-

lerden olumsuz etkilenip kendini korumaya çalışan nesne pozisyonundan çıkıp tüm dünyaya söyleyecek sözü olan ve yeni çağın işleyişini belirleyecek gücü olan özne konumuna geçmektir. Gelecek umudumuz olan genç Müslümanların bu hedefe doğru bayrağı taşıyacaklarına inanıyorum. Çünkü Müslümanlar her devirde İslam'ın evrensel mesajını hem kâl hem de hâl diliyle tüm âleme taşımışlardır ve taşımaya da devam edeceklerdir. ■

Söyleşi
Mahir KILINÇ

Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

“Nebevi öğretiyi esas alan Müslüman kimliği, dışa dönük, aktif, ıslah edici, bireysel girişim gücü olan, toplumla olumlu ilişkiler sürdüren bir düzlemde gelişir.”

Peygamberimizle (s.a.s.) alakalı bir tema etrafında her yıl düzenlenen Mevlid-i Nebi haftasının bu yılki konusu “Peygamberimiz ve Şahsiyet İnşası” olarak belirlendi. Başkanlığımızca bu çerçevede bir dizi programlar tertip edilerek toplumda bir farkındalık oluşturulması hedeflenmektedir. Mevlid-i Nebi geleneği ve yansımaları hakkında neler söylersiniz?

Gerek bireysel gerekse toplumsal hayatımızda, diğer zamanlara kıyasla daha önemli, değerli, kutsal kabul edilen zaman ve hadiseler vardır. Böylesi zamanların ve hadiselerin değerini yüceltmek, hatırasını kalıcı kılmak için çeşitli merasim ve törenlere başvurulur. Böylece, insani ve dinî değerlerimiz bu törenler vasıtasıyla kendilerini yenileme ve gücünü pekiştirme fırsatı bulurlar. Bu değerlere olan bağlılığımız, coşkulu ve manevi zevk yoğunluklu bir deneyime dönüşür. Aynı inanç ve değerleri paylaşan kimseler arasındaki birlik, bütünlük bilinci zirveye ulaşır.

Peygamber Efendimizin dünyayı teşrifi, biz Müslümanlar açısından dünyanın en önemli olaylarından birisidir; çünkü o tüm yaratılmışların en üstünü, en mükemmeli, inananların tamamı için en ideal örnek ve en güzel rol model (numune-i imtisal; üsvetün hasenetün), ahlaki ve insani değerleri eksiksiz ve kusursuz olarak kendinde toplayan kâmil insandır. Ayrıca, peygamberlerin sonuncusu

Peygamber Efendimiz; Allah ile ilişkiler, ibadet ve maneviyat alanında bize rehber olduğu kadar aile, komşuluk, ticaret, siyaset, uluslararası ilişkiler, iktisat, savaş-barış, liderlik vb. dünyevi ve toplumsal konularda da davranış örnekleri ortaya koymuştur. Yani o, dinî olduğu kadar dünyevi yaşamımızda da örnek ve modeldir.

(hatemül-enbiya), Allah'ın insanlara vahyettiği son dinin tebliğ ve temsilcisidir. Böyle bir mükemmel şahsiyetin varlığı ile sevinmek, övünmek, onun hatırasını yaşamak ve yaşatmak, insanlığa getirdiği değerleri yüceltmek için törenler, kutlamalar yapmak son derece anlamlı ve güzel bir uygulamadır. Tarih boyunca Müslümanlar bu hatırayı canlı tutma ve gelecek nesillere aktarma gayreti içerisinde oldular. Günümüzdeki kutlamalar da bunun bir uzantısıdır.

Şahsiyet inşasında kuşku yok ki en temel dinamik imandır. Bir Müslümanın Allah'ın koyduğu hayat nizamı çerçevesinde kimlik kazanabilmesinde, şahsiyetini inşa edebilmesinde imanın rolü nedir? İmansız bir şahsiyet inşası mümkün müdür?

Şahsiyet ya da kişilik; bir insanı tanımlayan, onun kendine özgü yapısı fakat bir ölçüde gelişim ve değişime de açık tüm özellikler, yetenekler, ilişkiler bütünüdür. İnsan şahsiyeti, kalıtım yoluyla ana-babadan tevarüs eden yetenek ve eğilimler ile içinde yetiştiğimiz çevresel ortamın etkileşimine bağlı olarak yapı ve biçim kazanır.

Şahsiyet; huy, mizaç ve yetenek ile karakter, benlik ve kimlik gibi unsurlardan oluşan iç içe geçmiş girift bir yapıdır. Bunlardan birinci gruptakiler genel olarak doğuştandır; ikincileri ise, çevre ile kurulan ilişki ve iletişimle şekillenir. Ayrıca insanın kişiliği; duyu, duygu, düşünce, sezgi, vicdan, irade gibi birçok psikolojik işlevi bünyesinde taşır. Din, insan hayatında hem doğuştan fitri bir yetenek ve eğilim hem de toplumda yerleşik ve yapılaşmış bir gelenek, cemaat, kurum ve kültür olarak kendisini gösterir. Fıtrat hadisinde de çok net olarak dile getirildiği gibi her insan doğuştan inanmaya, Allah'ı tanıma ve bağlanmaya yatkın olarak dünyaya gelir. Fakat hangi din ve inanç geleneğine bağlı olarak kişiliğini ve kimliğini geliştireceği, içinde yetiştiği (başta ana baba, aile olmak üzere) çevresel ortama bağlıdır.

Din, fitri olduğu kadar toplumsal bir zorunluluktur; şimdiye kadar ilimsiz, sanatsız, felsefesiz birçok toplum olmuştur ama dinsiz bir toplumun varlığına rastlanmamıştır. Şahsiyetin sağlıklı bir yapılanması için onu oluşturan tüm unsurları bir arada, uyumlu şekilde bütünleştirecek bir merkeze ihtiyaç vardır. İnsan

nın yönünü tayin edecek bir amaç, niçin yaşadığını kendisine haber veren bir anlam sistemi, neyi tercih edip neyi reddetmesi ve uzak durması gerektiğini telkin eden bir değerler sistemi, nasıl bir insan modeline göre kimlik ve benlik geliştirmesi gerektiğini gösteren rol modelleri, dünyada ve toplumdaki yerini ve görevlerini açıklayan bir dünya görüşü veya ideoloji olmadan, kişilik tam bir yapı kazanamaz. Dolayısıyla din insanın anlam, amaç, kimlik, değer, dünya görüşü ihtiyacı açısından şahsiyet oluşumunda en önemli kurucu faktör olarak görev yapar.

“Ey müminlerin annesi, bana Resulüllah'ın ahlakını anlatır mısınız?” diye soran bir kişiye, Hz. Aişe validemiz: “Sen Kur'an okumuyor musun? Onun ahlakı Kur'an'dı.” (Ebu Davud, Tatavvu, 26.) diyerek şahsiyetin inşasında Kur'an-ı Kerim'i işaret etmişti. Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'in başta Peygamberimiz olmak üzere tüm Müslümanlara şahsiyet inşasında sunmuş olduğu güzel insan modeli nedir? Ayetlerde bundan nasıl bahsedilmektedir?

“İyi insan, iyi vatandaş” yetiştirmek dinî ya da toplumsal sis-

temlerin temel amacıdır. Bu da iki şekilde gerçekleşir: Hangi davranışların iyi hangilerinin kötü olduğunu açıklayan kurallar ve değerler, bunların canlı uygulayıcısı ve şahsiyetinde temsil edici örnekler. Kutsal kitabımız, ahlaki ve insani olarak “iyi” olan nitelik ve davranışları çok açık şekilde dile getirmiştir. Peygamber Efendimiz de bu kural ve değerleri hayatın her alanında kendi yaşantı ve davranışlarında ortaya koymuştur. Dinî anlamda iyi olan vasıflar, ilahi sıfatların insandaki bir yansımasından ibarettir. Tüm iyilik ve güzelliğin kaynağı Yüce Allah’tır; insanın da ahlaki olarak erdemli bir kimse olabilmesi, bu sıfatları kendi şahsiyetinde gerçekleştirip yansımasına bağlıdır. Yani bazı tasavvuf erbabının dile getirdiği gibi “Allah’ın ahlaki ile ahlaklanmak” söz konusudur. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de Peygamber Efendimizden, “Sen büyük bir ahlak üzeresin.” (Kalem, 68/4.) diye bahsedilir. Bu büyük ahlaki oluşturan nitelikler de “aziz”, “rauf”, “rahim” (Tevbe, 9/128.); “şahid” (Bakara, 2/43.); “kerim” (Hakka, 69/40.); “şekur” (İsra, 17/3.); “veli” (Ahzab, 33/6.); “hadi” (Şura, 42/52.) gibi Allah’ ait isim ve sıfatlar olarak zikredilir.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) “Her doğan fitrat üzere doğar, sonra annesi babası onu Yahudi yahut Hristiyan veya Mecusi yapar.” (Buhari, Tefsir, (Rum) 2; Müslim, Kader, 22.) buyurarak insan gelişiminde ailenin, eğitimin ve çevrenin önemine dikkatleri çekmektedir. Mümin kişi, bahsedilen bu dış faktörlerden nasıl etkilenmektedir, şahsiyet inşasında başka etkenler de var mıdır?

Yukarıda belirttiğimiz gibi, insanların kişilik gelişiminde fitri

özellik ve yetenekler kadar çevresel ortamın da belirleyici etkisi vardır; insan yavrusu hangi din ve inanç sisteminin içine doğarsa kimliği ve kişiliği ona göre şekillenir. İnsan gelişimi için bu genel bir kural olmakla birlikte istisnai de olsa bazı kimseler, kendi aile ve toplum çevresinde buldukları inanç ve değerleri yetersiz ve tatminsiz bularak; bunları eleştirip reddedebilir. Ya da içinde yetiştiği ortamda yerleşik olan farklı kültür ve inanç geleneklerine yönelebilir. Özellikle günümüz çoğulcu ve açık toplumlarında yaşayan gençler, dinî ya da seküler çok farklı inanç, dünya görüşü, cemaat ve grup ile karşılaşabiliyorlar. Bunlardan öğrendiklerini kendilerinininkiyle karşılaştırıyorlar. Bazı durumlarında bu haberdarlık ve karşılaşma onların dinî tercihlerinde bir değişime yol açabiliyor. Yani seçme özgürlüğü ve seçenek bolluğu olduğu ortamlarda dinî değişim ve dönüşümler kaçınılmaz oluyor. Bunun dışında fitrata aykırı, tevhid inancı ve değerleriyle çelişen, ahlaki olarak yozlaşmış çevresel ortamlarda, akl-ı selim ya da fitrat-ı selim sahibi kimseler, kendi bireysel yönelim ve çabalarıyla, içinde yetiştikleri seküler ve pagan kültürün telkin ettiği inanç ve değerler dışında kendilerine özgü “tevhidci” bir inanç modeli geliştirebiliyor. Kur’an-ı Kerim’de Enam suresinin 76-79. ayetlerinde zikredilen Hz. İbrahim’in fitri dinî deneyim süreci ve aşamaları bunun bir örneğidir. Peygamber Efendimizin de “Cahiliye” olarak adlandırılan bir toplumda, henüz kendisine peygamberlik görevi tevdi edilmeden çok önceleri toplumundan bir kopma ve inziva dönemi yaşadığını hatırlamak gerekir. Günümüzde de benzeri dene-

yimleri yaşayan az sayıda da olsa insanların olduğu bir gerçek.

“Andolsun ki Allah’ın Resulünde sizin için, Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı uman ve Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.” (Ahzab, 33/21.) ayeti çerçevesinde bir Müslümanın şahsiyet, kimlik ve kulluk şuurunun oluşmasında Hz. Peygamberin öneminden ve onun eşsiz örneğinden söz edebilir misiniz?

Psikoloji bilimine göre, bir insanın kişiliğinin en üst seviyede gelişmesi ve olgun bir duruma gelebilmesi için tüm varlık alanlarında deneyim kazanması gerekir. Peygamber Efendimizin örneğinin en belirgin vasfı, hayatın tüm varlık alanlarında aktif olarak yer almış olmasıdır. Peygamber Efendimiz; Allah ile ilişkiler, ibadet ve maneviyat alanında bize rehber olduğu kadar aile, komşuluk, ticaret, siyaset, uluslararası ilişkiler, iktisat, savaş-barış, liderlik vb. dünyevi ve toplumsal konularda da davranış örnekleri ortaya koymuştur. Yani o, dinî olduğu kadar dünyevi yaşamımızda da örnek ve modeldir. O, yaşadığı dünyanın ve zamanın tüm tarihsel, siyasal ve toplumsal olaylarında aktif olarak rol oynamıştır. Böylece nebevi öğretiyi esas alan Müslüman kimliği, dışa dönük, aktif, ıslah edici, bireysel girişim gücü olan, toplumla olumlu ilişkiler sürdüren bir düzlemde gelişmiştir. Toplumdan kopuk, münzevi, nemelazımcı, içekapanık, kaderci, aşırı mistik kişilik yapılanmaları, Efendimizin örneğine aykırı ve uzak anlayışların ürünü olagelmıştır.

Hayatın her alanında faydalı pek çok şeyi ashabına öğ-

reten Peygamber Efendimizin: “Ben size, bir babanın evladına öğrettiği gibi öğretiyorum.” (İbn Mace, Taharet, 16.) sözlerinden inşa edici rolünün de olduğunu anlıyoruz. Hz. Peygamber, kötülüğe batmış bir toplumdan insanlığa örnek olacak yeni bir toplum inşa etmişti. Bireyden topluma inşa süreci hakkında neler söylersiniz?

Güçlü bir toplum, kaliteli bireylere ihtiyaç duyar. Başka bir deyişle; bir toplumun kalitesi, onu oluşturan bireylerin kişilik ve karakterinin kalitesine bağlıdır. Toplumu geleceğe taşıyacak olanlar da çocuk ve gençlerdir. Çocuk ve gençlerin eğitim ve öğretimine önem vermeyen toplumlar gerilemeye mahkûmdur. Efendimizin insan yetiştirme modelinde, çocuk ve gençlerle ilişkisi özel bir önem taşır. Onların üzerine titremesi ve büyük değer vermesi, Müslümanların geleceğini güven ve emniyet altına alma girişimi olarak anlam kazanır. Gençler idealisttir; adaletli bir toplum ve dünya özlemi içerisinde arayış ve çaba göstermeye eğilimlidir. Bu gençler, toplumsal standartların iyileştirilmesi ve insan kalitesinin yükseltilmesi uğruna kendilerini adamaya hazırdır. Efendimiz de kendi dönemindeki gençlere, yetenekleri doğrultusunda sorumluluklar verdi, onları cesaretlendirdi ve teşvik etti. Yaşları gereği yapabilecekleri bazı aşırılıklarını müsamaha ile karşılayarak onları ikna edici, vicdanlarını harekete geçirici bir yöntemle kişiliklerinin olgunlaşmasına yardımcı oldu.

“Sözlerin en doğrusu Allah’ın kitabıdır. Rehberliğin en güzeli Muhammed’in rehberliğidir.” (Nesai, İdeyn, 22.) sözleri u-

yarınca hız ve haz çağındaki insanlık, şahsiyetini ve kimliğini korumak için neler yapmalıdır? Modern zamanlarda mümin karakteri ahlak bakımından ne gibi etkilere maruz kalmaktadır?

Çok zor bir zamanda, ahir zamanda yaşıyoruz. Seküler popüler kültürün evrenselleştirici ve tek tipleştirici etkileri altında yaşam süren küçük-büyük tüm Müslümanların büyük bir meydan okumayla karşı karşıya oldukları bir gerçek. Bu durumda bir kısım insanlarda “din yorgunluğu”, hatta “din bezginiği” denebilecek durumlar gelişiyor. Kutsala olan duyarlılık zayıflıyor; ilahi öğretilerin sesi duyulmaz oluyor. İnanç değerleri ile ahlaki değerleri arasında büyük bir boşluk oluşuyor. Bir başka deyişle, inançlarımız değer üretmez hâlde geliyor. Kişilik bölünmesi ya da “melez desenler” içerisinde vücut bulan yapılar gelişiyor.

Bu durumda, inanç safiyetini ve ahlaki sağlamlığı korumanın iki yolu var gibi gözüküyor. Birincisi; içinde yaşadığımız seküler dünyanın değer ve uygulamalarına karşı protest, eleştirici, sorgulayıcı bir tutum geliştirmek. Bunun için de çok yönlü okumalarla zamanımızın postmodern ruhunu, transhümanizmin sapkınlıklarını iyi analiz edip, sonuçlarının insanlığı ne gibi tehlikeli sonuçlara götürebileceğini açıkça kavrayıp, anlamak. Bu kavrayış istikametinde her türlü mücadeleyi, etkinliği, çabayı ortaya koymak. Alternatif bir kültür ve kendi değerlerimize uygun yaşam alanları oluşturmak için geleceği planlamak ve nihai planda yeni bir medeniyet projesi üretmek.

İkincisi ise; toplumdan uzaklaşıp kendi içinde bir getto oluşturmak suretiyle dışa kapalı bir grup içinde psikolojik güvenimizi, -ne ölçüde olabilirse- özgün dinî kimliğimizi korumaya çalışmak.

Günümüz Müslümanları bu iki yolu da deniyor gibi gözüküyor. Kur’an-ı Kerim’de ifade edildiği üzere: “Herkes kendi mizaç ve karakterine göre iş yapar.” (İsra, 17/84.) Fakat her durumda Asr suresinde bize telkin edilen davranış tarzının çok önemli olduğunu düşünüyorum: İmanımıza sahip çıkmak, iyi ameller işlemeyi sürdürmek; hakkı ve sabrı tavsiye etmek. ■

Öz Geçmiş

Prof. Dr. Hayati Hökelekli, 1951’de Yozgat’ta doğdu. İlahiyat öğrenimini 1975 yılında Kayseri’de tamamladı. Kısa bir süre MEB’e bağlı olarak öğretmenlik yaptıktan sonra 1977’de Bursa’da Din Psikolojisi Araştırma Görevlisi olarak akademik hayata başladı. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde sürdürdüğü görevi esnasında “Erkenlik Çağı Gençlerinin Dinî Gelişimi” konulu çalışmasıyla 1983’te doktor ünvanını aldı. 1988’de doçent, 1995’te profesör oldu. 2018 yılında emekli oldu. İstanbul Aydın Üniversitesi Psikoloji Bölümünde 2023 yılına kadar görevini sürdürdü ve aynı zamanda İbn Haldun Üniversitesinde dersler verdi.

Yayınlanmış bazı çalışmaları şunlardır:

Din Psikolojisi, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi (edt. ve bölüm), *Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din, Psikolojiye Giriş, İslam Psikolojisi Yazıları, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din, Din Psikolojisine Giriş, İslam’a Giriş* (edt. ve bölüm)...

TARİHE DÜŞÜLEN NOTLAR: MEKKE TOPLANTISI

Dr. Hasan GÜÇLÜ

DİB Rehberlik ve Teftiş Başkanı

Filistin; ilk kıblemiz Mes-cid-i Aksa'yı, kutsiyeti Kur'an-ı Kerim'de açıkça ifade edilen Kudüs'ü bağrında barındıran, iman ve tevhid mücadelesi veren nice peygamberlere yurt olmuş kadim bir coğrafyadır. Filistin toprakları biz Müslümanlar için peygamberlerin emaneti olan nebevi bir mirastır. Peygamber Efendimiz bu nebevi emanete büyük önem vermiş, ashabına ve tüm Müslümanlara da bu toprakları ziyaret etmeleri ve ihtimam göstermeleri hususunda teşvikte bulunmuştur. (Müslim, Hacc, 415, 511; Ebu Davud, Menasik, 94.) Müslümanların idaresi altında asırlarca barışın hâkim olduğu Kudüs ve çevresi, bugünlerde uluslararası hukuku, ahlaki, kutsal değerleri hiçe sayan siyonist zalimlerin elinde, eşi benzeri görülmemiş bir katliama sahne oluyor. Gazze'de, Batı Şerim'a'da, Kudüs'te ve Filistin'in diğer bütün şehirlerinde korkunç bir zulüm gerçekleşiyor; kadın, çocuk, yaşlı, hasta demeden masum siviller katlediliyor, bir millet topyekûn yok edilmeye çalışılıyor. Bugün Gazze başta

olmak üzere Filistin'de büyük bir insanlık suçu işlenmektedir. Kendinden olmayana hayat hakkı tanımayan bu hastalıklı ve ırkçı zihniyet hastane, okul, mabet demeden bütün şehirleri yakıp yıkmakta ve dünyanın gözleri önünde milyonlarca insanı açlık, susuzluk ve karanlığa mahkûm etmektedir. Egemen güçler, sermaye sahipleri ve uluslararası örgütler ise insanı insanlığından utandıran bu siyonist vahşete ses çıkarmamakta, açıkça işlenen soykırım suçunu izlemekle yetinmektedirler.

“Öldürmeyeceksin!”, “Komşunun malına, mülküne dokunmayacaksın!” emrini hiçe sayan bu zalimler hukuk, insaf, vicdan, demokrasi, insan hakları demeden Gazze'yi, Kudüs'ü kan ve gözyaşına boğuyor; insanlığın ortak geleceğine, ortak mirasına ve kutsallarına saldırıyor. Peygamberlerin aziz hatırasını hayasızca çiğniyor. Camileri, kiliseleri bombalıyor. Dinlerin, dillerin, kültürlerin ve medeniyetlerin ortak değerlerini talan ediyor.

Bugün Gazze, tüm insanlığın hukuk, ahlak ve vicdan sınavıdır. Gazze'de akan kan ve gözyaşına hep birlikte engel olmak her şeyden önce vicdanın bir gereğidir. Mabetlere, hastanelere saldırıların karşısında durmak, temel ahlakın bir gereğidir. Zulüm altında inleyen bu masumların haykırılarına hep birlikte çözüm bulmamız, sesimizi duyurmamız lazım. Bu bir insanlık vazifesidir. İnancı, ırkı, rengi ne olursa olsun ve kimden gelirse gelsin her zaman zulmün, haksızlığın, kötülüğün karşısında olmalıyız.

Bugün Gazze'de yaşananlar bize bir kere daha göstermiştir ki Filistin'in kurtuluşu, İslam ümmetinin bir araya gelerek ortak bir tavırla somut ve kararlı adımlar atmasına bağlıdır. Dünyanın neresinde olursa olsun yaşanan acı ve ızdırapların son bulması, dökülen kan ve gözyaşının dinmesi için birlik ve beraberlik içinde ortak tavır sergilenmesi, buna da din liderlerin ve din temsilcilerinin önderlik etmesi önem taşımaktadır. Bu gaye ile

ağustos ayında Mekke’de tarihe not düşülmesi gereken bir toplantı yapıldı. Suudi Arabistan İslami İşleri, Davet ve İrşad Bakanlığının organizasyonu ile icra edilen bu toplantıya 62 devletten bakanlar, müftüler, İslam konseyi başkanları ve eş değer derecede önemli isimler katıldı. “Ortak İnsani Değerler”, “Hoşgörü ve Ortak Yaşama Değerleri”, “Minberlerin Nefret ve Aşırılık Söylemine Karşı Güçlendirilmesi”, “İslamofobi” ve “Aşırılık ve Terörle İlgili Güncel Gelişmelere Kar-

şı Durmak” gibi birçok önemli başlıklara dair müzakerelerde bulunuldu.

Ümmet birliğinin önemi ve vahdet çağrısı

Dünyanın büyük kısmının kullak tıkadığı kanayan yaramız Kudüs, Gazze, Filistin konularının gündeme alındığı toplantı, bu yönüyle tüm insanlığa İslam ümmetinin bir deklarasyonu olarak değerlendirilebilir. Bu hayati konunun yanı sıra başta İslamofobi, fitratın korunması ve İslam toplumun-

da ailenin muhafazası olmak üzere birçok önemli konu gündeme alınarak müzakere edildi. Katılımcılar toplantıda; vasat ümmet fikri, ümmet birliği, tebliğde itidal, aşırılık-yozlaşma-ateizm gibi radikal akımlarla mücadele usullerinin de önemine dikkat çeken görüşlerini bildirdiler. Ümmetin birliği ve bütünlüğü, vahdet ve söz birliğinin sağlanması ve korunmasının zorunlu olduğu konusunda görüş birliğine varıldı. Özellikle “vahdet” kavramının üzerinde durulduğu toplantıda vahdetin İslam’ın en büyük esaslarından biri olduğunun altı çizildi. Zira son yüzyılda İslam dünyasının karşı karşıya kaldığı sorunlar, vahdetin parçalanması ve Müslümanların arasına tefrikanın sokulması neticesinde meydana gelmiştir.

Allah Teâlâ’nın, “Hep birlikte Allah’ın ipine (Kur’an’a) sınımsız sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah’ın size olan nimetini hatırlayın...” (Âl-i İmran, 3/103.) buyruğundan hareketle bütün katılımcıların birlik çağrısında buldukları toplantıda; İslam ümmetinin bölünüp parçalanmasına yol açacak, İslam toplumunun huzurunu bozarak meşru yöneticilere karşı çıkmaya neden olacak her türlü iş ve fiil konusunda uyarılarda bulunuldu. Ayrıca masumların kanının dökülmesine, malların yağmalanmasına, saygınlıkların çiğnenmesine, fitnenin, mezhepçiliğin körüklenmesine sebep olan her türlü eylemden de uzak durmanın elzem olduğu yönünde fikir birliği beyan edildi. Toplantıda, dünyanın aradığı huzurun İslam’da olduğu, Müslümanlarınsa birlik ve

beraberliği bırakmadan vahdete dönüş yollarını araması gerektiği görüşlerinin öne çıkması dikkate değer konular olarak not edilebilir.

“Allah, dünyada huzur ve barışın en büyük teminatı olarak adaleti emrediyor.”

Her platformda Filistin’de yaşanan insanlık dramını yüksek sesle dile getiren Diyanet İşleri Başkanımız Prof. Dr. Ali Erbaş, bu toplantıda da Filistin’de kalıcı barış ve huzurun tesisi hususuna vurgu yaparak: “Allah, dünyada huzur ve barışın en büyük teminatı olarak adaleti, hakkaniyeti, temel hak ve hürriyetlerin dokunulmazlığını emretmektedir. Onları korumak için hükümler vazetmektedir. Peygamber Efendimiz de (s.a.s.) Müslümanı ‘insanların, elinden ve dilinden emin olduğu, can ve mal hususunda güvendiği kişi’ olarak tanımlamaktadır. Bu ölçü, dünyadaki herkesin onurlu, özgür ve insanca yaşama hakkını savunmayı gerektiren bir hayat düsturudur.” diye konuştu. Sayın Başkanımız, bugün dini, Yaradan’ı ve varlığın aşkın boyutunu öteleyen bir anlayışın egemen olduğu dünyada yaşandığına işaret ederek sözlerine şöyle devam etti: “Dinin

ve maneviyatın alabildiğine ötelendiği ve örselendiği bu süreçte toplumsal huzur ve güven ciddi yaralar almaktadır. Adalet, merhamet, emanet, barış, itidal gibi değerler ve en temel insani erdemler, yerlerini büyük oranda kaos, kargaşa ve anlamsız çatışmalara bırakmaktadır. Nitekim bugün tevhid, adalet ve güzel ahlakı öteleyen dünya, zulüm, haksızlık, umutsuzluk, gözyaşı ve bunalmaların girdabında kaybolmak üzeredir. Bencillik, yalnızlık, nefret, şiddet, terör, işgal ve hatta küresel savaş gibi tehditler, hayatı kuşatmış durumdadır. Dolayısıyla insanlık, Hz. Peygamber’in ortaya koyduğu hakikatlere bugün her zamankinden daha çok muhtaçtır.”

“Filistin halkına yönelik vahşi soykırımın acilen durdurulması gerekmektedir.”

Toplantıda, sözde ifade özgürlüğü bahanesiyle İslam karşıtlığı ve düşmanlığının alabildiğine sürdürüldüğü, bununla birlikte Müslümanlara ve mazlumlara her türlü baskı ve zulmün devam ettiği bütün dünyaya karşı ortak bir duruş sergilendi. Müslümanların kıblesi ve gönüllerinin aktığı şehir olan Mekke’de, Müslümanların ilk kıblesi olan Mescid-i

Aksa ve Kudüs civarında, kadem ve mukaddes belde Filistin’de yaşanan insanlık suçuna özellikle değinildi. Filistin halkının haklı davasına destek ve meşru haklarını kazanma noktasında destekleyici tutumun sürdüğü bir kez daha ilan edilmiş oldu.

İslam dünyasının farklı yerlerinden toplantıya katılan ülke temsilcileri, Filistin halkına yönelik vahşi soykırımın acilen durdurulması gerektiği noktasında ortak görüş bildirdi. 1967 sınırları çerçevesinde başkenti Doğu Kudüs olan özgür bir Filistin devletinin kurulması ve bütün meşru hakların Filistin halkına verilmesi, böylelikle adil ve kalıcı barışın tesis edilmesi noktasında tavır ve görüşler ortaya konuldu. Ayrıca uluslararası toplum ve bütün insani kuruluşlar, hayır müesseseleri, insani yardım vakıfları, Filistin halkının yanında durmaya ve onun acılarını dindirmeye davet edildi.

Filistin’de büyük bir soykırım ve zulmün yaşandığına dikkatleri çeken Erbaş, başta kendi vatanlarında zulme ve soykırıma uğrayan Filistinliler olmak üzere, dünyanın herkes için daha güvenli bir yer olmasını dileyerek işgalci siyonist-

lerin Gazze’de Filistinli çocukları, masumları katletmesini durdurmak için bütün Müslümanların güçlerini birleştirmeleri gerektiğinin altını çizdi.

Sonuç ve diğer görüşler

On oturum hâlinde düzenlenen 9. İslam Dünyası Vakıflar ve İslami İşler Bakanları Toplantısında görüşülen diğer gündem konularını ve sonuç bildirisinde yayımlanan tavsiyeleri özetlemek gerekirse şunları ilave edebiliriz:

* İslam toplumlarında ahlaki değerlerin ve aile gibi kavramların muhafaza edilmesi oldukça önemlidir. Aileye başka bir çehre vermek isteyen bütün ithal sosyolojik kavramların zorla kabul ettirilmesine karşı durulmalıdır. Evlilik çerçevesi dışında gerçekleşen alternatif birliktelikler, Yüce Allah’ın insanları yarattığı fitrata ve cinsiyet kavramına muhalif bütün unsurlar, ilişkiler reddedilmelidir.

* İslam ve Müslüman düşmanlığından, karşıtlığından/İslamofobiden beslenen söylemlere, ırk ve din temelli şiddet çağrılarına, yüce dinimiz İslam’ın güzel ve aydınlık çehresini kötü gösterme gayret-

lerine cevap verecek kültürel programlar ve gelecek vizyonları geliştirilmelidir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun “İslamofobi ile Mücadele Tebdirleri” hakkında aldığı karar ve İslamofobi bağlamında özel bir delege ataması olumlu karşılanmalı, bu gelişmeler katılımcı ülkelerce de desteklenmelidir.

* Katılımcı ülkelerin ilgili kurumları, vasat ümmet ve itidal sahibi olma prensiplerini toplumda yaymak için yeterli ve donanımlı imam, hatip ve davetçiler yetiştirmekle sorumludur.

* Fetva konusunda ayet ve hadisler doğrultusunda fayda sağlamayı ve zararları defetmeyi önceleyen bir bakış açısı geliştirilmelidir. Toplumun ihtiyaçları ve asrımızın güncel meseleleri gözetilirken resmî kurum ve muteber ilmî merkezlerden çıkarılmayan aykırı görüşlerden sakınılmalıdır.

* İslam’a hizmet noktasında koordinasyon, iş birliği, bilgi ve tecrübe paylaşımı artırılmalı, karşılıklı ziyaretlerle ortak çalışmalar pekiştirilmelidir.

* Vakıf olgusu; vakıfların sürekli kalkınmayı sağlamada,

toplumun fertlerini bilinçlendirmede üstlendikleri roller, vakfın önemi ve bireye, topluma olumlu etkileri gibi konularda bilgi ve tecrübe paylaşımı yapılmalıdır.

* Hoşgörü ve ortak yaşam kültürü gibi konularda kaliteli içerik ve programlar üretilmelidir. Böylelikle toplumun mezhepçilikten, ırkçılıktan doğabilecek kriz ve olumsuz sonuçlara karşı korunaklı olması sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra vatanداşlık, ülke birliği, toprak bütünlüğü, söz birliği, ihtilafları bırakma gibi kavramlar da İslam toplumlarının istikrarı için desteklenmelidir.

* Mescit ve camilerin imarı, bakımı, din görevlilerinin yetiştirilmesi, eğitim kalitesinin yükselmesi ve teknolojik imkânların mescitlerin yararına seferber edilmesi bağlamında bilgi ve tecrübe paylaşımı artarak sürmelidir.

* Basın, yayın kuruluşları ve sosyal medya araçları, İslam’ın hoşgörü mesajını ve medeniyet değerlerini bütün dünyaya aktarmak ve yaymak için kullanılmalıdır. ■

İKİ CİHAN SERVERİ: HZ. MUHAMMED (s.a.s.)

| Birgül YANGIN ASLANOĞLU

Ebru: Muhammet Hamdi Kasapoğlu

İnsanlığın kaderini etkileyecek hadise, Hira Mağarası'nda Hz. Muhammed'in (s.a.s.) inzivaya çekildiği günlerden birinde yaşanmıştı. Tefekkür hâlindeyken daha önce hiç görmediği bir varlık, ona "Oku!" demişti. "Ben okuma bilmem." dediğinde o varlık yine "Oku!" demişti. O ise okuma bilmediğini tekrarlamıştı. Melek onu kuvvetle sıkıp bıraktığında "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı 'alak'dan yarattı. Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. O, kalemle yazmayı öğretendir,

insana bilmediğini öğretendir." dedi. (Alak, 96, 1-5.) Hidayet rehberi olarak gönderilen elçilerin sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.s.) hepimizin bildiği üzere ilk vahyini Cebrail'den (a.s.) böyle almıştı.

Neydi onu insanlar içinde ayrı tutan? İnzivaya çekilmesine neden olan hadiseler nelerdi? Yozlaşmış bir toplumda daha çocuk yaştan itibaren iyiliğin ve doğruluğun neferiydi Hz. Muhammed. Peygamberliğinden önce "el-Emin" lakabıyla anıldı. Zulmün kol gezdiği bir toplumda o, dürüstlü-

ğün remziydi. Güçlünün zayıfı ezdiği, kadın ve çocukların türlü türlü zulme maruz kaldığı, insanların bir eşya gibi alınıp satıldığı bir toplumda o, doğru bildiğinden şaşmıyor, daha genç yaşta "Hilfu'l Fudûl"a katılarak hak için mücadele veriyordu. Kırklı yaşlarına doğru, yaşadığı toplumda gördüğü çürüme onu tefekküre sevk etmişti.

Onun dünyaya gelişi insanlığa bir lütuftu, peygamberliği ise insanlar için iki cihan saadetinin anahtarı. Çünkü o yaşayan Kur'an'dı. Âlemlere rah-

met ve güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderilen Hz. Peygamber'in "Allah beni bir muallim (öğretmen) olarak göndermiş bulunuyor." (İbni Mace, Mukaddime, 229.) ifadesinden de anlaşılacağı üzere o, İslam davetinin hem önderi hem de öğretmeni idi. Teoride ve uygulamada ideal bir eğiticiydi. Dairen saadeti için yüce kitabımızın eğitici ve öğretici tüm nitelikleri onun örnek şahsında hayat buldu, sözünün tesiriyle kabul gördü. Cahiliye Dönemi, okur-yazar insanın parmakla sayıldığı bir dönemdi. Doğal olarak bilginin kalıcı olması, muhafaza edilmesinde hafıza kabul görüyordu. Hz. Muhammed, indirilen ayetleri önce "vahiy katipleri"ne yazdırıyordu. İlk eğitim, Kur'an-ı Kerim'i okuma, anlama, yayma ve açıklama şeklinde olmuştu.

Hz. Muhammed'in yaşadığı coğrafyada kız çocukları diri diri toprağa gömülüyordu. İnsanlar kendi yaptıkları putlara tapıyor, kâhinlerden ve falcılardan medet umuyorlardı. Karanlığa ve sapkınlığa boğulmuş, ahlaki değerlerden yoksun, batılın ve zulmün hâkim olduğu böyle bir dönemde yaşamı, varlığı, insanları, dünyayı sorgulayan Hz. Muhammed'e (s.a.s.) Yüce Allah önce "Oku!" emrini vermişti.

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) eğitimciliğinde iyiliği, güzelliği emretmek, kötülükten sakınmak anlayışı hâkimdi. Bunun için özellikle Hicret'ten sonra Medine'de sistematik bir eğitim seferberliği başlattı. Kurulan İslam Devletinde eğitim öncelendi. Mescid-i Nebi'nin inşasıyla en önemli eğitim

hamlesi yapıldı. Müslümanlar, İslami öğretiyi önce burada almışlardı. Resulullah, okuma-yazma oranını artırmak adına pek çok girişimde bulundu. Bunlardan en çarpıcısı belki de Bedir Savaşında okuma yazma bilen Mekkeli esirlerin on kişiye okuma yazma öğretmek şartıyla esaretten kurtulacaklarının güvencesini vermesiydi. Ayrıca Mescid-i Nebi'de eğitim öğretim için "suffe" açılmıştı. Suffe, eğitim yuvasıydı. Zamanla öğretmen bile yetiştirdi. Okuma-yazma öğretmek amacıyla "kütta" ve "daru'l kurra" adlı okullar açıldı. Resulullah'ın değişime yönelik fiilleri onun etkileyici üslubuyla kısa zamanda kabul gördü. Ümmetinin rol model öğretmeni idi o. Onu örnek alan sahabiler, hayatlarıyla da bize örnek olmuşlardır.

Hz. Muhammed, Kur'an'ın emri doğrultusunda insanların yaşama hakkını güvence altına almış, haksız yere insan canına kıyılmasını ve işkenceyi yasaklamıştı. Yalanın, dedikodunun, iftiranın, kan davasının, zulmün, aldatmanın, ihanetin yerini kardeşlik, sadakat, sevgi, merhamet, huzur ve adalet almıştı. Cahiliye Döneminin karanlık atmosferinden uzak, güven esasına dayalı bir medeniyet inşa etmişti. Selamı, hediyeleşmeyi, ikramda bulunmayı insanlar arasında muhabbeti geliştirmek adına yaygınlaştırdı. Onun İslam'a çağırısı inanç özgürlüğünün, kölelik sistemini yok etmek adına girişimleri de özgürce yaşama hakkının bir göstergesiydi. Modern dünya kimi zaman onu bir devrimci kimi zaman bir refor-

mist olarak tanımladı. Sadece Müslümanlar için değil, tüm dünya için o, hem tarihin akışını değiştirmiş hem de insanlığın manevi gelişimini şekillendirmişti.

Resulullah, "Kolaylaştırın, zorlaştırmayın, müjdeleyin, nefret ettirmeyin." (Buhari, İlim, 11.) diyerek insanların ilgi alanına, yeteneklerine, kültür seviyesine göre onlara eğitim verilmesini tavsiye etmişti. Zira değişim düşüncede başlardı. Düşünceyi şekillendirecek olan da insanın bilgi ve idrak düzeyiydi. Körü körüne atalarının yolundan giden insanlardan, gökteki yıldızlar gibi yolumuzu aydınlatan bir toplum inşa etmişti.

Hz. Muhammed'in söz ve davranışları, bir ayeti açıklaması, bir emri uygulaması onun sünnetidir. Mümin, Resulullah'a vahiy yoluyla indirilen ayetleri koşulsuz kabul edendir. Biz ondan güvenilir olmayı, israftan uzak sade bir yaşam sürmeyi, mazlumların hamiliğini üstlenmeyi, çocukların dilinden konuşmayı, adil ve özverili olmayı, sevmeyi kısaca güzel ahlakı öğrendik.

Dünyayı teşrifinin sene-i devriyesi olan Mevlid Kandili'ni aziz bildik. Her kandilde onun hayatını tekrar öğrenmeye, varlığının hikmetini anlamaya çalıştık. Doğumundan başlayarak aziz yaşantısını beyitlere döktük. Hayatını, mücadelesini, ahlakını gelecek nesillere aktarmak için kitaplar yazdık.

Salat ve selam ebedî hidayet rehberimizin üzerine olsun. Rabbim bizi onun davetine la-yığıyla uyanlardan eylesin. ■

SORDULAR, ÖĞRENDİLER, YAŞADILAR...

Mürtaza TRABZON

Van Abdulhakim Arvasi Dini İhtisas Merkezi Eğitim Görevlisi

Sahabe-i kiram, bazen öğrenmek bazen de sorunlarına çözüm bulmak maksadıyla birçok konuda Allah Resulü'ne (s.a.s.) sorular soruyordu. Çünkü onlar için en güvenilir kaynak ve en güzel örnek Hz. Peygamber'di ve her türlü müşküllerini ona arz ediyorlardı. Bu sayede sahabenin zihni ve gönlü vahyin ışığı ve nübüvvetin nuruyla besleniyordu. Ashab-ı güzinin sorarak öğrenme gayretleri sayesinde alınan cevaplar, saadet asrından kıyamete kadar bütün insanlar için de öğretici ve yol gösterici olacaktı. Peygamberden aldıkları cevaplara iman ederek hemen hayatlarında uygulamaya koyulmaları, sahebemin iman ve amel bütünlüğü açısından üstün meziyet sahibi olmalarının da alametidir. Sahabe hayatla-

rını okurken bu durumu net bir şekilde görüyoruz.

Sahabenin İslam'ı öğrenme yöntemlerinden biriydi soru sormak. Onların bu metodu, kendilerinden sonraki nesilleri de asr-ı saadete bağlayacak bir vesile, merhamet peygamberiyle iletişime geçme ve âdetta onun meclisine dâhil olma şerefini bahşedecek bir imkân olmuştur. Bu imkân, cennette gerçekleşeceği arzulan Efendimiz ile meclis birlikteliğinin, onu dünyaya gözüyle görmeden, "Cema-

linle ferahnak et ki yandım Ya Resulallah" diyen müminler için dünyada da bir nebze olsun yaşanması anlamına gelmektedir.

Sevgili Peygamberimiz de bazen sahabeye çözümünü içinde

barındıran bir soru soruyor, bu sayede onları aktif kılarak düşünmeye sevk ediyor ve bilgiyi kalıcı hâle getiriyordu. Çünkü örnek olmanın yanı sıra iyi öğretme ve iyi öğrenme, soru sormayı da gerektiriyordu. Bu yüzden Peygamber Efendimiz, zaman zaman sahabeyi soru sormaya teşvik etmiştir.

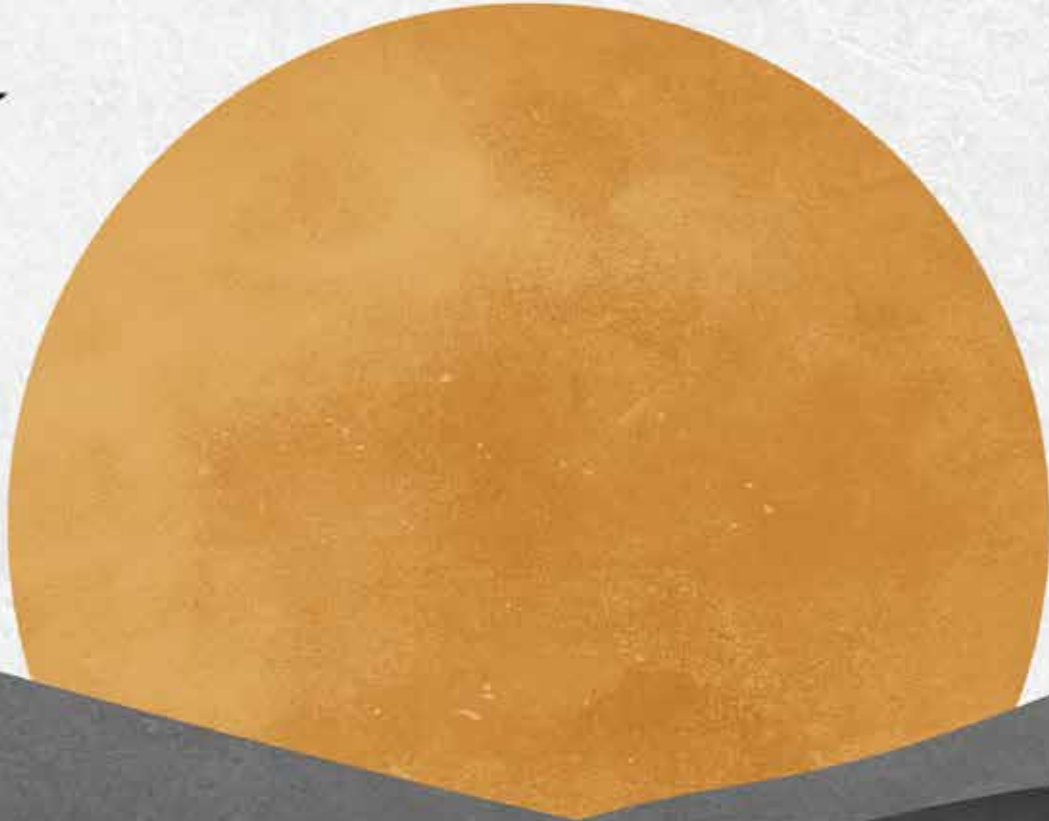
Hız. Peygamber'in güzide ashabı, özellikle dini öğrenme konusunda büyük çaba sarf etmiş, mahrem denebilecek konularda dahi erkeğiyle kadınıyla Resulullah'a danışmaktan geri durmamışlardır.

Bir gün Allah Resulü'ne hizmetle meşhur olan Enes b. Malik'in annesi Ümmü Süleym, Resulullah'ın yanına gelerek "Ey Allah'ın Resulü! Şüphesiz

Allah haktan hayâ etmez. İhtilam olan bir kadının gusletmesi gerekir mi?" diye sormuştu. Allah Resulü de hanımları sorularından dolayı ayıplamamış, mahrem konuları ayrıntılı bir şekilde cevaplamaktan da çekinmemiştir. (*Hadislerle İslam*, c.3, s.221.)

Onların amacı sadece öğrenip bilgi sahibi olmak değildi. Nitekim bir gün Hız. Peygamber'in huzuruna bir adam gelmiş ve şöyle demişti: "Ya Resulallah, bana birkaç kelime öğret de onları uygulayayım. Ama çok olmasın, sonra unuturum." Nebi (s.a.s.) ona, "Öfkelenme!" buyurdu. (*Hadislerle İslam*, c.6, s.316.) Soruyu soran kişinin açıkça belirttiği gibi öğrendiğini hayatında uygulama isteği ve kararlılığı sahabenin Efendimize o-

lan iman ve sevgisini göstermesi bakımından takdire şayandı. Aynı zamanda gücünün yeteceği kadar sorumluluk istemesi de bir açıdan Peygamberimizin başka bir tavsiyesine kulak vermemizi sağlıyordu: Huzeyfe'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.s.), "Mümin kişiye nefsinin küçük düşürmesi yaraşmaz." buyurdu. Bunun üzerine, "Kişinin nefsinin küçük düşürmesi nasıl olur?" diye sordular. Resulullah (s.a.s.) ise şöyle buyurdu: "Gücünün yetmediği işlere kalkıştığı için birçok belaya düşer olur." (*Hadislerle İslam*, c.1, s.309.) Yine bu meyanda sorulan başka bir soruya ve Peygamber Efendimiz'in verdiği yanıtı bakalım: Hız. Aişe'nin anlattığına göre, Peygamber Efendimiz'e

(s.a.s.), “Allah’ın en çok sevdiği amel hangisidir?” diye soruldu. O da “Az da olsa devamlı olanıdır.” buyurmuş ve devamında şöyle demiştir: “Gücünüzün yettiği kadar ameli üzerinize alın.” (*Hadislerle İslam*, c.2, s.573.) Bu iki hadisten Allah Resulü’nün, müminin nefesine eziyet etmesini hoş karşılamadığını ve amelleri başlangıçta aşırı bir şekilde yapıp sonraki zamanlarda terk etmekten se az da olsa sürekli yapmanın Allah katında daha değerli olduğunu bizlere öğretmek istediğini anlıyoruz. O daima orta yolu yani itidalı tavsiye eden bir rahmet peygamberiydi.

Yapılan amellerin az da olsa samimiyetle ve sevgiyle yapılması hâlinde kişiyi kurtaracağına Efendimize yöneltilen başka bir soru vesilesiyle öğreniyoruz: Enes b. Malik’in anlattığına göre, bir cuma günü Hz. Peygamber minberde iken bir adam mescide girer ve onun konuşmasını keserek “Ey Allah’ın Resulü, kıyamet ne zaman kopacak?” diye sorar. Cemaat gizlice adama susmasını işaret etse de adam aynı soruyu üç kez tekrarlar. Ona cevap vermeyen Efendimiz, namazı kıldırdıktan sonra, “Kıyametin kopuşunu soran kişi nerede?” diye sorar. Adam, “Benim, Ya Resulallah.” deyince Hz. Peygamber, “Kıyamet için ne hazırladın?” diye sorar. Adam, “Kıyamet için çok fazla namaz ve oruç hazırlamadım ama Allah’ı ve Resulü’nü seviyorum.” der. Resulullah, “Kişi sevdiğiyle beraberdir, sen de sevdiğinle beraber olacaksın.” buyurur. (*Hadislerle İslam*, c.2, s.227.) Burada Sevgili Pey-

Allah’a itaat ve Resulü’ne ittiba etmekte kusur işlememek için sahabe, lazım olan herşeyi ona sormuş ve en güzel örneğin seçkin takipçileri olarak aldıkları cevapları da bizlere kadar ulaştırmışlardır.

gamberimizin, bazen bir soruya evvela soruyla karşılık vererek kişiyi düşünmeye sevk edip ardından açıklama yaptığını, böylece asıl meseleye odaklanmanın daha doğru olacağını vurgulamak istediğini görebiliriz.

İslam’ın ilk şahitleri olan Sevgili Peygamberimizin güzide arkadaşları, her zaman İslam’ı daha iyi anlamak ve güzelce yaşamak gayreti içinde olmuşlardır. Bu sebeple ona çeşitli sorular arz etmişler, bazı amellerin daha önemli olduğunu ve itina gösterilmesi gerektiğini öğrenmişlerdir. Esasen Hz. Peygamber’den sadır olan her söz onlar için ittibayı gerekli kılan bilgilerdi. Kesin bir inançla biliyorlardı ki onun söyledikleri, Allah tarafından teyit edilmekteydi. Ezberlemek kastiyla Resulullah’tan (s.a.s.) işittiği her sözü yazan Abdullah b. Amr’a, Hz. Peygamber şöyle buyurmaktaydı: “Yaz! Nefsim elinde olan Allah’a yemin ederim ki bu dudaklardan haktan başka bir şey sadır olmaz!” (*Hadislerle İslam*, c.6, s.416.)

Resul-i Ekrem Efendimizin, sahabenin sorularına âdeta altını çizerek verdiği öğretici ve aydınlatıcı cevaplardan bazılarına birlikte göz atalım:

Ebu Hureyre’den rivayet edildiğine göre, Resulullah’a, “Hangi amel daha değerlidir?” diye soruldu. Sevgili Peygamberimiz de “Allah’a ve Resulü’ne imandır.” buyurdu. (*Hadislerle İslam*, c.1, s.564.)

İbn Mesud’dan rivayet edildiğine göre, bir adam Hz. Peygamber’e, “Amellerin/ibadetlerin en faziletlisi hangisidir?”

diye sordu. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), “Vaktinde kılınan namazdır...” buyurdu. (*Hadislerle İslam*, c.2, s.149.)

Bir defasında da “En hayırlı amel nedir?” diye soran sahabe-yi Peygamber-i Zîşan (s.a.s.), “Yemek yedirmen ve tanıdığına da tanımadığına da selam vermen.” buyurmuştur. (*Hadislerle İslam*, c.6, s.316.)

Soru sormak bir anlamda dertleşmektir, hasbihâl etmektir. Ashab-ı kiram efendilerimiz de sıkıntılarını, dertlerini Resul-i Ekrem Efendimiz’e anlatır, onu can kulağıyla dinler, onun vereceği tavsiyelere göre hareket ederlerdi.

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber, hayvanlara da merhamet ve şefkat nazarıyla bakardı: “Bir seferinde rahmet peygamberi, Medineli Müslümanlardan birinin bahçesine girmişti. Oradaki bir deve, onu görünce inledi ve gözlerinden yaşlar akıttı. Nebi (s.a.s.) deveye yaklaşarak başının arka/üst tarafını okşamaya başlayınca hayvan sakinleşti. Peygamberimiz devenin sahibinin kim olduğunu sordu, ensardan bir genç de onun kendisinde ait olduğunu söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, o gence nasihatle bulunarak şöyle dedi: ‘Allah’ın sana verdiği bu deve hakkında Allah’tan korkmuyor musun? Deve bana şikâyetinde bulundu. O bana senin kendisini aç bıraktığını ve fazla çalıştırarak yordüğünü şikâyet etti.’” (*Hadislerle İslam*, c.3, s.7.)

İki cihan güneşi Sevgili Peygamberimiz, “Bana sözün özü (cevamiu’l-kelim) verildi.” bu-

yurmuş ve gereken yerde çok veciz ifadelerle tebliğde bulunmuştur.

“Ey Allah’ın Resulü, bana İslam ile ilgili, hakkında başka kimseye soru sormama gerek kalmayacak bir şey söyle.” şeklinde soru soran Süfyan b. Abdullah’a Peygamberimizin cevabı şu olmuştur: ‘Allah’a iman ettim de, sonra dosdoğru ol.’” (*Hadislerle İslam*, c.1, s.513.)

Peygamber Efendimizin hayatı ve sözleri evrenseldir ve çağlar üstü bir özelliği vardır. Sahabenin, Efendimize soru sormak suretiyle öğrenme yöntemi, onun üstün örneğinin ve güzel sözlerinin günümüze kadar ve daha sonraki zamanlara ulaşmasını sağlayan yollardan biri olmuştur.

Yukarıda belirttiğimiz gibi bazen Allah Resulü de onlara soru sorardı. Ama gün geldi, öyle bir soru sordu ki bu soru, artık onun görevini tamamladığını ve veda vaktinin geldiğini işaret ediyordu. Bu durum başta Hz. Ebu Bekir (r.a.) gibi onu canlarından çok seven sahabeyi duygulandırdı. Sevgili Peygamberimiz, Veda Hacı’nda irad ettiği meşhur hutbesinde bütün sahabeye hitaben sormuştu: “Tebliğ vazifemi hakkıyla yerine getirdim mi?” Ashabın ikrar etmesi üzerine Hz. Peygamber, “Allahümme’şhed!” (Allah’ım sen şahid ol!) derken şehadet parmağını üç defa havaya kaldırmıştı.

Ezcümle bugün bizim üzerimize düşen, sünnet-i seniyyesiyle aramızda yaşamaya devam eden Peygamberimizin dertlerimize derman cevaplarını Kur’an ve sünnet bütünlüğün-

de tespit edip hayatımıza yansıtmaktır. Allah’a itaat ve Resulü’ne ittiba etmekte kusur işlememek için sahabe, lazım olan herşeyi ona sormuş ve en güzel örneğin seçkin takipçileri olarak aldıkları cevapları da bizlere kadar ulaştırmışlardır. Ashab-ı kiramın yaptığı gibi Efendimizin mübarek dudaklarından dökülen sözleri kendisine hayat düsturu edinenler ve Kur’an ile sünnetin gölgesinde şahsiyetini inşa etme gayesinde olanlar, ebedi kurtuluşa erecek olanlardır. ■

İslam’ın ilk şahitleri olan Sevgili Peygamberimizin güzide arkadaşları, her zaman İslam’ı daha iyi anlamak ve güzelce yaşamak gayreti içinde olmuşlardır. Bu sebeple ona çeşitli sorular arz etmişler, bazı amellerin daha önemli olduğunu ve itina gösterilmesi gerektiğini öğrenmişlerdir.

NASIL MÜTEVEKKİL OLURUZ?

Nimet KESELİ USTABAŞI

Çanakkale İl Müftü Yardımcısı

Elimden gelen her şeyi yaptım, belki de elimden gelebilecek şeylerin fazlasını yaptım şartları zorlayarak. Artık yapabileceğim hiçbir şey kalmadı. Varsa da gücüm ve sınırlarım daha fazlasına müsaade etmiyor. Sanırım artık bırakmalıyım... Artık ne olucaksa olacak. Oluruna bırakıp sonuçtan razı olacağım, olmalıyım.

Tevekkül bu mu?

Peygamber Efendimizin tevekkülü anlattığı bir gün, sahabeden bir kimse gelip, “Ya Resulallah! Deveni bir yere bağlayıp mı tevekkül etmeliyim yoksa bağlamadan mı?” diye sorduğunda Peygamber Efendimiz, “Deveni bir yere bağla ve sonra Allah’a tevekkül et.” demiştir. (Tirmizi, Kıyamet, 60.)

Tevekkülle ilgi anlamadığımız ya da kaçırdığımız yerler olabilir mi? İfrat ve tefrit dediğimiz şey, uçlarda olmak ve tevekkülün ölçüsünü kaçırmak.

Cüneyd Bağdadi Hazretleri, “Tevekkül, kalbin Allah’a itimat etmesidir.” diyor. Ne güzel bir kelimedir itimat. Güvenmek, dayanmak ve sonuçtan razı olmak. Bir fenalık olmadığını, olmayacağını bilmek. Velew ki bağladığın hâlde o deve kayboldu, bunda da bir hayır olduğuna inanmak.

İnsana, iyi bir Müslüman olmaya ya da muttaki bir mümin olmaya dair ölçüyü veren nedir? Mizacındaki rahatlığı ya da telaşeyi dengeleyen, onu korkudan güvene eriştiren, hatalardan ve günahlardan uzaklaştıran, iyiliğe ve güzelliğe sevk eden şey nedir? Tevekkülde de ölçüyü fitratında muhafaza ettiren hâl nedir? “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir.” (Âl-i İmran, 3/173.) ayet-i kerimesini kalbe yerleştirip sabit kılan tavır ve davranışlar kimlere, nasıl nasip olur?

Modern çağ damarlarımıza, “Hayatının merkezinde sen var-sın, istersen yaparsın, yeterince çalışırsan elbette elde edersin.” düşüncesini zerketti. Öyle sınırsız işlendi ki bu düşünce bünyelerimize, elde edemediklerimizde de bize bahşedilenlerde de gayb düşüncesini çok gerilerde bıraktık. Yaratan ve yaşatanın, nasip edip rızıklandırmanın ya da mühlet verip bekletenin Allah Teâlâ olduğunu idrak ederek yaşamaktan uzaklaştık. Kendine odaklı, “Ben her dünyalığın en iyisini hak ediyorum.” düşüncesinde olan bir nesle dönüşme tehlikesiyle karşı karşıya kaldık. Maalesef tevekkül mantığımız bu nefis odaklı ve sabırsız yaşam algısından nasibini aldı, alıyor. Hâlbuki layıkıyla tevekkül eden bir kimsenin, “yuvalarından sabah aç çıkıp akşam tok dönen kuşlar gibi rızıklandırılacaklarını” biliyorduk.

Aslında Müslümanın her tavır, bakış açısı, sözü ve davranışı bir başka hâlini tamamlar ve de doğrular niteliktedir. Müs-

lüman, günahlardan uzak durur, ibadette devamlıdır, doğru sözlüdür. İyiliği emreder, kötülükten sakındırır, her hâlinde Allah’ı ve Resulünü hatırlar, güler yüzlü ve naziktir. Güzellikleri birbirini destekler, bir hatası olduğunda pişman olup tövbe eder, yanlışında ısrar etmez, nefisini terbiye etmekte de tüm ilişkilerinde de itidal sahibidir. Hayat ve ölüm, dünya ve ukba dengesini gözetir, ölçüyü kaçırdığını fark ettiğinde bir adım geri durup bekleyecek sabra da sahiptir. Bütün işlerinde denge sahibidir. Sınırlardan uzak durur. İşlerinde önce gayret edip çaba göstermeyi, sonra da tevekkül edip Allah’a güvenmeyi bilir. Bununla birlikte tevekkülün ön şartı, bilişsel ve davranışsal düzeyde sorumluluğunu yerine getirip gayret etmektir. Tedbir kuldandir Allah’tandır.

Tevekkül, hayatın akışındaki huzuru yakalamaktır. Tevekkül bilincini destekleyen her türlü haslet de Müslüman özelliklerindedir. Birinde bir aksama başladığında, tövbe edip kendine gelene kadar bozulmalar birbiri arkasına gelir. Eksikliğini hissettiğimizde hem temel İslami sorumluluklarımızda hem de ahlaki yapımızda bir tamirat ve tadilata başvurabilmeliyiz. Benim tevekkülüm neden zayıfladı, neden gayretsizlikten ya da kontrolcülükten uzaklaşıp çabalarımın neticesini Rabbime huzurla havale edemiyorum? Acaba ibadetlerimde bir ihmalem ya da nezaketimde bir azalma mı var? Bilmeden bir kardeşimin hakkına mı girdim, bir boynu

büküğü göz ardı mı ettim? İnsan önce kendi kulluk sorumluluğunu test edebilmeli, belki de hayırhahım dediği dostlarına kendi hâllerini sorabilmeli, bir dost aynasında kendine bakabilmeli.

Kulun dönüşümü tövbeyle, ihya ve inşası ise duayladır. “Tevekkülümü güçlendir Rabbim, beni verdiklerinden ve vermediklerinden, aldıklarından ve almadıklarından razı kıl.” diye yapılan bir dua da gönlü çepeçevre saran bir kalkan gibi kulu güçlendirecektir. Hem tevekkülü artacak hem de diğer huyları güzelleştirecektir. İbadetlerinde daim olacak ve Müslümanlığındaki örnekliği sebat bulacaktır.

Kur’an-ı Kerim, çok sayıda ayet-i kerimede tevekkülü tavsiye eder. Rızıklandırılmak için sabır ve sebat gösterip Allah’a dayanmanın, kulu ne derece olgunlaştırıp geliştireceğini anlatır. Akıllı ve halis bir kul tedbir alır, niyet eder ve her işinde Allah’a dayanıp güvenir. O ne güzel vekildir. Tevekkül, mutlak güven verene, gani ve kavi olana, her şeyi bilip planlayana huzurla tabi olabilmektir.

De ki: “Allah bizim için ne yazdıysa başımıza gelecek ancak odur. O bizim Mevlamızdır. Müminler, yalnızca Allah’a güvenip dayansınlar.” (Tevbe, 9/51.)

Rabbim ahlakımı güzelleştir! Elimden geleni yaptım ve her işimi sana havale ettim. Gönlümü ve aklımı daima selim kıl. Sen ne güzel vekilsin. ■

İMAN VE İSTİKAMET ÜZERE YAŞAMAK

Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU
DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي
مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

“Ey Rabbim! Bana mülk verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da ahirette de beni yönetip himaye eden sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!”

(Yusuf, 12/101.)

Allah'ın yarattığı üstün bir varlık olan insan, kulluğunun gereği olarak birtakım sorumluluklar üstlenmiştir. Hayatın ve ölümün, insanın sınanması için yaratıldığı gerçeğinin de vurguladığı bu hakikat (Mülk, 67/2.), ilk olarak kendisini yaratan ve yaşatan Rabbini tanıma ve O'na iman etme sorumluluğunu yüklemektedir insana. Sahip olduğu akıl ve irade sayesinde mükellef olan, diğer varlıkların kendi emrine amade kılındığı insan, Allah'a olan imanı, samimiyeti, takvası ve salih amelleriyle bu değerlerden yoksun olan hemcinslerinden ayrılmaktadır. Her ne kadar en güzel şekilde yaratılmış olsa da (Tin, 95/4.) kul olma sırrına eremeyen, iman ve istikamete erişemeyenler bu üstünlüklerini kaybedeceklerdir. (Tin, 95/5.) Zira insan olma vasfına sahip olmak, dünya ve ahiret mutluluğu için tek başına yeterli değildir.

Günde beş vakit ezan sesinin duyulduğu, İslam ahkâmının ve ahlakının yaşandığı Müslüman bir çevrede doğup büyümek, elbette ki en güzel lütuflardan biridir. Daha doğar doğmaz kulağına ezan sesinin fısıldandığı, yetiştiği aile ortamında dinî değerlerin yaşandığı bir çocuk, yaratıldığı temiz ve saf fitrat (Rum, 30/30.) üzere bir hayat sürme imkân ve iradesine sahip olacaktır. Artık onun için önemli olan, bu imkânı iyi değerlendirip iman ve istikamet üzere hayatını idame ettirebilmektir.

Hiç şüphesiz ki bir yaratıcısı olduğunu bilmek ve O'na iman etmek insan için en kıymetli hazinedir. İmanın makbul bir iman olmasının ise birtakım şartları vardır. Allah'ın bir olduğuna iman etmek, O'ndan başkasına kulluk etmemek, diğer iman esaslarına

inanmak ve iman esasları hususunda herhangi bir şüphe içerisinde olmamak bunların başında gelmektedir. Zira iman, kesin bir itikat ve sağlam bir teslimiyeti gerektirir.

Korku ve ümit arasında dengeli bir yaşam sürmek hem inanç hem de yaşam itibarıyla mümini koruyan, onu her daim kontrol eden son derece önemli bir özelliktir. Sahip olduğu inancı tek başına yeterli görüp mutlak anlamda kurutulmuşa ereceğinden emin olmak ya da iman ve salih ameline rağmen kendisinin helak olacağını düşünmek itikadi açıdan doğru bir yaklaşım değildir. Bunun yerine, iman ve salih amellerin dünya ve ahirette huzur ve felaha ulaştıracağını ümit etmek, bununla birlikte bunu garanti olarak görmemek suretiyle her daim tetikte olmak ve tedbiri elden bırakmamak imani bir gerekliliktir. “De ki (Allah şöyle buyuruyor): ‘Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.’” (Zümer, 39/53.) buyruğu üzere ye’se düşmemenin yanında, “Allah’ın ansızın gelen azabından emin mi oldular? Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası Allah’ın azabından emin olamaz.” (Araf, 7/99.) mealindeki ilahi ikaz gereği tedbiri elden bırakmamak da iman ve istikamet üzere yaşamının gereğidir. “Müminler, Yüce Allah’ın rahmeti gibi azabının da hak olduğuna inandıkları için daima O’nun gazabına ve azabına uğrama endişesi içinde yaşarlar. Kur’an-ı Ke-

rim’deki takva, havf, haşyet, rehbet, hazer gibi kelimelerle dile getirilen bu endişe, sarsılmaz imanın ruhlarda meydana getirdiği olumlu, yapıcı, insanı her türlü kötülüklerden alıkoymak için iyilikler yapmaya sevk eden kaygı ve korku şeklindeki yüksek dinî ve ahlaki duyguyu ifade eder. İyi mümin ve iyi insan gibi iyi ümmet ve iyi toplum da ancak bu yüce duygunun vicdanlara hâkim olmasıyla gerçekleşir.” (Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, DİB Yayınları, c. 2, s. 561.)

Bu hakikate rağmen insan ne yazık ki zaman zaman unutulmakta, aslına yabancılaşmakta, sahip olduklarını kendinden bilmekte ve istikametten ayrılabilmektedir. “Hayır! Gerçek şu ki insan, kendini kendine yeterli gördüğü için çizgiyi aşar. Oysa (kuldaki) her şey yalnız Rabbine aittir (O’na dönecektir).” (Alak, 96/6-8.) mealindeki ayetlerin ifade ettiği bu hakikat hayatın her anında insanın iman ve istikamete olan ihtiyacını vurgulamaktadır. Burada ifade edilen evrensel gerçek, hangi devirde olursa olsun insanın hayat mücadelesinde Allah’ı unutup yalnız kendine güvenmesi, her durumda kendisini yeterli görüp Allah’ın yardım ve tevfikinden kendisini müstağni saymasıdır. Oysa insan ne kadar zengin ne kadar güçlü ne kadar ilim sahibi olsa da nihayetinde zayıf ve muhtaç bir varlıktır; sağlık, huzur, sükûn ve emniyet içerisinde hayatını devam ettirebilmesi için öncelikle Allah’a ve içinde yaşadığı toplumun diğer

fertlerine ihtiyacı vardır. Buna rağmen insanın kendini kendine yeterli ve başkalarından üstün görmesi vb. tutumları bilgi, iman ve basiret eksikliğinin bir sonucudur. (Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, DİB Yayınları, c. 5, s. 653-654.)

Elde ettiği dünyevi payeler sayesinde kendini üstün gören, her şeyi bildiğini iddia eden bu hastalıklı yaklaşım, nihayetinde insanı yaratıcısı olan Allah’a karşı yabancılaştırmakta, O’nun yaratıcı olduğunu kabul etmekle birlikte emir ve yasaklarını sorgulamaya sevk etmektedir. O’nun indirdiği son ilahi kitap olan Kur’an’ın bazı hükümlerini günümüz için geçersiz sayabilme cüretini göstermesine hatta kendi aciziyetini unutarak sahip olduğu sınırlı bilgisiyle Kur’an’ın bazı ayetlerinin Allah kelamı olamayacağını iddia etme dalaleti ve gafletine düşmesine neden olabilmektedir. Günümüzde de üzülmeye değer bir tutum, insanoğlunun her daim istikamete olan ihtiyacını, bu konuda Allah’ın yardımını dilemesi gerektiğini göstermektedir. Anadolu’da güzel bir dua olarak sürekli terennüm edilen, “Allah imandan, Kur’an’dan ayırmasın.” sözü; “Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine kulluk et.” (Hicr, 15/99.) mealindeki ayet-i kerime, insanın hayatının son anına kadar iman ve istikamete olan ihtiyacın ifadesidir. Hz. Yusuf’un, “...Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!” (Yusuf, 12/101.) şeklindeki duası da bu gerçeğin ifadesi olarak bizlere rehberlik etmektedir. ■

DİL VE AFETLERİ

Dr. Ahmet OĞUZ

Suudi Arabistan Cidde Din Hizmetleri Ataşesi

لَا يَسْتَقِيمُ إِيمَانُ عَبْدٍ حَتَّى يَسْتَقِيمَ
قَلْبُهُ، وَلَا يَسْتَقِيمُ قَلْبُهُ حَتَّى يَسْتَقِيمَ
لِسَانَهُ، وَلَا يَدْخُلُ رَجُلٌ الْجَنَّةَ لَا يَأْمَنُ
جَارُهُ بَوَائِقَهُ

“Kulun kalbi doğru olmadıkça imanı da doğru olmaz! Kulun dili doğru olmadıkça kalbi de doğru olmaz! Komşusu zarar ve eziyetinden emin olmadıkça da kişi cennete giremez.”

(İbn Hanbel, Müsned, 20/343 [13048].)

Yüce Allah, insanı mükerrem/şerefli bir varlık ve mükemmel bir kıvamda yaratmış (İsra, 17/70; Tin, 95/4.), ruhundan üflemek suretiyle onu şerefletmiş (Hicr, 15/29; Secde, 32/9.), onu yüce zatını tanımak ve ona kulluk etmek için (Zariyat, 51/56.) yaratmıştır. Ayrıca böylesine değerli bir varlığı başıboş bırakmamış (Kıyamet, 75/36.), ona doğruyu eğriden ayırt edecek anlayış/akıl vermiş (Enfal, 8/29.), onu peygamberler ve vahiyle irşad etmiştir. (Bakara, 2/2, 87,119,129,151; Nisa, 4/165; Enam, 6/130; Hadid, 57/25.) Yüce Allah, insana el, ayak, ağız, dil, kulak, göz vb. organları lütfetmiş ve bunların yerli yerince kullanılmasını emretmiştir. Zira emanet olarak verilen organlar amacına uygun kullanıldığında sahibini yüceltir, aksi hâlde değerini düşürür. Bu organların başında dil gelir. Dilin kendisi küçüktür, fakat kendisiyle yapılan ibadet veya isyan büyüktür; zira iman da küfür de dilin şehadetiyle ortaya çıkar. (Gazali, *İhyaü Ulumi'd-din*, 3/108.) Ayrıca dil vasıtasıyla insanlarla iletişim sağlanır, Allah zikredilir, Kur'an okunur ve İslam dini tebliğ edilir. Bunlar aynı zamanda dilin görevleri sayılır. Bunların başında doğru söylemek gelir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler; yoksa şeytan aralarına girer. Kuşkusuz şeytan insanların apaçık düşmanıdır.” (İsra, 17/53.) Hz. Peygamber de (s.a.s.) şöyle buyuruyor: “Allah'a ve ahiret gününe iman eden kişi ya hayır söylesin ya da sussun.” (Ebu Davud, Edeb, 122-123 [5154].)

Ebu Zerr el-Gıfari (r.a.) der ki: “Can dostum Muhammed (s.a.s.) bana yedi şeyi emretti: 1- Miskin ve yoksulları sevmeyi ve onlara yakın olmamı, 2- (Dünyalık işlerde) kendimden daha yukarıda değil, daha aşağıda olanlara bakmamı, 3- Onlar bana sırtını dönse bile akrabayla alakayı kesmememi, 4- Kimseden hiçbir şey istemememi, 5- Acı da olsa hakkı/gerçeği söylememi, 6- Allah yolunda kınayanın kınamasından korkmamamı, 7- ‘La havle ve-la kuvvete illa billah’ sözünü çokça söylememi emretti ve bu sözün, arşın altındaki hazinelerden biri olduğunu bildirdi.” (İbn Hanbel, Müsned, 35/327 [21415].) Bu hadiste dikkatimizi çeken hususlardan biri, hakkı ve hakikati haykırmaktır.

İslam ahlakı hakkında eser yazan bazı âlimler dil ile kazanılan sevaplara değindikleri gibi onunla işlenen günahlara da yer vermişler ve bunu “dilîn afetleri” başlığı altında ele almışlardır. Bu âlimlerin başında İmam Gazali (ö. 505/1111) gelmektedir. Nitekim *İhyaü Ulumi'd-din* adlı eserinde bu konuya uzunca yer vermiştir. Dilin başlıca afetleri şunlardır: Yalan söylemek, yalancı şahitlik yapmak, iftira, gıybet, dedikodu, arkadan çekiştirme, malayani (kişiye dinî ve dünyevi fayda sağlamayan gereksiz söz) ile meşgul olmak, suizan, alay etmek, İslam ahlakıyla bağdaşmayan argo içerebilir sözler söylemek.

Günümüzde en çok işlenen dil afeti gıybettir. Gıybet, A-

rapça bir kelime olup dedikodu anlamına gelmektedir. Birinin ardından, olumsuz yanlarını söylemeye gıybet denir ve gıybet haramdır. Allah'ın “Settar” isminin, kulların kusur ve günahlarını örtmek manasında oluşu bu konuda insanlara iyi bir örnek olmalıdır. Kur'an-ı Kerim'de dedikodu yapan kişi, yapılan işin çirkinliğinden dolayı ölü hâldeki kardeşinin etini yiyen kişiye benzetilmiştir. (Hucurat, 49/12.)

Ebu Hureyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.s.): “Gıybet nedir bilir misiniz?” diye sormuş, sahabe de “Allah ve Resulü daha iyi bilir.” cevabını vermişler. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.s.): “Kardeşini onun hoşlanmadığı bir nitelik ile anmandır.” diye tarif etmiştir. Kendisine, “Kardeşimde dediğim nitelik varsa ne buyurursunuz?” denilmesi üzerine, “Eğer dediğin sıfat kardeşinde varsa işte o zaman gıybet olur. Yoksa ona bühtan ve iftira etmiş olursun.” buyurmuştur. (Müslim, Birr, 70 [2589].)

Hz. Aişe validemiz der ki: “Bir gün Hz. Peygamber'e (s.a.s.), ‘Ey Allah'ın Elçisi! (Kısa boylu oluşunu kastederek) şöyle şöyle olan Safiye sana yeter.’ dedim. Bunun üzerine bana, ‘Ey Aişe! Öyle bir söz söyledin ki eğer o söz denizin suyu ile karışsa her hâlde onu ifsat eder, tadını ve kokusunu bozardı.’ buyurdu.” (Ebu Davud, Edeb, 40 [4875].)

Süfyan b. Abdullah (r.a.) der ki: “Peygamber'e, ‘Ey Allah'ın

Resulü, bana sınıksı sarılacağım bir amel söyle!’ dedim. O da şöyle buyurdu: ‘Rabbim Allah'tır de, sonra dosdoğru ol!’ ‘Ey Allah'ın Resulü! Benim hakkımda en çok korktuğunuz şey nedir?’ dedim. O da eliyle dilini tutup sonra: ‘İşte şu!’ buyurdu.” (Tirmizi, Zühd, 60 [2410].) Ukbe b. Amir (r.a.) şöyle demektedir: “Ey Allah'ın Resulü! Kurtuluş yolu nedir, dedim. Allah Resulü de (s.a.s.) şöyle cevap verdi: Diline sahip ol, (fitne zamanında) evinden çıkma, günahların için gözyaşı dök.” (Tirmizi, Zühd, 60 [2406].)

Resulullah'a (s.a.s.), “İnsanları cennete en fazla götürecektir şey nedir?” diye soruldu. Resulullah (s.a.s.): “Allah'a saygı (takva) ve güzel ahlakıdır.” buyurdu. “İnsanları cehenneme en fazla götürecektir şey nedir?” diye sorulunca da: “Dil ve şehvettir.” buyurdu. (Tirmizi, Birr, 62 [2004].)

Yazımıza Sevgili Peygamberimizin bir tavsiyesi ve bir duası ile son vermek istiyoruz: Bir adam, Hz. Peygamber'e (s.a.s.): “Ey Allah'ın Resulü! İslamiyet'in emirleri çoğaldı. Bana sıkı sıkıya yapışacağım bir şey söyle.” dedi. O da şöyle buyurdu: “Dilin hep Allah'ı zikretsin!” (Tirmizi, Deavat, 4 [3375].)

“Allahım! Kulağımın şerrinden, gözümün şerrinden, dilimin şerrinden, kalbimin şerrinden ve şehvetimin şerrinden sana sığınırım.” (Tirmizi, Deavat, 74 [3492].)■

DÜNDEDEN BUGÜNE İMAM-HATİPLERİN GÖREVLERİ

Dr. Mehmet BULUT

DİB Emekli Başkanlık Müşaviri

1930'lu, 1940'lı yıllarda "i-mam-hatiplerin görevleri nedir?" diye sorulduğunda bir cümleyle "Cami ve mescitlerde vakit, cuma, teravîh ve bayramlarını kıldırmak, cuma ve bayram hutbelerini okumaktır." şeklinde cevap verilebiliyordu. Bu hizmet erbabının temel görevlerini ifade etmesi açısından bu tanım yerinde görülebilir; ancak bir yönüyle de o yılların şartlarında din hizmetlilerine getirilen kısıtlamayı ortaya koyar. Günümüzde nasıl "İmam-hatibin görevi sadece camide namaz kıldırmak değildir." deniyorsa sözü edilen süreçte de tam tersi, imamın namaz kıldırmanın dışında bir hizmette bulunması sakıncalı karşılanıyordu; buna, Kur'an öğretimi, vaaz ve dinî sohbetler de dâhildi. Sonuç itibarıyla bu tutum, sözü edilen

yıllarda imam-hatipler de dâhil hayrat hademesinin hizmet mekânlarının cami ve mescitlerle sınırlı kalmasına sebep oldu.

Günümüzde yürürlükte olan Başkanlık mevzuatında; mesela 2010 tarihli Başkanlığın yeni teşkilat kanununda, 2014 tarihli Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliğinde, 2019 tarihli Cami Hizmetlerinde Verimliliği Artırma Genelgesinde, 2020 tarihli Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Uygulama Genelgesinde imam-hatiplerin görevleri çok detaylı bir şekilde sıralanmıştır. Bu mevzuatta artık onlardan cami içi din hizmetleri yanında özellikle cami dışında kapsamlı irşat hizmetleri beklenmektedir. Hâlbuki hayrat hademesine ilişkin

1928 ve 1935 tarihli nizamnamelerde, 1952 tarihli tüzükte imam-hatiplerin görevlerinin ne olduğuna ilişkin hiçbir kayıt yer almamış, sadece bazen görevin nasıl yapılacağına dair bazı hususlara yer verilmiştir. Hatırlatalım ki memur statüsünde olmadıklarından, 1965 yılına kadar Başkanlıkla ilgili mevzuatta imam-hatiplerin görevleri zaten hiçbir şekilde yer almamıştır. Sözü edilen nizamnameler ise Diyanet İşleri Reisliğinden bağımsız olarak hazırlanmış düzenlemelerdir.

İmamın yegâne görevinin teâmulle biliniyor olmasından tüzüklerde böyle bir bahse yer verilmediği düşünülebilir; bununla birlikte yukarıda belirtildiği gibi dönemde din hizmetlilerine getirilen sınırlandırma da göz ardı edilemez. Hâl böy-

le olunca Osmanlı döneminde imamların çok kapsamlı olan görev çerçevesi, Cumhuriyet sonrasında fevkalade daralmış, hatta teke düşmüştür.

Yasal bir düzenlemede değil ama dönemin Diyanet İşleri Reisi Ahmet Hamdi Akseki'nin şahsi gayretinin bir nişanesi olarak 1947 yılından itibaren teşkilata gönderilen genelgelde ilk defa imam-hatiplerin görevlerinden, daha doğrusu onlardan hangi hizmetlerin beklendiğinden söz edilmiştir. 1950'de camilerin ve cami görevlilerinin idaresinin Vakıflar Umum Müdürlüğünden Diyanet İşleri Başkanlığı'na iadesini müteakip, Akseki imzasıyla

teşkilata gönderilen 18 Nisan 1950 tarihli genelge buna örnek olarak gösterilebilir.

Bir yasal düzenleme içinde imam-hatiplerin namaz kıldırmanın dışında görevine ilk 1965 tarih ve 633 sayılı Başkanlık teşkilat kanununda yer verildi; o da müftünün izniyle isteyenlere cami içinde Kur'an-ı Kerim öğretmek, ibadetle ilgili konularda cemaate bilgi vermekten ibaretti. Bu kanuna dayanılarak 1967'de çıkartılan Cami Görevlileri Yönetmeliğinde de bu hüküm biraz daha detaylandırıldı. Bunlar vakit, cuma ve bayram namazlarının kıldırılması ve cuma ve bayram hutbelerinin usulüne uy-

gun okunması yanında, söz konusu kanun maddesinde olduğu gibi cami ve mescit içinde, müftünün izni ile ibadetle ilgili konularda halkı aydınlatmak ve ayrıca "Kur'an-ı Kerim okumasını öğrenmek isteyen Müslümanlara, müftünün izni ile ve Kur'an Kursları Yönetmeliğinin ilgili hükümlerine uygun olarak Kur'an-ı Kerim okumasını öğretmek" şeklinde sıralandı. Yönetmeliğe göre, müezzini olmayan camilerde ezan okuma görevi de imam-hatiplere aittir. Görüldüğü gibi 1960'lı yılların sonuna geldiğimizde bile, imam-hatip için öngörülen hizmetler cami içi ile sınırlıdır. Sözü edilen yönetmelikte

hatiplerin görevi -bu yıllarda az sayıda da olsa imamlıktan ayrı sadece hatip olarak görevli kişiler bulunuyordu- tek cümle ile “Din İşleri Yüksek Kurulunca büyük ve selâtin camilerinde yalnız cuma ve bayram hutbelerini usulüne göre okumak üzere atanan hatipler, kendisi veya müftülük tarafından hazırlanan cuma ve bayram hutbelerini usulüne uygun okumak” şeklinde belirlenmiştir.

2010 tarih ve 6002 sayılı Başkanlığın yeni teşkilat kanununa dayanılarak 2014 yılında çıkartılan Görev ve Çalışma Yönetmeliğinde imam-hatiplerin ve kariyer imam-hatiplerin ortak ve ayrı görevleri sıralanmıştır. İmam-hatiplere bilinen cami içi hizmetler yanında, bu defa kapsamlı bir görev çerçevesi sunularak vaaz etmek, isteyen vatandaşlara camilerde veya müftülükçe uygun görülecek yerlerde Kur’an-ı Kerim okumayı öğretmek ve dinî bilgiler vermek, yaz Kur’an kurslarında görev almak, Türk Medeni Kanununa göre akdedilen nikâhtan sonra isteyenlere nikâhın dinî merasimini icra etmek gibi görevler tahmil edilmiştir. 14 Kasım 2019’da yayımlanan Cami Hizmetlerinde Verimliliğin Artırılması Genelgesinde de imam-hatiplerin görevlerini verimli bir şekilde ifaları açısından öngörülen kurallara yer verilmiş, ayrıca “cami derslerinden” söz edilmiştir. Din görevlilerine ilişkin hazırlanmış oldukça kapsamlı bir genelge olan 2023 tarihli Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Uygulama Genelge-

sinde ise imam-hatiplerin görevleri ayrıntılı bir şekilde sayılmıştır.

Tarihî süreçte imam-hatiplerin namaz kıldırma görevleri üzerinde detaylı durulmazken hutbeler ve imam-hatiplerin cuma ve bayram hutbelerini okuma görevleri üzerinde genişçe durulmuş ve konuda azami titizlik gösterilmiştir. Öteden beri imamet ve hitabet hizmetleri çoğunlukla aynı kişiler tarafından yerine getirilmişse de Osmanlı döneminde ve Millî Meclis Hükûmetleri yıllarında (1920-1924) olduğu gibi kuruluşundan 1935 yılına kadar Reislik döneminde de bazı camilere imamdan ayrı hatip tayinine devam edilmiş, bu tarihten sonra bu kadrolarda boşalma oldukça bu iki hizmetin birleştirilmesi cihetine gidilmiştir. İstisnai durumlar hariç, bu tarihten sonra her iki hizmeti yerine getirmek üzere sadece imam-hatip tayin edilmiştir. Buna göre, cuma ve bayram namazlarında hutbe iradı, imamdan ayrı hatip tayin edilmişse hatiplerin, aksi hâlde bütün imam-hatiplerin asli görevlerinden biri olmuştur.

Hatiplik, özel yetenekleri gerektiren bir hizmet dalıdır; imamlık ehliyeti yanında hatibin hitabet yönüyle de donanımlı olması beklenmiştir. Bu açıdan belli bir tarihe kadar vazilik ve hatiplik görevleri Başkanlık mensubu olmayan ancak bu konularda yetkin olan kişilere de verilebilmiştir.

Cuma namazına ve hutbeye atfedilen önemin bir sonucu o-

larak Osmanlı döneminden tevarüs edilen tarihî bir tatbika-tın devamı niteliğinde 1920’li, 1930’lu yıllarda her cami ve mescitte hitabet hizmeti verilmemiş, hâliyle her camide cuma namazı kılınmamıştır; cuma namazlarının merkezî camide büyük bir cemaat hâlinde edası esas alınmıştır. Ancak 1940’lı yıllara gelindiğinde Başkanlığın aldığı kararlarla müftülüklerin izni ile her camide hutbe okunup cuma namazı kılınması cihetine gidilmiştir.

Reislik, kuruluşundan itibaren bütün tarihi boyunca camilerde okunacak hutbelere ilişkin taşra teşkilatına gönderdiği çok sayıda genelgede imam-hatiplerden Reislik veya müftülüklerce belirlenmiş hutbelerin okunmasını, belirlenen konu veya kendilerine verilen hutbe metinlerinin dışına çıkılmamasını, bilhassa irticali hutbe okunmamasını ısrarla talep etmiştir. Hutbe konusu belirlemede bazen siyasi erkin talepleri yanında dönemin sosyal ve ekonomik şartlarının da müessir olduğu kuşkusuzdur.

Yine Akseki merhumun kişisel çabalarıyla 1940’lı yılların sonundan itibaren hutbelerin içeriklerine bir seviye kazandırılmak istenmiş, etkili hutbe okumanın yolları aranmıştır. Böylece hutbelerle halkın dinî irfanının geliştirilmesi hedeflenmiştir.

1970’li yıllara kadar okuyacağı hutbeyi kendisi hazırlayabilecek birikime sahip imam-hatiplerin sayısının çok az oldu-

ğunu tahmin etmek zor değildir. Esasen Başkanlık, yayınladığı bir kısım nizamname ve teşkilata zaman zaman gönderdiği iç genelgelerde görevlinin kendisinin hutbe hazırlayıp okumasını bazı şartlara bağlamıştır. Bilindiği gibi 2020 tarihli Din Hizmetleri Uygulama Genelgesi çerçevesinde hutbeler Başkanlık Din Hizmetleri Genel Müdürlüğüne oluşturulan komisyon tarafından hazırlanarak sanal ortamda yayınlanmakta ve görevliler bu metinleri oradan alıp okumaktadırlar.

Günümüz itibarıyla namaz kıldırma ve hutbe okuma dışında mevzuatta imam-hatiplerin görevleri cümlesinde sayılan diğer birkaç hususa daha burada kısaca değinmekle yetinelim.

İrşad hizmetleri söz konusu olduğunda ilk başta vaizler akla gelse de bu hizmetlerin de aslında merkezinde imam-hatipler bulunmaktadır. Çünkü en küçük yerleşim birimlerinde dahi bulunan görevli, imam-hatiptir. Günümüz yasal mevzuatında da irşad hizmetleri onların görevleri arasında sayılmıştır. Nitekim imam-hatipler bilgi, birikim ve becerisi ölçüsünde bu görevi yapmaktadırlar.

Kur'an öğretimi, yukarıda zikredildiği gibi artık imam-hatiplerin en önemli görevleri arasındadır ve Başkanlığın cami hizmetlilerinden beklentisi de bu yöndedir.

Tarihî süreçte cenaze namazlarının kıldırılması yanında ve bilhassa belediye teşkilatı bulunmayan yerlerde vefat eden Müslümanların gasil, tekfin ve definleri cami görevlileri tarafından yerine getirilmiştir. Ancak belediye teşkilatı olan yerlerin çoğunda günümüzde cenaze namazları da dâhil bu hizmetler belediyelerce görevlendirilen kişiler tarafından yapılmaktadır. 2020 tarihli Din Hizmetleri Uygulama Genelgesinde cenaze hizmetleri kapsamında imam-hatipler için sadece, "Gerektiğinde teçhiz ve tekfin işleri cami görevlileri tarafından yerine getirilecektir." kaydına yer verilmiştir. Şunu da ilave edeyim ki Başkanlık, süreçte bu hizmetlerin İslami usullere uygun bir şekilde ifası için titizlik göstermiştir.

İmam-hatiplerin görevleri çerçevesinde nikâh duası yapılmasına da yukarıda temas edilmişti.

1950 öncesinde camilerde Sakal-ı Şerif (Lihye-i Saadet) ziyaretlerinin organizesinde Başkanlık cami görevlilerine, bazen de müftülerimize sorumluluk yüklemiştir; günümüzde bu hizmet bir görev olarak değil de gönüllülük esasına göre icra edilmektedir.

İlk başlarda teamüller çerçevesinde ve bilahare tanzim edilen yönetmelik ve yönergelerde, camilerin temizlik ve bakımında imam-hatiplere de görevler yüklenmiştir. Ancak günümüzde bu önemli hizmet daha çok başka yollarla yerine getirilmektedir. Ülke olarak gün-

müzde şehirlerimizin ulu camilerinden en küçük köy camilerine kadar mabetlerimizin temizlik ve bakımı konusunun memnuniyeti mucip bir konuma geldiğini söylemeliyiz. Öteden beri yayınlanan özel düzenlemelerde camilerin teberrükât eşyasının korunması konusunda başta müezzinler olmak üzere imam-hatiplere de terettüp eden görevler olmuştur.

Özetle belirtmek gerekirse;

İmam-hatiplerin asli görevi mihrap ve minber hizmeti ile cami cemaatini dinî konularda aydınlatmaktır. Bunların dışında Başkanlık mevzuatında birçok görev ve sorumluluk yüklenmiştir. Buna bağlı olarak günümüzde imam-hatiplerin görev tanımları da farklılaşmıştır. İmam-hatip, artık sadece camide namaz kıldırıp hutbe okuyan bir görevli olmaktan öte halkın mürşidi olarak değerlendirilmektedir. Başkanlık, imam-hatiplerin cami dışında yapacakları dinî hizmetlere daha bir önem atfetmektedir.

Esasen imam-hatiplerin görev ve hizmetleri, ilgili mevzuatta yer verilenlerle sınırlı değildir. Unutmamak gerekir ki imam-hatiplik mesleğinde mevzuat hükümlerinden ziyade yazılı olmayan, teamüllere dayanan prensipler daha bir önem arz etmektedir. Teorik kuralların ilgililerce ne kadar okunup bilindiği de ayrı bir konudur. Doğrusu şu ki yapacağı hizmeti çeşitlendirecek ve bir hizmet yolu geliştirecek olan, imam-hatibin bizzat kendisidir. ■

YARININ DÜNYASINDA GELECEĞİN DİNÎ AKIMLARI

Doç. Dr. Muhammet YEŞİLYURT

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

21. yüzyıl, insan ve toplum hayatında hızlı ve köklü değişimlerin yaşandığı/yaşanacağı bir çağ olma yolunda hızla ilerliyor. Ardı ardına yaşanan Birinci, İkinci ve Üçüncü Sanayi Devrimlerinden sonra şu anda insanlık bazılarına göre Endüstri 4.0 olarak da ifade edilen Dördüncü Sanayi Devrimi sürecini yaşamaktadır. Hatta saha uzmanları ve araştırmacılarca Endüstri 5.0 olarak isimlendirilen Beşinci Sanayi Devrimi'nin eşiğinde olduğumuz da söylenmektedir. Sözü edilen tüm bu devrimler, yalnızca enerji tabanının değişimini değil, bununla birlikte teknolojik, ekolojik ve sosyal koşullardaki kapsamlı değişiklikleri de ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle her sanayi devriminin ortaya çıkardığı yeni toplumun veya toplumsal anlayışın birbirinden farklı olduğunu belirtmek için Toplum 1.0, Toplum 2.0, Toplum 3.0 gibi tanımlamalar da kullanılmaya başlanmıştır. Şüphesiz sosyal koşullardaki her değişim, sosyal alanın içerisinde yer alan ve insan ile yaşıt bir olgu olan “din”i de etkilemiştir. Nitekim sanayi devrimlerinin her biri, kendi içinde din ile ilgili yeni ve farklı anlayışların ve yeni vaziyet alışların ortaya çıkışına sebebiyet vermiştir.

Batı'da Aydınlanma ve Birinci Sanayi Devrimi adıyla anılan gelişmeler Batı toplumlarında insan aklını ve akılcılığı dinin yerine ikame ederek onu etkisiz kılmaya çabalamış ve nispeten bunda başarılı da olmuştur. Ancak “inanma” ameliyesinin insanda yerleşik fitri bir nitelik ve giderilmesi gerekli bir ihtiyaç olması sebebiyle Hristiyan Batı toplumu, dine en mesafeli olduğu dönemde dahi din ile olan bağını tam anlamıyla koparamamış, bu ihtiyacı giderecek başka arayışlar içerisine girmiştir. Nitekim Batı toplumunda gerçekleşen sanayileşme, kentleşme ve teknolojik ilerlemelere paralel olarak artan sekülerleşme, bireycilik, küreselleşme, kayıtsızlık, hızlı değişim, aşınmışlık, subjektivizm ve çoğulculuk gibi düşünce ve olgular, Hristiyan dogmatizminin mevcudiyetiyle birleşince 20. yüzyılın ortalarında kendisine, “Yeni Dinî Hareketler” adı verilen inanç gruplarını ortaya çıkarmış ve böylelikle insanlar yine “bir şeylere inanmaya” devam etmiştir.

Yapay zekânın ve dijitalleşmenin son derece etkin bir rol oynadığı; artırılmış, değiştirilmiş ve dönüştürülmüş insanların, *humanoid*'lerin, insan-makine melez *cyborg*'ların ve robotik varlıkların söz konusu edildiği Endüstri 4.0/5.0 veya Toplum 5.0 çağında insanoğlunun inanç veya din ile olan serüveninin nereye varacağı en çok tartışılan meselelerin başında gelmektedir. İnsanın artık teknolojikleşerek bireyselleştiği yapay zekâ çağında yani yarının dünyasında bizleri hangi türden dinî akımlar beklemektedir? Şüphesiz bu soru,

aynı zamanda, mevcut dünya dinlerinin dışında insanın yeni din arayışları içerisinde olduğunun ima yollu bile olsa itirafı anlamı taşımaktadır.

Geleceğin dinî akımları

Teknolojinin ve teknolojik aygıtların artık neredeyse insanın ontolojik varlığının doğal ve ayrılmaz bir parçası olarak görülmeye başlandığı 21. yüzyılda insanın, yine kendinin ayrılmaz bir diğer parçası olan “inanma” ihtiyacını teknolojiye atıfta bulunan, tekno-teolojik dinî akımlarla karşılamak istemesi beklenebilen bir durum olacaktır. Dolayısıyla yarının dünyasında ortaya çıkması muhtemel dinî hareketlerin ilki “teknolojik dinî akımlardır” diyebiliriz.

Teknolojik dinî hareketler, modern teknoloji ve bilimsel ilerlemelerle harmanlanmış, geleneksel dinlerin ya da inanç sistemlerinin yerine geçen veya onları tamamlama iddiasında olan akımlardır. Bu hareketler, genellikle teknolojinin sunduğu olanaklarla insanlık ve evren hakkında yeni anlam ve manevi değerler oluşturmayı amaçlar. Onlar, geleneksel dinî yapılarla sınırlı kalmayarak teknolojiyi ve bilimi manevi anlamlar oluşturmak için kullanır. Yirminci yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmaya başlayan transhümanizm hareketini bu tür yapılardan biri olarak değerlendirebiliriz. Transhümanizm, insan yeteneklerini ve ömrünü artırmak amacıyla biyoteknoloji, yapay zekâ, nanoteknoloji ve diğer ileri teknolojileri kullanmayı savunan bir hareket ve anlayıştır. Transhümanistler, insan doğa-

sının sınırlarını aşmayı, insanın fiziksel ve zihinsel kapasitesini genişletmeyi ve nihayetinde ölümsüzlüğe ulaşmayı hedeflerler. Bu bağlamda, transhümanizmi bir tür “dijital/teknolojik/teknolojik/teknolojik akım” olarak kabul etmek mümkündür. Transhümanizm, teknoloji ve bilimin sunduğu olanaklarla insanlığın sınırlarını aşmayı hedefleyen bir hareket olarak birçok yönden geleneksel dinî inanç ve uygulamalara benzerlik gösterir. Bu süreçte, bilimsel ve teknolojik ilerlemelerle birlikte transhümanizmin sunduğu vizyon, yeni bir dinî ve felsefi paradigma olarak insanlığın geleceğinde yerini alabilir.

Geleceğin dinî hareketlerinde yine teknolojiyle ilişkili olarak öne çıkan bir diğer özellik de onların, dijital ve yapay zekâ tabanlı bir nitelik taşımasıdır. Dijital dinî akımlar ve yapay zekâ tabanlı inanç sistemleri, teknolojinin ve dijital platformların sunduğu yeni olanaklarla şekillenen ve geleneksel dinî yapılar dışında kalan yeni yapılar olarak tanımlanabilir. Bu yeni yapı ve hareketler, geleneksel dinlerin dışında, dijital platformlar ve yapay zekâ aracılığıyla bireylerin ruhsal ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemektedir. Şimdiden “Geleceğin Yolu Hareketi (The Way of the Future)”, “Kopimizm Kilisesi (The Church of Kopimism)”, “Cyber Shamanism” gibi hareketlerle örnekleri görülmeye başlanan bu tür akımların ve inanç sistemlerinin, teknolojik gelişmelerle birlikte sayısının artması ve daha geniş kabul görmesi kuvvetle muhtemeldir.

21. yüzyılın en önemli sorun alanlarından birini de ekoloji, küresel ısınma ve buna bağlı olarak ortaya çıkan iklim değişikliği gibi sorunlar oluşturmaktadır. Bu sorunların çözümünün, insan neslinin devamı için hayati ve öncelikli bir mesele olduğunu düşünen insanların sayısı dünya genelinde giderek artmaktadır. Bu nedenle ekolojik sorunları ve doğanın korunmasını merkezine alıp çevre ve doğa hassasiyeti olan insanları yanına çekerek bir din gibi hareket edebilen yapıların ortaya çıkması da ihtimal dâhilindedir. Zira ekolojik ve doğa merkezli dinî hareketler, eko-teolojiyi esas almaktadır. Eko-teoloji, dinî inançların ve çevre etiğinin birleştiği bir disiplindir. Bu alan, doğanın kutsallığını ve korunmasını vurgulayarak insanlığın çevresel sorumluluklarını manevi bir çerçevede ele alır. Eko-teolojik düşünce, sürdürülebilirlik ve çevresel adalet gibi konulara odaklanarak toplumları doğa ile uyum içinde yaşamaya teşvik eder. Şimdiden örnekleri görülmeye başlanan bu türden dinî hareketlere “Wicca”, “Druidizm”, “Gaia Kilisesi”, “Ekospritüalizm” ve “Yeşil Kilise Hareketi” örnek olarak verilebilir.

Teknolojinin sunduğu imkânların, birçok temel gereksinimi karşılamak için başkalarına ihtiyaç duyulmayan bir hayatı mümkün kılmaya başlaması, doğal olarak toplumda bireyselleşmeyi de artırmaktadır. Sosyal medyanın, sanal da olsa bir sosyalleşme ve karşılıklı etkileşim aracı olarak işlev görmesi, bireylere yeterli geliyor gibi görünmektedir. Ancak insan, sosyal ve kültürel bir varlık olmakla birlikte bu özellikleri-

ni esasen, sanal bir âlemde değil gerçek dünya içerisinde deneyimler yaşayarak elde edebilir ve gerçekleştirebilir. Bu nedenle bireysel kimliklerin sosyal kimliklerin önüne geçtiği yapay zekâ çağında ihtiyacı iyiden iyiye hissedilen “sosyallik” ve “kültürelilik”, bu özelliği öne çıkaran çeşitli grupların toplumsal hatta dinî bir zemin bulmasını kolaylaştıracaktır. Dolayısıyla yarının dünyasında ortaya çıkması muhtemel dinî yapılardan birinin de “sosyal ve kültürel dinî akımlar” olabileceğini söyleyebiliriz.

Sosyal ve kültürel dinî hareketler, genellikle toplumsal ve kültürel bağlamlarda ortaya çıkan ve belirli bir topluluğun kimliğini, değerlerini ve yaşam biçimini yansıtan inanç sistemleridir. Bu tür akımlar, geleneksel dinî öğretilerden ziyade toplumsal normlar, ritüeller ve kültürel pratikler etrafında şekillenir ve genellikle semboller aracılığıyla ifade edilir. Bu dinî hareketler, bireylerin ve toplulukların anlam arayışlarına yanıt verme iddiasını sürdürürken aynı zamanda onların, sosyal bağları güçlendirmede ve kültürel kimlikleri pekiştirmede önemli bir rol oynadığı ileri sürülür. “Civil Religion”, “İzcilik (Scouting) Hareketi”, “Cargo Cults (Kargo Kültleri)” gibi grup ve hareketler bu tür dinî yapıların örneklerindedir.

Bireyselliğin, geleneksel toplum yapısının çok güçlü olduğu toplumlarda dahi etkili olmaya başladığı günümüzde, bireyciliği teşvik eden yeni tekno-kültürel yapıyla birlikte gelecekte bütün toplumların benimseyeceği bir kişilik ve yaşam tarzı hâline gelmesi kuvvetle muh-

temeldir. Bu durumda din nasıl bir hâl alacaktır? Dinin toplumsallığı şüphe götürmez bir gerçekliktir. Toplumsallığın geri plana atıldığı, bireyselliğin neredeyse tek hayat tarzı olarak kabul gördüğü Toplum 5.0 çağında dinin gereksizliği ileri sürülebilir midir? Buna evet demek, insanın fitratını, onun inanma ihtiyacını yok saymak olacaktır. Elbette geçmişte olduğu gibi gelecekte de din, varlığını sürdürecektir ancak dinin hayata aktarılışında toplumsallıktan bireyselliğe doğru ivmeleyen bir eksen kaymasıyla karşılaşmamız muhtemel olacaktır. Kuşkusuz bu yeni durum, “sosyallik” vurgusu yapan dinî yapıların aksine “kişiselliği” ve “bireyselliği” önceleyen din anlayışlarının, dinî grup ve hareketlerin ortaya çıkmasına imkân verecektir.

Kişisel ve bireysel dinî akımlar, bireylerin kendi inanç ve spirüel deneyimlerine dayanarak oluşturdukları, genellikle organize dinî yapılarla sınırlı kalmayan ve kişisel ihtiyaçları, değerleri ve deneyimleri temel alan inanç sistemleridir. Bu tür yapılar, bireylerin kendi manevi yolculuklarını ve inanç sistemlerini keşfetmeleri ve geliştirmeleri için özgürlük ve esneklik sunan bir yapıya sahip oldukları iddiasındadır. Aynı zamanda onlar, organize dinî yapılar dışında kalan ve kişisel özgünlüğü ve yaratıcılığı vurgulayan pratikler sunduklarını ileri sürmektedirler. Bu nedenle gelecekte, bireylerin geleneksel dinlerden bağımsız olarak kendi kişisel ruhsal yolculuklarını ve inanç sistemlerini oluşturabileceklerinden söz edebiliriz. Yani gelecekte tıp, biyomühendislik ve biyoteknoloji alan-

larındaki gelişmelerle birlikte “kişiyeye özel ilaç/tedavi” uygulamalarının başlamasına benzer şekilde –ki şu anda bile aslında bu tür ilaç ve tedaviler uygulamaya başlamış durumda– ileride “kişiyeye özel dinî anlayışları” ya da “kişiselleştirilmiş dinî akımları” konuşuyor olmamız da hiç ihtimal dışı olmayacaktır. Dünya ölçeğinde faaliyette olan “Eklektik Spritüalizm”, “Solo Paganizm”, “Kişisel Meditasyon ve Mindfulness Pratikleri”, “Kişisel Şamanizm” gibi anlayış ve hareketler, bahsini ettiğimiz “kişisel din” gerçekliğini gözler önüne sermesi açısından önemlidir.

Sonuç

21. yüzyılda insanı bekleyen en büyük sorun, dinin, insanın ontolojik varlığından tamamen koparılmasını amaçlayan, insanı tanrısal bir varlık olarak tanrının yerine konumlandırıp ve büyük oranda modern ve yüksek teknolojiyle desteklenen yeni tekno-kültürel anlayışların hâkim değerler dizisi hâlini almaya başlaması olacaktır. Her ne kadar günümüzde kimileri tarafından dinin varlığı sorgulansa hatta gereksizliği ileri sürülse de insanın anlam arayışı devam etmektedir ve edecektir. Geleceğin dinî hareketleri işte bu arayışa bir alternatif olarak ortaya çıkacaktır. Ancak dönemin koşullarının doğurduğu yeni dinî hareketler ve akımlar, görülmüştür ki insanlık için uzun süreli bir alternatif olmaktan uzaktır. Bu durumda, çağları aşan ve tüm çağları kucaklayan mesajıyla cihanşümûl bir din olan İslam, alternatif sorununu yaşayan insanlığın anlamsızlık girdabından kurtulmasına vesile olacaktır. ■

Mehmet Emin İÇTEN:

“Din gönüllüsü olarak gençlerimize sahip çıkmalı; bıkmadan, usanmadan daha fazla gence ulaşmak için yolumuza devam etmeliyiz.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

Doğubayazıt'ta Ahmed-i Hani Cami İmam Hatibi olarak pek çok faaliyetin öncülüğünü yapmaktasınız. Halka yönelik gerçekleştirmiş olduğunuz faaliyetlerden söz eder misiniz?

Bendeniz 14 yıldır Diyanet İşleri Başkanlığında imam hatip olarak görev yapmaktayım. İmam hatiplik görevinin sadece cami içerisinden ibaret olmadığını düşünenlerdenim. Bu sebeple cami dışında özellikle gençlere yönelik hizmetlere yöneldim. Gençlere yapılan her hizmetin taşın üzerine yazılan yazı misali kalıcı olacağı düşüncesiyle bu hizmete odaklandım. Görevli olduğum cami, Doğubayazıt'ın en eski camilerindedir. Merkezî bir konumda yer alan camimizin cemaatinin duyarlılığı takdire şayandır. Çalışmalarımız daha çok sosyal hayata taalluk eden faaliyetleri içermektedir. Hayırsever iş insanlarımızdan oluşturduğumuz komisyon ile birçok faaliyete yönelik kararlar alıyoruz. Bu faaliyetlerden biri de sabah namazlarına yönelik. İnsanları hayra teşvik etmek ve camiye gelenlerde hoş bir hatıra bırakmak adına her cuma sabah namazında kahvaltı ikramında bulunuyoruz. Bu kahvaltı vesilesiyle bir araya geldiğimiz cemaatimizle de Doğubayazıt'taki dar gelirli ailelere ulaşmak için tespitlerde bulunuyoruz. Bu tespitler çerçevesinde öğrencilere burs, dar gelirli aileler için gıda yardımı, kışın yakacak sıkıntısı çekenlere yakacak yardımı, ihtiyaç sahibi ailelere ve çocuklarına giyecek yardımı yapmaktayız. Yardım ulaştırdığımız kişileri incitmeyecek şekilde fotoğraflandırıp adres ve telefonlarını hayırda bulunan kişilere ulaştırıyoruz. Bu şeffaf çalışmamız hayırda bulunan insanlar nezdinde bir güven ortamı sağlıyor.

Geleceğimizin teminatı çocuklarımıza ve gençlerimize yönelik çalışmalarınızı ve bunların çocuklara, gençlere tesirlerinden bahseder misiniz?

Doğubayazıt müftülüğümüzce gençlik koordinatörü olarak görevlendirildim. Bu görev neticesinde ilçedeki Milli Eğitim Müdürlüğü ve Gençlik Spor Müdürlüğüyle koordineli olarak çalışmaya başladım. İlgili ilçe müdürlükleriyle tüm okullarımızı ve buna bağlı pansiyonları ziyaret ettik. Buralarda millî ve manevi de-

ğerlerimizi gençlerimize aşılama için yoğun çaba sarf ettik. Oluşturduğumuz komisyon yardımıyla da gençlere yönelik futbol turnuvaları, resim ve şiir yarışmaları, ilmiyal dersleri, siyer okumaları, satranç turnuvaları düzenledik. Bunların yanı sıra tarihî İshakpaşa Sarayı'na ve ilçemizin manevi öncülerinden Ahmed-i Hani Hazretlerinin türbesine ziyaretler gerçekleştirdik. Geleceğimizin teminatı çocuklarımızı ve gençlerimizi millî değerlerimizin aşılansına kapsamında her yıl düzenlenen Sarıkamış Şehitlerini Anma Programı kapsamında Sarıkamış'a götürdük. Beni ve gençlerimizi çokça etkileyen Sarıkamış şehitlerini ziyaret ederken ister istemez müthiş bir duygu yoğunluğu yaşıyoruz. Gençlere Sarıkamış harekâtını anlatırken onların o an yaşadıkları duygular gözlerinden okunuyor. Haftada bir sefer hizmet götürdüğümüz gençleri sabah namazına davet edip onlarla ilçemize has helise [keşkek] ikramı ve kahvaltı organizasyonu düzenliyoruz. Bu çalışmalarımız neticesinde gençlerimizin büyük bir kısmının manevi değerlerini yaşama arzusunu gördükçe daha fazla uyguluyoruz ve onlara yönelik çalışma arzumuz daha da artıyor.

Yürütmüş olduğunuz çalışmalarda unuttuğunuz bir anınızı bizimle paylaşabilir misiniz?

Çalışmalarımıza katılan gençlerimizden biri, bir gün beni telefonla aradı. Benden evlerini ziyaret etmemi istedi. Kabul ettim ve müsait olduğum bir zamanda kendilerini ziyaret e-

deceğimi söyledim. Ancak telefondaki genç, çok da duygusal bir şekilde kendilerini çok acil bir şekilde ziyaret etmemi istiyordu. Ben de tedirgin olup acil olmasının sebebini sordum. Gencimiz bizim gerçekleştirmiş olduğumuz manevi programlardan öylesine etkilenmiş ki ailesinin ve özellikle de babasının da bundan nasiplenmesini istiyordu. O pırl pırl bir imana sahip daha 17 yaşındaki gencimiz babasına manevi rehberlik yapıyor, onun da ahiretini düşünüyor ve bunun kaygısını taşıyordu. Bu olay beni çok etkilemişti. Çünkü yapmış olduğumuz çalışmalar sadece onlara değil onların ailelerine de sirayet ediyordu. Beni arayan o gencimizin isteğini yerine getirip davetini kabul ederek evlerine gittim. O gencimizin babasıyla da tanıştık ve hâlâ görüşmelerimiz devam ediyor.

Son olarak sınır ilçesinde görev yapan ve belirli bir tecrübesi olan din gönüllüsü olarak sizin gibi din görevlilerine ne gibi tavsiyelerde bulunmak istersiniz?

İnsan her sıkıntının üstesinden gelebilir, yeter ki Allah'a dаяnsın ve "Bana vekil olarak O yeter." düşüncesinden kopmasın. Din hizmetinde bulunan bizler de bu aziz görevin bilincinde olmalı ve Peygamber emaneti görevi layığınca yerine getirmek için çaba sarf etmeliyiz. Şüphesiz sınır bölgesinde görev yapmanın zorlukları var ve burada görev yapan arkadaşlarımız da bu zorlukların üstesinden gelmek için üstün bir çaba göstermektedirler. Başkanlığımızın özellik-

le gençlere ulaşma konusunda biz din hizmetindeki kişiler eliyle yapmış olduğu çalışmalardan rahatsız olan kişiler olacak ve oluyor da. Ancak bizler geleceğimizin teminatı çocuklarımıza ve gençlerimize yönelik çalışmalarımızı eksiksiz yerine getirmeye çalışmalıyız. "Hidayetine vesile olacağımız bir kişi dünyanın her şeyine bedel." düşüncesiyle hareket ederek gece gündüz demeden gayret göstermeliyiz. Biz gençlerimize sahip çıkmazsak başkalarının onları ele geçireceğini unutmamalıyız. Bu uğurda Ebu Lehepler, Ebu Cehiller yolumuza çıkacaklar ama biz bıkmadan, usanmadan daha fazla gence ulaşmak için yolumuza devam edeceğiz. Başkanlığımızın her hizmetini çevremize ve tüm insanlara duyurmalı, her bir ferdi kazanmak için azami gayret göstermeliyiz. Din gönüllüsünün ulaşmadığı gönül kalmamalı. ■

Öz Geçmiş

Mehmet Emin İçten, Ağrı ilinin Doğubayazıt ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Doğubayazıt'ta tamamladı. 2004 yılında Kafkas Üniversitesi Iğdır Meslek Yüksek Okulu Maliye bölümünden, 2009 yılında da Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesinden mezun oldu. 2010 yılında Kars ilinin Digor ilçesine bağlı Çatak köyüne imam-hatip olarak atandı. Burada bir süre görev yaptıktan sonra 2019 yılında Ahmed-i Hani Camii'ne tayin olan İçten, evli ve üç çocuk babasıdır.

MAZERET ÜRETME HASTALIĞI

| Merve YURTSEVER

Mazeret kelimesinin sözlükteki açılımı; bir kusurun, bir suçun elde olmadan işlendiğini öne sürme, nedenini ise kendi dışında olduğuna dayandırmaktır. Dolayısıyla potansiyelini ortaya koyamayan, toplumdaki varlığını hayal ettiği ölçüde yaşayamayan bireylerin oldukça kabarık mazeret listeleri vardır. Bir de iç huzurdan yoksun olan ömürleri... Mazeretlerin aslında gerçekten birer bahane olduğunu bilmek, insanın iç dünyasında gizliden gizliye huzursuzluk doğurur ve bunu yenmenin yolunu yeni bahaneler üretmekle bulmaya çalışan kişi giderek daha çok batır. En sonunda mazeret üretme hastalığının esiri olur.

İnsanın, kendi kararlarıyla ve tercihleriyle özgürlüğünü gerçekleştirebileceğini savunur Sartre. Öyleyse yapamamanın arkasında hep birtakım nedenleri olanlar da kendi kararları ve tercihleriyle yaşamlarına pranga vurmuş olmuyorlar mı? Çünkü her mazeret bağımlısı, harekete geçtiği takdirde bazı şeylerin değişeceğini içten içe bilir. Mazeret üretmekteki esas mesele belki de etraftakilerden çok kendini inandırmaktır. Bunca ısrar ve bahanelere sığınma konusunda gösterilen istikrarın açıklaması belki de sadece bu kadardır...

Biz yine de biraz irdeleyelim. Psikolojik açıdan baktığımızda daha çok gençler arasında görüldüğü düşünülen “bir şeyleri sürekli erteleme eğilimi”, aksayan işler ve son dakikaya bırakılan sorumluluklar sonucunda mazeret üretme hastalığı baş gösterir. Hazzı erteleme becerisi yirmili yaşlara kadar gelişebildiği için mazeret üretme eğiliminin gençlerde daha sık görüldüğü kabul edilebilir. Ancak önlem alınmadığı takdirde toplumlar artık yetişkin yaşlarında olmasına rağmen hâlâ sorumluluk alamayan ve mazeretlere sığınan bireylerden ibaret olur.

Sizce insan niçin mazeret üretir? Sorumluluklarından kaçmak için mi? Kendine güvenmediği için mi? Başaramayacağına emin olduğu için mi? Yoksa tembellik yapmanın daha cazip olduğunu düşündüğü için mi? Cevabı tek kelime: Hepsisi. Peki, insan bu soruların hepsinin cevabının tek kelimedeki karşılık

bulduğunu bilseydi, hâlâ mazeret üretir miydi? Bilmek ya da fark etmek durumu tamamen yok etmese dahi mazeret üretme eğiliminin sınırlandırılmasına katkı sağlayacaktır. Evet, insan türlü türlü mazeretler üretir. Doğrusu bu açıdan beynimiz oldukça yaratıcıdır. Gel gör ki sonsuz bahaneler de sıralasak, bu tutum sorunu ertelemekten hatta duruma göre daha da büyümekten öteye geçemez. Geçıştirmek, o anı kurtarmak hiçbir zaman gerçek çözüm değildir.

Sınava gireceği tarihi çok önceden bilen bir öğrenci, düzenli çalışmadığında ve üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmedğinde büyük ihtimalle istediği sonucu elde edemeyecek, bu durumda da kendini savunurken soruların çok zor olduğu, aslında çalışmak istediği ama imkân bulamadığı gibi mazeretlere sığınacaktır. Vaktinde çalışmayıp ertelediği sorumluluğu onu bahane üretmeye mecbur bırakacaktır.

Aslında ertelemek de mazeret üretmek de bireyde savunma mekanizması olarak ortaya çıkar. İnsan başarılı olunca gururla “Ben yaptım.” der. Başarı içselleştirilir. Ancak başarısızlıklar hep dış nedenlere bağlanır. Toplumda kabulün önemli bir noktasıdır bu. Zira başarı odaklı bir toplumda yaşıyoruz. Bu yüzden, otomatikleşen mazeret üreticilerinin cevaplarında “Yeterince vakitleri olsaydı mutlaka yaparlardı.” vardır.

Esasen insan, yaşamı boyunca bahanelere sığınmaya me-

yillidir. Hatta bir nevi ihtiyaçtır da bu. Önemli olan, mazeretleri dozunda tutabilmektir. Bazen insan, özsaygısını koruyabilmek adına başarısızlığını bağlayabileceği nedenlere ihtiyaç duyar. Bu, kişinin yaşamına devam edebilecek dürtüyü oluşturması için gerekli olabilir. Fakat alışkanlık hâline gelmesi olayın rengini tamamen değıştirecektir. Mazeretlerin konforuna alışan insan kendiyile yüzleşmekten kaçma eğilimi gösterecektir. O yüzden mazeret bulmaya tamamen olumsuz bir gözle bakmak doğru değildir. Ancak sürekli olarak bahanelere sığınmak tehlikelidir. Bunu bir kaçış noktası, bir sığınak hâline getiren kişi başlangıçta içten içe hepsinin kendi ürettiği bahaneler olduğunu bilir. Fakat durum tekrar edildikçe insan beyninin çalışma sistemi gereği, kişinin gerçeklik algısı zedelenir. Kişi, özsaygısını korumak adına sunduğu bahanelerin gerçek olduğuna inanmaya başlar. Bu süreklilik hâliyle insan, âdeta kendi kendini manipüle eden bir sistem kurar ve bu sistemin esiri olur, kendini pasifize eder, eyleme geçmek, sorumluluk almak korkunç bir iş gibi gözükür.

Psikolog Frederick Rhodewalt, 1991 yılında yaptığı araştırmalarda, önemli olduğunu düşündüğü bir performanstan önce mazeret üreten bireylerin, başlangıçtaki özsaygı düzeylerinden bağımsız olarak başarısızlık yaşadıklarında özsaygı düzeylerini koruduklarını görmüştür. Birey, daha ey-

leme geçmeden bahanelerini hazır ettiğinde başarısızlığını daha kolay kabullenmektedir. 2001 yılında, Mc Crea ve Hirt tarafından tekrarlanan araştırmada da aradan geçen on yılla rağmen sonuç değışmemiştir. Bununla birlikte yapılan diğer bir dizi çalışma ise mazeret üretme eğiliminin, kısa vadede özsaygıyı korumasına rağmen uzun vadede kişiyi olumsuz etkilediğini, özsaygısını neredeyse tamamen yitirmesine sebep olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda mazeret üretmenin kökeninde başarısız olma korkusunun ve dolayısıyla kendine güvenememe durumunun yattığını söyleyebiliriz. Amerikalı motivasyon yazarı olarak da tanınan Dr. David J. Schwart, *Büyük Düşünmenin Büyüsü* isimli kitabında da bunu desteklemektedir. Schwart, kişi daha başarılı oldukça mazeret bulma eğiliminin azaldığını, sıradan başarılarla sahip insanların ise neden yapamadıkları konusunda çok hızlı ve kolay açıklama yaptıklarını söylemiştir.

Basit bir örnekle açıklamak gerekirse iki iş arkadaşını ele alabiliriz. Edindiği konumla işinde başarılı olan arkadaşın için “Ama o, şu kişileri tanıyordu. O yüzden kolayca statü elde etti. Benim böyle bir imkânım yok ki ben de başarılı olayım.” diyerek başarısızlığını gerekçelendirir ve kendini haklı çıkarma çabasına girer. Aslında sadece kendi başarısızlığına bahane üretmez, iş arkadaşının başarısını da gerçekçi olmayan nedenlere bağ-

lar. Oysa kendisi sinemaya giderken arkadaşının seminerlere katılıp varsayılan o önemli kişilerle bu vesileyle tanışmasını görmezden gelmiştir. Yine o, hayatı bahanelere sığınarak yaşarken arkadaşının kendisini geliştirmek için yaptığı araştırmalar ve okuduğu kitaplarla donanımlı hâle gelmesini es geçer.

Mazeretleri yaşamında alışkanlık hâline getiren kişi kendince hep şanssızdır. Ayağı kayıp düşse yol bozuktur, okuması gereken kitap çok kalındır ki o da zaten başlayamayacak kadar yorgundur, spor için gün içinde bir türlü vakti olmaz, komşusunun zamanı çoktur da bu nedenle fittir, yemekten sonra ise kaçırmaması gereken dizisi başlar... Şans bir türlü onu bulmaz ki yaşamın akışı değişsin. O yüzden çabalamak anlamsızdır. Şanslı değilsen yapabileceğin bir şey yoktur. Konfor alanından çıkıp denemeye bile girişmez. Ya da bir iki kez denemeyi yeterli bulur ve kolayca vazgeçer. Kendisi sadece gezip eğlendiği için yerinde sayarken başarılarını duyduğu, gördüğü arkadaşını şanslı olarak addeder.

Belki de bilinmesi gereken en önemli nokta başarının çabayla doğru orantılı olduğudur. Kişi, kendi şansını kendi gayretiyle oluşturur. Dolayısıyla mazeret üretmek alışkanlık olup hastalık boyutuna gelmeden önce çocukluk yıllarından itibaren bu bilinç aşılanmalıdır. Çocuklarla, ufak başarılarla dahi nasıl aşamalardan geçip

Çocuklarla, ufak başarılarla dahi nasıl aşamalardan geçip hangi çalışmalar sonucunda o başarıyı elde ettiğini konuşmak gerekir. Böylece farkındalığa ulaşan insan mazeret üretme eğiliminden uzaklaşacaktır.

hangi çalışmalar sonucunda o başarıyı elde ettiğini konuşmak gerekir. Böylece farkındalığa ulaşan insan mazeret üretme eğiliminden uzaklaşacaktır. Esas iş çocukluk döneminde olsa da yetişkinliğe ulaşmış birey de durumunun farkına varıp kabul psikolojisine girdiği takdirde mazeretlerin hastalık boyutundan kurtulabilir.

Düşünüyorum da sürekli sızlanmak, kendini haklı gösterecek durumlar üretmek, olmazları sığınak yapmak yorucu olmalı. Öyle değil mi? Zaman akıyor. Sandığımızdan çok daha çabuk geçiyor yıllar. İnsan dönüp arkasına baktığında mazeretlerle kendine set vurduğunu yolun sonunda anlamalı. “Keşke” en can yakan ve en çözümsüz kelime olabilir. Zamanı geri getiremiyoruz. Geçen ömre karalar bağlama vakti gelmeden, bilinmez bir süre için çabalamak daha anlamlı olmalı. Zira mazeret üretme hastalığına tutulan herkes eninde sonunda o keşke karalarına bürünecektir. Yaratılanların en üstünü olan insan, bunu bir an önce fark etmeli.

Hayat devam ettiği sürece hiçbir şey için geç değildir. O hâlde artık değişimi arzuluyorsak öncelikle mazeretlerin yaşamımızda ne kadar yer aldığını fark etmeliyiz. Peki, nasıl olacak bu farkına varma ya da kendine itiraf etme işi? Kim bilir, belki izlediği bir filmde ilhamla belki her iki boyutunu da okuyabileceği bir kitapla belki de bu satırlarla... ■

ENBİYA SURESİ

Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Enbiya suresi, Kur'an-ı Kerim'deki sıralamada yirmi birinci, iniş sırasına göre ise yetmiş üçüncü sure olup 112 ayetten oluşmaktadır. İbrahim suresinden sonra, Müminun suresinden önce Mekke döneminin ortalarında veya sonlarına doğru nazil olmuştur. Sure, genel hatlarıyla peygamberlerden ve onların tevhid uğruna yaptıkları mücadelelerden söz ettiği için "Enbiya" adını almıştır. (İbn Aşur, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus: 1984, 17/5, 6.)

Surede başta Hz. İbrahim (a.s.) olmak üzere birçok peygamberin kıssasına genişçe veya özet olarak yer verilerek onların tevhid mücadelesi ve hak dini yayma konusunda karşılaştıkları her türlü zorluk ve engellemelere karşı nasıl başarılı olduklarına değinilir. Bunun yanı sıra, Enbiya suresinde Allah'ın birliği, O'nun eş, ortak ve çocuk edinmekten münezeh oluşu; vahiy, peygamberlik ve insanların vahiy karşısındaki tutumları, kıyamet âlemleri, kıyamet hâlleri, öldükten sonra dirilme ve hesap verme gibi İslam'ın temel inanç esasları ele alınmakta; insanlarda ve kâinatta Allah'ın kudretini gösteren delillere, Allah'ın

büyüklüğüne, kâinatın bütünlüğü ve düzeni ile Allah'ın birliği arasında bir irtibat bulunduğu dikkat çekilmektedir. Ayrıca hayat ve ölüm konularına yer verilerek hiçbir insanın ebedî olarak yaşayamayacağı hatırlatılır, insanların bu gerçeklere göre davranmaları istenir. Bir diğer konu olarak peygamberlerini yalanlayan önceki kavimlerin helak oldukları, sonrakilerin onların yurtlarını ve kalıntılarını gördükleri hâlde ibret almadıkları için ceza-ya çarptırıldıkları bildirilir; son olarak da Hz. Muhammed'in (s.a.s.) âlemlere rahmet olarak gönderilmiş bir peygamber olduğu ifade edilerek davetinin esasları açıklanır. (İbn Aşur, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, 17/6-8; *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: DİB Yayınları, 2020, 3/663-664.)

Surenin ilk bölümünde yer alan ayetlerde kendilerine gelen peygamberi ve onun getirdiği mesajı küçümsemeleri nedeniyle inkârcılara eleştiriler yöneltilir. Bu çerçevede ilk ayette insanların ahiretten, hesap ve cezadan gafil olarak haktan yüz çevirdikleri vurgulanır. Daha sonra Mekkeli müşriklerin Rablerinden gelen her yeni uyarıyı oyun ve eğlenceye dalarak alaycı bir şekilde dinledikleri, kendi iç-

lerinde yaptıkları konuşmalarında Hz. Peygamber'in bir beşer ve bir şair, Kur'an'ın da onun uydurması, hatta karışık rüyalarından ibaret olduğunu söyledikleri ve önceki ümmetler gibi maddi mucize talep ettikleri haber verilir. Allah Teâlâ da peygamberlerin insanüstü varlıklar olmadığını, bunlar gibi önceki toplumlardan bazılarının da peygamberleri yalanladığını ve bundan dolayı helak olduklarını hatırlatıp bu kimselerin kendilerine gönderilen Kur'an'a iman edip ondan öğüt almaları istenir. (Enbiya, 21/1-10.)

Surenin bundan sonraki ayetlerinde, sahip oldukları imkânlarla aldanarak şımarıp haddi aşan ve günaha saplanan önceki toplumların başlarına gelen felaketler hatırlatılır, böylece Hz. Peygamber'i yalancılık ve sihirbazlıkla itham eden Mekkeli müşrikler uyarılır. (Enbiya, 21/11-15.) Bu ayetlerin muhatap kitlesi her ne kadar Mekkeli müşrikler olsa da yeni nesillerin de bundan ders almaları istenir.

(*Kur'an Yolu Tefsir*, 3/669.) Devamındaki ayetlerde Allah Teâlâ'nın bu kâinatı oyun ve eğlence olsun diye boş yere yaratmadığı belirtilerek evren ve onda bulunan her şeyin var oluşunda bir hikmetin olduğu, dolaylı şekilde insanların bunu keşfetmeye çalışmasının gereğine işaret edilir. (Enbiya, 21/16-20.)

Sonraki ayetlerde ise canlı cansız bütün evrenin Allah'ın hâkimiyeti altında bulunduğu, kâinattaki işleyişin O'nun varlığına, birliğine, ortağı ve benzerinin bulunmadığına delil teşkil ettiğine değinilir. Ayrıca Al-

lah'ın bir ve tek olduğu, O'nun ortağı olmadığı, eğer ortağı olsaydı kâinatta düzenin bozulacağı vurgulanır. Devamında Allah'tan başka tanrılar edinilenlerinde bir delil varsa bunların getirmeleri istenerek onlara karşı bu şekilde meydan okunur. (Enbiya, 21/21-26.) Böylece Hz. Peygamber'e ait mucizenin kevnî ve maddî değil, akli, ilmî ve evrensel olduğuna dikkat çekilir. (Emin Işık, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 11/174.)

Daha sonra bazılarının Allah'a çocuk isnat etmeleri eleştirilerek O'nun bundan münezzehe olduğu belirtilir. Onların evlat dedikleri varlıkların Allah'ın lütufuna mazhar olmuş kullar (melekler) olduğu, ona asla saygısızlık etmedikleri, rablerinin emri ve izniyle hareket ettikleri dile getirilir. Ayrıca Allah'ın, evren ve içinde bulunan varlıklar yok olduktan sonra onları yeniden yaratabilecek sonsuz kudrete sahip olduğunu gösteren delillere işaret edilir. Daha sonra, inkâr edenlerden evrendeki birtakım varlıklara ve hadiselere bakarak bunlar üzerinde düşünüp ibret almaları istenir. (Enbiya, 21/27-30.)

Devamındaki ayetlerde, peygamber dahi olsa Allah'ın hiç kimseye ölümsüzlük vermediği, dolayısıyla her canlının mutlaka ölümü tadacağı bildirilir. Daha sonra hayatın iyi ve kötü durumlarıyla bir imtihan alanı olduğu, neticede herkesin Allah'ın huzuruna varıp hesap vereceği hakikati hatırlatılır. Yine onca açık ve etkili uyarılara rağmen Hz. Peygamber'i ve onun ikazlarını hafife

alanların çok aceleci davrandıkları, kendisiyle uyarıldıkları azabın mutlaka gerçekleşeceği bildirilerek ansızın başlarına geldiğinde ise artık ondan kurtulamayacakları ve derin bir pişmanlık yaşayacakları, ancak kendilerine başka bir şansın verilmeyeceği ifade edilir. Ayrıca kıyamet gününde kimseye haksızlık edilmeyeceği, en küçük bir iyilik veya kötülüğün mutlaka karşılığının verileceği vurgulanır. Bunun yanında inkârcılar tarafından alaya alınmanın sadece Hz. Peygamber'e has bir durum olmadığı, önceki peygamberlerin de aynı davranışlara muhatap oldukları belirtilir. (Enbiya, 21/31-41.)

Surenin başından itibaren buraya kadarki ayetlerde Cenab-ı Hakk'ın varlığı, birliği, peygamberlik ve ahiret gibi temel inanç konuları hakkında bilgiler verildikten sonra, 48. ayetten itibaren 93. ayete kadar Hz. Peygamber'e teselli mahiyetinde onun maneviyatını güçlendirmek, ayrıca muhataplarına ders vermek ve ibret almalarını sağlamak amacıyla geçmiş peygamberlerin kıssalarından bazı kesitlere yer verilir. Surenin 48-50. ayetlerinde Hz. Musa ve Hz. Harun'a bir hatırlatıcı olarak kitap verildiği, Kur'an'ın da Allah tarafından indirilen bir vahiy olduğu bildirilir. Bu bağlamda özellikle önceki vahiylerden haberdar olan kişilerin Kur'an'ı inkâr eden karşıt tutumları kınanır. Ardından gelen ayetlerde Hz. İbrahim'in kavmiyle olan tevhid mücadelesi teferruatlı bir biçimde ele alınarak anlatılır.

Bu çerçevede onun putpe-
rest olan kavminin inançları-
nı eleştirdiği, ancak taassup-
ları sebebiyle buna taham-
mül edemeyen kavminin onu
ateşe atmaya karar verdikle-
ri, ancak ilahi bir mucize ola-
rak yanmadığı belirtilir. (Enbiya,
21/51-70.) Bundan sonra gelen
ayetlerde ise sırasıyla Hz. Lut,
İshak, Yakup, Nuh, Davud,
Süleyman, Eyyüb, İsmail,
İdris, Zülkifl, Zünnûn (Yunus),
Zekeriyya ve Yahya'nın (a.s.)
irşad ve tebliğ hayatlarına iliş-
kin özlü ifadelere değinilir. (En-
biya, 21/71-90.) Bir sonraki ayet-
lerde ise mucize olarak dün-
yaya gelen Hz. İsa, annesine
nispet edilerek anılır ve Hz.
Meryem'in iffetli bir kadın ol-
duğu vurgulanır. Böylece Hz.
İsa'nın babasız olarak dün-
yaya gelişinin bütün âlemler
için bir işaret olduğuna dik-
kat çekilir. Ardından peygamber-
lerin ümmetlerinin tek bir
ümmet olduğu, temel inanç
ilkeleriyle aynı dine muhatap
oldukları, ancak kendi ara-
larında parçalara ayrıldıkları
ve hepsinin Allah'ın huzuru-
na dönecekleri belirtilir. (Enbi-
ya, 21/91-93.)

Surenin bundan sonraki böl-
ümünde yer alan ayetlerin-
de, inanıp dünya ve ahiret
için güzel ve yararlı işler ya-
panların gayretlerinin boşa
gitmeyeceği ve onların kur-
tulacakları, kötülükleri nede-
niyle helak edilenlerin artık
geri dönmelerinin imkânsız
olduğu, onlar için yanlışları-
nı telafi etme fırsatının bu-
lunmadığı ifade edilir. Ayrıca
kıyamet alâmetlerinden olan

**Enbiya
suresinde
Allah'ın birliği,
O'nun eş,
ortak ve çocuk
edinmekten
münezze
oluşu; vahiy,
peygamberlik
ve insanların
vahiy karşısındaki
tutumları, kıyamet
alâmetleri, kıyamet
hâlleri, öldükten
sonra dirilme ve hesap
verme gibi İslam'ın
temel inanç esasları
ele alınmakta;
insanlarda ve
kâinatta Allah'ın
kudretini gösteren
delillere, Allah'ın
büyüklüğüne,
kâinatın
bütünlüğü ve
düzeni ile Allah'ın
birliği arasında
bir irtibat
bulduğuna
dikkat
çekilmektedir.**

Ye'cüc ve Me'cüc'ün ortaya çı-
kışı ve sonrasında kıyametin
dehşetli manzaraları tasvir e-
dilir. Hesap gününde inkârcıla-
rın karşılaşacakları büyük azap
ve salih kişilerin nail olacakla-
rı nimetler anlatılır. Akabinde
Allah'ı bırakıp da kendilerine
hiçbir fayda veya zararı dokun-
mayan putlara tapanların, tap-
mış oldukları putlarla cehen-
nemin yakıtı olacakları belirtti-
rir. Ancak bu dünyada Allah'a
iman edip yararlı iş yapanların
kıyamet gününün dehşetinden
etkilenmeyecekleri, onları me-
leklerin karşılayacağı ve ebedî
olarak kalacakları cennette di-
ledikleri nimetlere kavuşacak-
ları bildirilir. Ayrıca kötülüğün
hiçbir zaman sürekli olmaya-
cağı, yeryüzünde hâkimiyetin
eninde sonunda iyi kimsele-
rin eline geçeceği haber verilir.
(Enbiya, 21/94-106.)

Surenin 107. ayetinde Hz. Pey-
gamber'in risaletinin evren-
selliğine işaret edilerek onun
bütün âlemlere rahmet vesile-
si olarak gönderildiği ifade e-
dilir. Böylece Kur'an'ın tüm in-
sanlık için çağlar üstü bir kitap
olduğu vurgulanır. Enbiya su-
resinin son ayetlerinde tevhid
ve nübüvvet konusuna özet o-
larak tekrar değinilir. Ayrıca
Hz. Peygamber'in bilgilerinin
tamamen vahye dayandığı-
na dikkat çekilerek insanların
artık iman etmelerinin gereği-
ne işaret edilir. (Enbiya, 21/108-
111.) Sure, Hz. Peygamber'in,
"Rabbim! Adaletinle hükmünü
ver. Rabbimiz rahmandır. Asil-
siz iddialarınıza karşı yardımı-
na sığınılacak da yalnız O'dur."
(Enbiya, 21/112.) duasını ifade
eden ayetle sona erer. ■

SIHHAT

Sağlığımız yerinde, sıhhatimiz değil.

Sağlığımız sıhhatimizden günden güne ayrılıp uzaklaşıyor, unutulmuş kelimeler ülkesine doğru yol alıyor.

“Sağlığın sıhhatin nasıl?” diye sorulmuyor artık, “İyi misin?” demek kâfi görülüyor.

Sıhhat kelimesinin aramızdan ayrılmasına, sağlığımızdan başka üzülen yok gibi... O da sessiz sedasız yaşıyor ayrılık acısını...

Üzülmede haklı... Sen bunca yıldır ayrılmaz ikili olarak dillerde dolaş, birlikte “sağlık”, “afiyet”, “sıhhat” ve “esenlik” dağıt, ardından “kırk yıllık dostun” seni terk edip olanca sağlık yükünü senin omzuna yükleyerek çekip gitsin; olacak iş değil! Aynı ana babadan olması gerekmiyor; sıhhat, sağlığın en sevdiği kardeşiydi.

Artık “sıhhatli” değiliz, sadece sağlıklıyız.

Eskiden “sıhhat-name” diye bir edebî tür de vardı; o daha erken kayboldu gitti.

Sıhhiye’den geçiyoruz, sıhhatle “sıhhiye” arasında “sağlıklı” bir bağ kurabilecek köprüleri çoktan attığımızda oranın neden o adı taşıdığını bilmiyoruz.

Eskiden orduda sıhhiye taburları vardı.

Anadolu’da askerliğini “sıhhiyeci / sıhhiye eri” olarak, hele hele “sıhhiye çavuşu” olarak yapanların doktor gibi itibarları olurdu. “Sağ ol evladım.” diye ömürleri boyunca dua alan bu kuşak da aramızdan ayrıldı.

Berberde tıraş olurken, yeni tıraşlıyken, birilerinin bize “saatler olsun” demesinin, saatle ilgisinin olmadığını bilenlerimiz bir avuç. Şükür, söylenişi değişse de her tıraş olduğumuzda bize bir “sıhhatler” oluyor.

Dünyanın en büyük şairlerinden ve liderlerinden Kanuni’nin o meşhur beyti bir zamanlar atasözü gibi herkesin dilindeydi. Sıhhatin kıymetinin bilinmesinin ne büyük göstergesi!

Şimdi ise “Yeryüzünde muteber bir nesne yok devlet gibi / Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi” mısralarını anlamak için sözlüğe bakmamız ne kadar sıhatsız!

Bir nefes sıhhat! Sen ne büyük devletsin!

Cilt Sanatı

İslam dininin ve medeniyetinin temelinde, mukaddes kitabımız Kur'an yer alır. İslam toplumlarındaki, ilahi kelama ve dolayısıyla onun tefsiri mesabesindeki tüm dinî ve ilmî kitaplara hürmet, muhabbet, iştihak ve inkıyad, ilk emri "oku" olan Kitabullah'a sadakatin neticesidir şüphesiz. Bu bağlamda İslam medeniyetini bir kitap medeniyeti olarak tarif etmek, malumu ilam kabilinden olsa da tekrar tekrar hatırlanmalıdır kanaatindeyiz.

Kur'an'a adanmış nice ömürler, dinin temel kaynaklarından ikincisi olan hadis külliyatlarının tedvin ve tahlil edildiği ilim meclisleri ile müzeyyen devirler, müçtehitlerin, mezhep imamlarının fıkhın temelini oluşturan sahih algı yüklü muteber kitapları ile nurlanmış, peygamber varisleriyle anılan kutlu dönemler şahittir ki İslam toplumu ilim toplumu demektir. İlme gösterilen bu denli büyük ilgi ve alaka ilmin cismaniyete bürünmüş hâli olan kitaba hürmet ve muhabbeti beraberinde getirmiştir.

Muazzam bir kültür mirasına sahip olan İslam toplumları, estetik algısı ve zarafet yüklü hassas yürekleri sayesinde, kitabın yazılmasından hazırlanması ve dahi nesilden nesile aktarılması sürecine kadar her

aşamasında sanatı esas itti-haz ederek hürmet ve muhabbetini fiilen gösterme nezaketinde bulunmuştur. Bunun neticesinde cilt sanatı, İslam tarihinin her döneminde revaçta olmuş, en kıymetli geleneksel İslam sanatlarımız arasında yerini almıştır. Hayatın merkezine kitap konulunca toplumun fikri, zikri ve sanat algısı hep bu ekseninde şekillenmiş, kitaplar sanat eserleri ile tezyin edilmekten öte bir sanat eseri hâline gelmiştir.

Ciltçilik, “İslam kitap sanatlarının, klasik çağını Osmanlılarda yaşayan bir kolu” olarak tarif edilirken “Bir mecmua veya kitabın yapraklarını dağılmadan ve sırası bozulmadan bir arada tutabilmek için yapılan koruyucu kapağa cilt (cild) denilmekte ve Arapça ‘deri’ anlamına gelen bu ismin, genellikle ciltlerin bu işe en uygun malzeme olan deriden yapılması sebebiyle verildiği bilinmektedir.” (Ahmet Saim Arıtan, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.7, s.551-557.)

Kur’an’ın, kalem ile kayıt altına alınmasının neticesinde cem edilmiş formu Mushaf olarak isimlendirilmiştir. Yani ilahi kelamın iki kapak ortasında yazılı hâline Mushaf denmiştir. Mushaf’ın iki kapak ortasında toplanarak tezyin edilmesi ise ciltçiliğin etki alanını şekillendirmiştir.

Kur’an, emniyetli bir ukba yolculuğunun haritasıdır. Kur’an, beşeriyetin hayat rehberi, dünya ve ahiret sadetinin anahtarıdır. Kur’an, insanlığı sa-

hil-i selamete ulaştıran manevi bir sefinenin adıdır. Onu sevmek imanın nişanesi, kulluğun göstergesi, mümin kimliğinin alametifarikasıdır. Hâl böyle iken Kur’an’a hürmet, beraberinde Mushaf’a hürmeti getirmiş ve asırlarca inkişaf eden cilt sanatı, kadirşinaslığın bir diğer adı olarak nesilden nesle intikal etmiştir. İslam medeniyetinde kalem, kitap ve yazı özel bir ilgiye mazhar olmakla kalmamış, onu nesilden nesile aktararak muhafazasını sağlamak ciltçiliğin bir ibadet şuuruyla icra edilmesini sağlamıştır.

“İlk ciltçilik olan Lonca teşkilatı II. Bayezid zamanında (1481-1512) kurulmuştur. Böylece diğer sanatkârlar gibi bir zümre teşkil eden saray mücellitleri, önce usta ve şakird olarak ikiye ayrılmışlar, ustalar da kendi maharet ve kıdemlerine göre sermücellit, serbölük, serroda, kethüdâ, serkethüdâ gibi rütbe ve mevkiiler almışlardır.” (Ahmet Saim Arıtan, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.7, s.551-557.)

İlahi kelamın ve ilmî eserlerin kayıt altına alındığı parşömenleri el işçiliği ile özenle dikerek başlayan serüven, cilt bezi ile toplanması, mukavva ve deriden müteşekkil miklap aksesuarı ile ayrı bir güzelliğe bürünen kapak ile kaplanması, şirazenin ince ince örülmesi, bazen köşebentler bazen de yalnızca göbek deseni ile daha da göz alıcı hâle getirilmesinin ardından, altınla tezyin edilme aşaması ile nadide bir sanat eseri olarak nihayete erer. Oku-

yucu ile buluştuğunda, kesretten sıyrılmış bu özgün ve biricik hâli onu, yalnızca kütüphane raflarında değil, aynı zamanda yüreklerde yer tutan bir kıymete eriştirir.

Cilt sanatı, kitabın inşa sürecinin temel aşamalarından biri olmasının yanı sıra vefa yüklü, kıymet bilir ruhların hissiyatının yansımalarıdır. Zira cilt sanatının belki de en olmazsa olmaz alanı restorasyon kısmıdır ki kaybolmaya yüz tutmuş bir eseri topluma kazandırmak, taze bir kan sunmak hükmünde, tarifi imkânsız toplumsal bir hizmet sunar insanlığa. Bir mücellidin en kutsal addettiği icradır restorasyon. Zira kültürel miras, toplumu ayakta tutan en sağlam yapı taşı iken onu kaybolmaktan, unutulmaktan, yokluğa mahkûm olmaktan kurtarmak ve yeniden topluma kazandırmak ne ulvi ve lahuti bir serüvendir.

Cilt sanatının beşeriyete kazandırdığı temel öğretileri hasır-ı nazar edecek olursak şüphesiz ki bir vefa abidesi gibi duruşunu hayretle müşahede ederiz. Bir mücellidanın hassas ve kadirşinas ruhuyla ele aldığı eser, fevkalade güzelliği ile hayran bırakırken görenleri, insana, hayata ve mahlûkata vefayı esas tutarak bakmak, cihanda bozulmaya yüz tutmuş tüm güzelliklerin yeniden yeşermesine vesile olacaktır.

Yüreklerle vefa serpiştiren, ruhları terbiye eden bu kıymetli sanat erbabının toplumumuzda yeniden neşvünema bulması duasıyla. ■

YENİ BAŞLAYANLAR İÇİN ESKİ HİKÂYELELER

| Sümeyra ÇELİK

Eskiler cazibesini yanında gezdirir. Eski eşyalar, eski günler, eski hatıralar, eski ramazanlar... Antika, hatıra, yaşanmışlık diye bir sürü gerekçeyle üstelik. Nesnelere eski olmaktan gelen bu cazibe tabii ki meraklısıdır. Son zamanlarda bu durumun bir piyasa meselesine indirgenmiş olduğunu da unutmamak gerekir.

Soyut alanlara geçtiğimizde ise eski olma ilk seçeneğe göre daha az rağbet görür. Bu durum insanın metafizik yönünü ıskalamanın bir başka sonucu olarak okunabilir. Eskilerin dünyayı anlama ve anlamlandırma biçiminde önemli bir konuma sahip olan mercilerden biri de edebiyattır. Edebiyatın her zaman eskisi makbuldür demesek de edebî eser olarak devraldığımız mirasa rücu etmenin önemini savunan taraftayız. Esasında edebî eserler satırlara ve sözlere döküldüklerinde soyut olmaktan çıkarlar. Ancak okuru içine çektiği yolculuk itibarıyla soyut alana dâhildirler. Bir eseri yazıldığı veya söylendiği çağdan ayrı düşünmek uygun bir yaklaşım olmamakla beraber edebî eserlerin zamansız ve mekânsız olma özelliklerini de unutmamak gerekir. Hâl böyle olunca edebî eser tüm zamanların çocuğu, yani soyut alanın efendisi konumuna doğal olarak yükselir.

Bu satırlar böyle müstesna bir paye attığımız anlatıların günümüz dünyasına uzaklığına dikkat çekmek için yazılmıştır. Yine bu satırlar; kadim öğretimizin “Gök kubbe altında söylenmemiş söz yoktur.” söylemi kulağımızdaki yerini muhafaza ederken Doğu'nun anlatılarını hatırlatmaya dair bir niyet taşımaktadır.

Şimdilerde yaş gruplarına göre ayrıma tabi tutulan anlatılar için ne kadar geriye gidersek o kadar çok muhatap ayrımı olmadığını fark ederiz. Örneğin Dede Korkut hikâyeleriyle yetişenler arasından her yaşta insana rastlamak mümkündür. İnsanı küçültmek ve potansiyelini görmezden gelmek gibi bir sorunu olmayan zamanın anlatılarına, hakandan çocuğa, anneden askere kadar herkes muhataptır. Mezkûr durum dinleyen ve eyleyen yönüyle çift boyutludur. Dolayısıyla bu anlatılara canlılık özelliği atfedilebilir. Şiirle hikâyenin iç içe geçtiği bu görkemli anlatıya temas etmeden yaşamak talihsizlik olur. Öyleyse raftaki yerinden yahut satırdaki konumundan daha ötede bir işlevi olan anlatıların taşıdığı devasa mirasın hiç değilse sandık kapağını açmak gerekir. Bu sandıkta Doğu anlatılarının tamamıyla beraber Hz. *Ali Cenkenameleri*, *Hamzanâmeler*, *Battal Gazi Destanı*, *Manas Destanı*, *Müseyyeb Gazi Destanı*, *Ebu Müslim Destanı*, *Arzu ile Kamber*, *Tahir ile Zühre*, *Kerem ile Aslı*, *Yusuf ile Züleyha*, *Ferhat ile Şirin*, *Koroğlu* vb. gibi eski Türklere ait anlatılar vardır. *Binbir Gece Masalları*, *Leyla ile Mecnun*, *Kelile ve Dim-*

Bir eseri yazıldığı veya söylendiği çağdan ayrı düşünmek uygun bir yaklaşım olmamakla beraber edebî eserlerin zamansız ve mekânsız olma özelliklerini de unutmamak gerekir. Hâl böyle olunca edebî eser tüm zamanların çocuğu, yani soyut alanın efendisi konumuna doğal olarak yükselir.

ne, *Şahname*, *Makamat*, *Mantıku't-Tayr*, *Heft Peyker*, *Bostan ve Gülistan*, *Hüsn ü Aşk*, *A'mak-ı Hayal* gibi pek çok hikâye de bu sandıktan çıkarılacağı günü bekler. Düşünceyi aktarmada dahi hikâye formunu tercih eden *Hayy bin Yakzan* da yine bu hikâye sandığındadır. Yüzyıllar boyu Arapça, Farsça ve Türkçe yazılan mesneviler de dâhil olunca sandık listesi uzar gider. Ağırlıklı olarak nazımda vücut bulan mesneviler Doğu hikâye geleneğinin en temel formunu oluşturur. Günümüzdeki gibi şiir ve hikâye ayrımı düşünülmediğinden mesneviler bu tahtın asıl vârisleri olarak görülebilir. *Risaletü'n-Nushiyye* mesnevisi ile Yunus Emre, insanın kemal yolculuğu üzerinden yaşadığı merhaleleri sıralar. Tümöyle bir hikâye olan bu eserde insanın iç âlemine doğru yapılan yolculuğun pek çok kimse için tanıdık olmasını ise hayat ile edebiyat birlikteliği ile açıklamak mümkündür.

Dünyanın doğusu denilen yerde neredeyse tüm zamanlarda hayat ve edebiyat ikiz kardeş gibidir. Birinin diğerine olan benzerliğini -zaman tozları üzerine örtse de- anlamak için edebiyatçı olmak gerekmez. Doğu'da şairlerin, anlatıcıların toplum üzerindeki etkisi hesaba katıldığında hayat ve edebiyatın iç içeliği aşikâr olur. Acılar, anılar, sevinçler, ölümler, aşklar, savaşlar, ayrılıklar üzerine yazılır, çünkü hepsi yaşamın bir parçasıdır. Doğu hikâyeleri, toplumu ve bireyi, dünyayı ve ahireti anlatan gürül gürül bir ırmak gibi hayatın merkezinden akar. Ozanlar, kassalar ve kıssahanlar farklı coğraf-

yalarda hayatı edebiyata tercüme ederler. Sembolik bir anlatımın hâkim olduğu hikâyelerde kısa ve öz bir tavırla hikmet parlatılır. Anlam, bir bilmecece saklanır, sembolik anlatılarla gizlenerek muhatabın bu muammayı çözmesi hedeflenir. Şimdilerde ilgide olan kimselerin bilmediği, değişik veya farklı olma telaşı bu anlatılarda hissedilmez. Bir çeşni meselesidir esas olan. Yeni ile farklı olma arasına mizan kurulur.

Şehzadeleri yetiştiren, hükümdarlara yol gösteren, avama eğlence sunan, seçkinlerin zekâsına hitap eden *Kelile ve Dimne*'de tüm ahlak kuralları fabllarla anlatılır. Hikâye içinde hikâye olan eser Doğu'dan Batı'ya uzanan büyük bir coğrafyayı etkileyen ilk örneklerden olmasıyla meşhurdur.

Kadın erkek ilişkilerinin bir papağanın gözünden anlatıldığı *Tutiname*, Sanskritçeden Farsçaya, oradan da Türkçeye doğru varan yolculuğunda Mahı Şeker'e anlatılan ve otuz gece süren bir hikâyeden oluşur. Papağandan aktarılanlar arasında garip hikâyeler, büyülm temsil, eğlenceli sözler ve akılcıca tespitler merak unsuruna dayandırılarak anlatılır. Binlerce yıllık Doğu hikâye geleneğinin bir özeti gibidir.

Şeyhname ise merkezde din olmak üzere birçok başlığa yer verir. Aşk, güzellik, hırs, dünyaya kanma, savaş, sanat, iktidar mücadelesi, evlilik, kahramanlık, bilgi ve irfan gibi konularla hayatı derinden yaşayan insanın erdemlerini, psikolojisini düşsel bir üslupla anlatır. Firdösi, eserinin başında, "Söy-

lenecek bütün sözler söylenmiş, yeniden söylemeye değer söz kalmamıştır." dese de ömrünü adadığı başyapıtını otuz beş yılda yazar. Eseriyle Doğu edebiyatında -ucu Osmanlı'da divan ve halk edebiyatını etkilemeye kadar varan- *Şahname* yazma geleneği başlar.

Kuşların yolculuğunu, hikmetli ve veciz sözlerle evliya menkıbeleri ve gündelik olayları anlatan *Mantıku't-Tayr*, mesnevi formunda yazılmış pek çok hikâyeden oluşur. Felsefi, ahlaki ve dinî mesajlar imgesel olarak aktarılır. Sembolik ifadelerle anlatılan Simurg'un hikâyesi fıtrata doğru bir yolculuktur. Bir hakikat arayışına uçan kuşlar inişli çıkışlı serüvenleriyle padişahlarını arar. Kafdağı'na varabilen ise sadece otuz kuş olur. Bu hikâyenin taşıyıcı sütunu olarak karşımıza çıkan hikmettir.

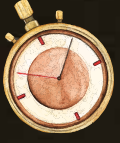
Doğu anlatılarının başyapıtlarından olan *Binbir Gece Masalları* insanın zaafalarını, çelişkilerini arzularını ve çıkmaz sokaklarını yan yana resmeder. Harun Reşit döneminde yoğunluk kazansa da uzun yıllar halifeler masalları yazdırmış ve böylece zengin külliyyat meydana gelmiştir. Şehrazat'ın anlattığı, gün doğunca sona eren ve bin bir gece süren masalları onu ölmekten kurtarır. Sadece saray ve çevresi değil toplumsal hayattan hamallar, terziler, hekimler, tüccarlar da masallara konu olur. Doğu'nun aşılacağı rüzgârlarından olan *Binbir Gece Masalları*'nın tercümeleleri Batı'yı âdeta fetheder.

Bu yazının hacmi Doğu klasiklerinin birkaçına temas edebilecek mahiyettedir. Bunla-

rın yanında pek çok eser anlatımın efsunlu dünyasını, muhatabı satırlarında dolaşana kadar muhafaza ediyor. Sözün fıtrat ile olan alışverişinde hikâyeden yana bir usul geliştiren ve şiirsel anlatıyı mirasımıza ekleyen bu eserler dün olduğu gibi bugün de derin ve öz, sade ve kapsamlı anlam dünyasına hikmet şemsiyesi tutup dinleyicisine, okuyucusuna sunuyor. Yazının büyük ataları olan anlatılar, sözün insan üzerindeki etkisinin de bir çeşit göstergesi oluyor. Doğu edebiyatında sıralamanın anlatıdan yazıya doğru olması sözün konumunu sağlamlaştıran bir unsur olarak hâlâ mevzisini koruyor. ■

Doğu hikâyeleri, toplumu ve bireyi, dünyayı ve ahireti anlatan gürül gürül bir ırmak gibi hayatın merkezinden akar. Ozanlar, kassaslar ve kıssahanlar farklı coğrafyalarda hayatı edebiyata tercüme ederler.

İNSANLIĞA ŞAHİT BİR ÜMMET

Abdurrahman AKBAŞ

DİB Başkanlık Müşaviri

Yüce dinimiz İslam, geçmişten geleceğe bütün insanlığın ihtiyacı olan güven ve adaletin, barış ve merhame-tin, huzur ve sükûnetin kodlarını bünyesinde barındıran evrensel bir hayat nizamıdır. Bu eşsiz nizamın temel kaynağı olan Kur'an ise bir hidayet rehberi, hakikat kılavuzu; iman ve hayat kitabıdır. Kur'an'ın gönderiliş gayesi, insanları cehaletin ve zulmün karanlıklardan ilmin ve irfanın aydınlığına çıkarmak, dünya ve ahiret saadetine ulaştırmaktır. Bu ulvi gaye, ancak ona inanmak ve onun getirdiği hakikatler doğrultusunda yaşamakla gerçeklik bulur. Nitekim teorik ve pratik boyutuyla bu gerçek, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber'in hayatında aynıyla vuku bulmuştur.

Kur'an'ı yaşanan bir hayata dönüştüren Resul-i Ekrem (s.a.s.), her türlü kötülük ve olumsuzluğun doruğa ulaştığı, insan onur ve haysiyetinin hiçe sayıldığı bir cahiliye toplumundan vahyin rehberliğinde tüm insanlığın gıpta edeceği bir toplum ve medeniyet inşa etmiştir. Onun örnekliğinde teşekkül eden ve kıyamete dek kaim olacak bir ümmetin nüvesini teşkil eden bu toplum, Kur'an'la hayat bulmuş, onun ahkâm ve ahlakı üzere ideal bir dünya kurmuştur. Zor ve sıkıntılı zamanlarda Kur'an'ı en büyük dayanak ve motivasyon kaynağı bilen, onu okumayı, anlamayı ve onun hikmet yüklü mesajlarını hayata taşımayı en büyük gaye edinen ilk Müslümanlar, bu sayede çeyrek asır bile sayılmayacak kısa bir süre içinde dönemin imparatorlukları ile boy ölçüşebilecek konuma ve kudrete ulaşmıştır. Bu tarihi hakikat, Sevgili Peygamberimizin, "Allah şu Kur'an'la bazı kavimleri yükseltir; bazılarını da alçaltır." (Müslim, Müsafirin, 269.) sözünün açık bir tecellisidir.

Hiç şüphesiz yer başka yerlere, gökler de başka göklere dönüştürüleceği güne (İbrahim, 14/48.) kadar Kur'an'ın nuru insanlığın yolunu ve ufkunu aydınlatmaya devam edecektir. Ancak fert ve

toplumların Kur'an'ın rehberliğinden istifade edebilmesi için öncelikle onun çağrısına kulak vermesi gerekir. Kur'an'ın neye ve niçin çağırdığını bilmesi gerekir. Bu gözle Kur'an'a baktığımızda onun evrensel çağrısının özünü inanç, ibadet ve ahlak boyutuyla tevhid inancının oluşturduğunu müşahade ediyoruz. Bu çağrının doğru anlaşılması, ilahi mesajların hayat bulması ve tevhidin en güzel şekilde yaşanması hususunda öne çıkan unsurun da nübüvvet makamı olduğunu görüyoruz. Hatta nübüvvet makamı, tevhidin fikrî, amelî ve ahlaki boyutta vücut bulmasını sağlayacak olan bir hayatın nirengi noktasını oluşturmaktadır. Hz. Peygamber'e tabi olup itaat etmenin Allah'a itaat etmek olduğunu beyan eden pek çok ayette bu gerçeği açıkça görmek mümkündür. (Âl-i İmran, 3/31-32; Nisa, 4/80.)

Bilinmelidir ki Hz. Peygamber'e tabi olmak, onun tebliğ ettiği tevhid inancını ve Kur'an'ı hayata dönüştüren sünnetini bütün boyutlarıyla benimsemeyi mündemiç bir eylemdir. Diğer bir ifadeyle bu eylem, insanı Kur'an'ın rahmet iklimiyle buluşturacak, hikmet derinliklerine muttali kılacak ve nihayetinde söz, tutum ve davranışlarına istikamet kazandırarak huzur ve güven dolu bir hayata ulaştıracak yolculuğun ilk adımıdır. Nitekim Cenab-ı Hak, peygambere inanmayı, tabi olmayı ve itaat etmeyi tevhid dini İslam'ın vazgeçilmez şartı olarak beyan etmektedir. Bu bağlamda, "Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber

de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi vasat bir ümmet yaptık." (Bakara, 2/143.) ayeti, Hz. Peygamber ile Müslümanlar arasındaki ilişkinin önemini ve amacını göstermesi bakımından son derece anlamlıdır. Bir yönüyle nübüvvetin İslam inancındaki yerini belirginleştiren bu ayet, aynı zamanda Müslüman şahsiyetine ve İslam toplumunun keyfiyetine dair iki önemli hususa da dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi İslam ümmetinin ayırıcı vasfını belirten vasat ümmet terkibi, ikincisi ise Müslümanların diğer insanlar karşısındaki mümtaz konumunu ifade eden şahitlik kavramıdır.

Sözlükte "dengeli ve hayırlı olma, hayırlısını seçme" (İbn Manzur, *Lisanü'l Arab*) anlamına gelen "vasat" kelimesi, "ümmet" kelimesiyle terkip hâlinde kullanıldığında mutedil bir topluma işaret etmektedir. Bu toplum ki inancında, ibadetinde, ahlakında, her türlü tutum ve davranışlarında ifrat ve tefritten korunarak doğruluk, dürüstlük ve adalet çizgisinde kalmayı başaran, tutarlı, ölçülü, insafı, sağduyulu ve uyumlu bir toplumdur. Hem maddi ve bedensel tutkulara kapılıp zevk ve sefahate dalmaktan hem de beşerî ve dünyevi ihtiyaçları büsbütün reddederek bir tür ruhbanlık hayatına kapırmaktan kendini koruyarak dünya-ahiret dengesinde yaşayan bir toplumdur. Bu toplum, insanların en hayırlısı Hz. Muhammed'e ümmet olma şerefine nail olmuş numune-i imtisal bir toplumdur. Cenab-ı Hak, bu toplumun kimliğini ve varoluş gayesini Kur'an-

ı Kerim'de, "O sizi seçti ve size din konusunda hiçbir güçlükle yüklemeyi; tıpkı ceddiniz İbrahim'in dininde olduğu gibi. O size hem daha önce hem de bu Kur'an'da 'Müslümanlar' adını verdi ki peygamber size şahitlik (ve örneklik) etsin, siz de insanlara şahitlik (ve örneklik) edesiniz." (Hac, 22/78.) fermanıyla tescil etmiştir.

Kur'an'ın "vasat ümmet" niteliğiyle sıkı ilişkisi bulunan şahitlik kavramı ise İslam ümmetinin diğer toplumlar karşısındaki misyonunu ortaya koymaktadır. Yaygın anlamıyla şahit, şahadetine müracaat edilen ve önemli bir meseleyle alakalı örnek/delil olan kimse demektir. Allah bu ümmeti, İslam'ın ilke ve ölçüleri ekseninde oluşan inanç ve düşünce dünyalarıyla, güzel ahlak ve yaşayışlarıyla bir delil kılmış; din ve dünya işlerinde her türlü aşırılıklardan uzak, adaletli ve dengeli bir ümmet yapmıştır. Bu bakımdan İslam ümmeti, her konuda mutedil duruşuyla üstün insanlığın ne olduğunu gösteren ve nasıl olması gerektiğine dair delil değer taşıyan örnek bir toplumdur. İnançta, ibadette, ticarete, siyasette, sanatta, sosyal ilişkilerde ve hayata dair her alanda benimsediği söz konusu dengeli tavır, İslam ümmetinin şahitliğinin temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte şahitlik kavramı, Müslümanlara yüklenen önemli bir sorumluluğa da vurgu yapmaktadır. Esasen şahitlik, bir farkındalık ve duyarlılıktır. Şahit olmak, sorumlu olmak, inisiyatif almak, zamanın nabzını tutmaktır. Bu itibarla Müslüman, yakın çevresi baş-

ta olmak üzere ülkesinde, bölgesinde ve tüm dünyada olup bitenlere karşı duyarsız kalmaz. Hz. Peygamberin, “... Siz Allah’ın yeryüzündeki şahitlerisiniz.” (Buhari, Cenaiz, 85; Müslim, Cenaiz, 60.) sözüne muhatap olmanın bilinciyle hayatın her alanında aktif bir şekilde varlık göstermenin, adaleti, hakkaniyeti, hukuku tesis ve böylece tüm insanlığın iyiliğini temin etmenin gayreti içinde olur.

Diğer taraftan Yüce Allah, İslam ümmetinin insanlığa şahitliğini, Resulullah’ın bu ümmete şahitliğine bağlamıştır. Zira o, yaratıcıya mutlak teslimiyet ve itaatin, mahlûkata engin şefkat ve merhametin en büyük temsilcisidir. Bütün boyutlarıyla her türlü iyiliğin ve güzelliğin zirvesi; erdemli ve üstün insanlığın en güzel örneğidir. Cenab-ı Hak bu hususu, “İçinizden Allah’ın lütfuna ve ahiret gününe umut bağlayanlar, Allah’ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki Resulullah’ta güzel bir örneklik vardır.” (Ahzab, 33/21.) ayetiyle tebcil etmiştir. Dolayısıyla Müslümanlar, Allah’ın “vasat ümmet” övgüsüne mazhar olma izzetini ancak Hz. Peygamber’in şahitliğinde/örnekliğinde yol yürüdüğü sürece koruyabilecektir.

Ne var ki küresel emperyalizmin bütün dünyayı etkisi altına aldığı son birkaç asırdır yaşanan siyasi, iktisadi ve sosyal travmalar sebebiyle Müslümanların ümmet bilinci ciddi yaralar almış; İslam dünyası, Kur’an’ın taltif ettiği itidalden ve insanlığa şahitlik misyonundan hayli uzak bir görünüme bürünmüştür. Bu durum, geçmişte vakur duruşuyla mil-

Kur’an’ı yaşanan bir hayata dönüştüren Resul-i Ekrem (s.a.s.), her türlü kötülük ve olumsuzluğun doruğa ulaştığı, insan onur ve haysiyetinin hiçe sayıldığı bir cahiliye toplumundan vahyin rehberliğinde tüm insanlığın gıpta edeceği bir toplum ve medeniyet inşa etmiştir.

letlere rol model olmuş, cesaret ve ferasetiyle tarihin seyirini değiştirmiş bir ümmet için büyük bir trajedidir. Bu vahim tablo, aslında Kur’an’ın rehberliğinden, toplumu dönüştürücü gücünden ve Resulullah’ın örnekliğinden hakkıyla istifade edilemediğini göstermektedir. Zira Kur’an’ın çokça okunduğu fakat iman, amel ve gaye boyutunun, Müslümanlara fikir, ufuk ve aksiyon kazandıran yönünün ihmal edildiği bir döneme tanıklık ediyoruz. Nüfusu iki milyara yükseldiği hâlde nüfuzu âdeta sıfıra inen İslam dünyasının bugünkü manzarasını biraz da bu açıdan ele almak gerekir.

Böyle bir konjonktürde bütün İslam dünyasını vasat ümmet ve şahit toplum hâline getirmek kolay olmayabilir. Fakat bu niteliklerde bir toplumun yeniden bir nüvesini oluşturmak kesinlikle gerçekçi ve ideal bir hedeftir. Kaldı ki iman, teslimiyet ve güzel ahlak açısından yeniden dünyaya örnek olacak bir toplum modeli ortaya koymak, Müslümanlar için kulluk sorumluluğu olduğu kadar, zulmün, adaletsizliğin ve ahlaksızlığın hayatı kuşattığı bu bunanlımlar çağında tüm insanlık için de en acil ihtiyaçtır. Yapılması gereken, Resulullah’ın örnekliğinde herkesin kendi hayatını büsbütün Kur’an’ın hakikatleriyle, inanç, ibadet ve ahlak ilkeleriyle buluşturmasıdır. Bu doğrultuda ihlas, samimiyet ve gayretle yola revan olanlar, tıpkı asr-ı saadette olduğu gibi Allah’ın kudretini, inayetini ve rahmetini daima yanlarında bulacaklardır. ■

NIĞBOLU ZAFERİ

Alparslan AKÇA

Yıldırım Bayezid (1389-1402), ceddinden devraldığı fetih meşalesini şerefle taşıyor, Anadolu'ya sığmıyor, yıldırım hızıyla ilerliyordu. Anadolu'da çıkan ayaklanmaları bastırması, buralarda Türk birliğini büyük oranda sağlamıştı.

Bir yandan Bizans'ın başkenti İstanbul'u abluka altına alırken diğer yandan Tuna bölgesinde Macarları hezimete uğratiyordu.

Türklerin ilerleyişine dayanamayan Macaristan Kralı Sigismund ve Bayezid'in varlığını büyük bir tehdit olarak gören Bizans İmparatoru II. Manuel, buna dur demek için ittifak ederek Haçlı birliğinin görüşmelerine başladılar.

Asıl gaye, Macaristan'ı ve Balkanları Osmanlı tehlikesinden kurtarmak, böylece Batı Avrupa'nın güvenliğini sağlamak ve Kosova yenilgisinin de acısını çıkarmaktı.

Dillendirilen propaganda ise İstanbul üzerinden yürüyerek Kudüs'e ulaşmak, Hristiyanlık dinini yüceltmek, arz-ı mukaddesi fethetmek olarak yapıldı. Bunun için Roma'daki Papa IX. Boniface ve Avignon'daki Papa (anti-papa) XIV. Benedict birlik olup dinî bildiri yayımladı.

Büyük kısmını Macarların oluşturduğu Haçlı kuvvetleri kısa zamanda toplandı. Bu ordu, tarihte görülen en büyük Haçlı ordusuydu.

Fransız, İngiliz ve Alman birliklerinin yanı sıra Lehistan, Bohemya askerleri, İtalyan denizciler, İspanya ve Rodos şövalyeleri, çok sayıda maceracı ve ücretli askerin de Macarlara katılmasıyla yüz bin kişiyi bulan bir Haçlı ordusu, 1396 yılının Temmuz sonunda Buda'da bir araya geldi.

**Macar Kralı Sigismund'un bu kalabalığı görünce,
"Ben bunlarla yalnız Türkleri kovmakla kalmam, gök düşecek olsa
onu da mızraklarınızla tutarım." diyerek böbürlendiği rivayet edilir.**

Hareket ettikleri ilk günden itibaren geçtikleri topraklarda din ve mezhep gözetmeden yerli halka akıl almaz kötülükler ve çirkin saldırılarda bulunan

**Haçlı ordusu Osmanlı topraklarına
girdikten sonra da zulüm ve
işkenceler yapıyor, kan dökerek
ilerliyordu.**

Süratle bütün orduları harekete geçiren Bayezid, 25 Eylül 1396'da Haçlıları Niğbolu'da karşıladı. Sayıca Haçlılardan daha az ve yorgun bir orduya sahipti.

**Fakat Sultan Bayezid'in askerî dehası,
askerin bölgeyi tanması, taktik ve
stratejik üstünlüğü, paşaların ve
şehzadelerin azmi ve işbirliği
sayesinde Osmanlı,
Niğbolu'da büyük bir zafer elde etti.**

Bu galibiyet, Yıldırım Bayezid'in şahsı ve Osmanlılar için önemli bir kırılma noktası oldu.

Haçlıların en büyük ordusunu bozguna uğratan Türklerin Balkanlardaki varlığı sağlamlaşmış, Osmanlı'nın Bizans üzerindeki etkisi artmıştı. Ayrıca İslam dünyası nezdinde büyük bir itibar elde eden Bayezid,

**"Sultan-ı İklim-i Rum" ünvanını alırken Macar Kralı Sigismund ise
Tuna kıyısında bulabildiği küçük bir gemiyle kaçarak canını zor kurtardı.**

Hocam kafama takıldı, bir Müslümana kâfir denilir mi? Bir kişi ne zaman kâfir olur? Bir kişinin Müslümanlığına veya kâfirliğine başkaları karar verebilir mi? Müslümanın duruşu ne olmalıdır? Ehl-i Sünnetin bu hususta tutumu ve konumu nedir?

Sorulara bakıldığında problem çok büyük. Ancak problemleri biraz da bizler büyütüyoruz. Önce büyütüyoruz, sonra altında kalıyoruz. Bu konuda “İlahi kitabın hükmü, Hz. Peygamber’in sünneti, sahabenin uygulaması nedir?” diye düşünüyoruz. Geçmişteki kutuplaşmaların ortaya çıkarttığı büyük fitneleri ve meydana getirdiği hasarları görmüyoruz. Yine ve yeni bir kutuplaşmaya kendi-

mizi ve inancımızı kurban ediyoruz.

Hocam siz kutuplaşmaya gittiniz, benim sorum “Müslümana kâfir denilir mi?”

Bendeniz “Müslümana kâfir demenin” vahim sonucunu söyleyip tehlikenin boyutunu göstermeye çalışıyorum. Sorunuza gelince, buna net cevap şudur: Kendisi kabul ve ilan etmedikçe hiçbir Müslümana kâfir denilemez. Hiç kimsenin de bir mümine kâfir deme hakkı ve yetkisi yoktur. (Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye*, IV, 7-8.) Ulu orta ve gereği yokken bir kâfire “kâfir” demek de anlamsız hatta ya-kışıkstır. Bu tavır kişileri İslam’dan ürkütmeye ve küfürlerini pekiştirmeye götürür. Hâl-

buki bizim birincil görevimiz imana davettir. Ayrıca bizim kâfire “kâfir” demek gibi bir görevimiz yoktur. Bir kişi kâfirliğini inatla sürdürüyorsa ona kâfir demek “boşa nefes tüketmek” anlamına gelir. Böyle durumda “Sizin dininiz size, benim dinim de banadır.” (Kâfirun, 109/6.) de-yip yolumuza devam etmek en doğru tutumdur.

Hocam bizim kastettiğimiz kendisini Müslüman kabul eden birisine kâfir denilmesi.

İşte bu ciddi bir sorun. Bunun bir yönü iftiraya, diğer yönü gaybı bilme iddiasına gider. Biz insanız ve gaybı bilemeyiz. Bırakın insanları, melekler ve cinler dahi gaybı bilmez. Nitekim melekler “Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur.” diye itirafta bulunmuşlardır. (Bakara, 2/32.) Cinlerin gaybı bilmediğini de Hz. Süleyman (a.s.) kıssasında Yüce Allah net bir şekilde bildirmiştir. (Sebe, 34/14.) Bu bilgilerden hareketle İmam Ebu Hanife ve İmam Maturidi yazıcı meleklerin bile insanların kalbinden geçeni bilemeyeceklerini, onların yazdıklarının insanların söz ve fillerinden ibaret olduğunu açıklamışlardır. (Ebu Hanife, *el-Âlim ve'l-müteallim*, s. 24; Maturidi, *Te'vilatü'l-Kur'an*, Mizan Yayınları, VII, 446.) İman, kalpte bulunduğu göre Allah’tan başka hiç kimse bir kişinin mümin ya da kâfir olduğunu bilemez. Kişi ikrar ettiğinde yani imanını sözle açıkladığında ancak diğer insanlar haberdar olur. Bu şekil-

de ikrar eden kişiyi mümin kabul etmek de dinî bir görevdir. Çünkü biz zahire göre hüküm vermekle görevli ve yetkiliyiz. Nitekim Hz. Peygamber, Müslüman olduğunu söyleyen bir kişiyi öldürdüğü için Usame b. Zeyd'e çok kızmıştır. (Buhari, Meğazi, 45; Müslim, İman, 158.) Netice itibarıyla mümine kâfir demek, iftira ve bühtan kapsamına girer. Bu iftira ve bühtan ise hem bu dünyada hem öte dünyada söyleyenin boynuna dolanır. (Müslim, İman, 60.)

Peki, ameli imanın parçası kabul edenlere göre durum nedir?

Ameli, imanın parçası kabul eden Ehl-i Sünnet'in Ehl-i Hadis grubuna göre "iman amelere göre artar ve eksilir." eğer kişide küçük de olsa bir amel varsa imanı var demektir. Örneğin bir kişi, kelime-i şehadeti getiriyorsa yani Allah'ın birliğini ve Hz. Muhammed Mustafa'nın (s.a.s.) peygamberliğini kabul ediyor ve söylüyorsa bu kişi mümindir, amellerinin azlığından dolayı kâfir denilemez, "imanı eksik" denilir. Bu kişi eğer "büyük günah" işlemişse fasık ismini alır. Fasık mümindir, öldüğünde cenaze namazı kılınır. Ancak imanın artmasını kabul edip eksilmesini kabul etmeyen Hariciler, ameldeki eksilmeyi ve günah işlemeyi küfür saymışlardır.

Bu yüzden mi Ehl-i Sünnet'in tamamı "Kible ehli tekfir edilemez" ilkesini benimsemiştir?

Tam da öyle. Bir kişi Allah'ı ve Hz. Peygamber'i tanıyor, Kâbe'yi kible olarak biliyorsa mümindir ve Müslümandır. Bid'at ehlinden olsa bile bu kişiye asla kâfir denilemez. Bu, Ehl-i Sünnetin övgüye layık ayırt edici özelliğidir. Buna göre Müslümana kâfir demek ehl-i bidat anlayışıdır. (Abdulkahir Bağdadi, *el-Fark beyne'l-fırak*, s. 282.) Ehl-i Sünnetin yol ve yöntemi Hz. Peygamber'in sahabilere öğrettiği ve onların da bize intikal ettirdikleri büyük ve değerli bir mirastır. Nitekim Hz. Peygamber'in terbiyesinden geçmiş olan sahabiler birbirleriyle tartışmışlar, kavga etmişler, hatta savaşmışlar ama asla birbirlerine kâfir dememişlerdir. Onlar, kardeşlerinin dinini ve imanını sorgulamaya kalkışmamışlardır. Bu aynı zamanda Yüce Allah'ın Rahmet Elçisine talimi ve talimatıdır.

Nasıl yani Hocam?

Hz. Peygamber'in münafıklara muamelesi bu konuda örnek tecrübedir. Bilindiği gibi münafıklık kalp işidir, kalbi de ancak Yüce Allah bilir. Hz. Peygamber münafıkların kim olduklarını ancak O'nun bildirmesiyle bilebilmiştir. Yüce Allah'ın müsaade etmemesi dolayısıyla da sır tutmakla maruf bir sahabe dışında hiç kimseye açıklamamıştır. Sahabiler de aldıkları terbiye gereği bu sırrı öğrenmenin peşine düşmemişlerdir. Hz. Peygamber'in kasıtlı olarak bir kişinin cenaze namazını kılmadığını gördüklerinde ancak onun münafık olduğu-

nu anlamışlardır. Çünkü münafıkların cenaze namazını kılmak Hz. Peygamber'e yasaklanmıştır. Bunun birçok hikmeti vardır. En önemlisi kişinin ölene kadar iman etme hakkının bulunmasıdır. Buradan hareketle henüz ölmeden bir kâfir için küfür üzere öleceği de söylenemez. Çünkü ölmeden önce Müslüman olma ihtimali vardır. Kişinin akıbeti son nefesine göredir. Müslüman nezaket, tüm insanlara karşı titiz ve ihtiyatlı davranmayı gerektirir. Bu tür bir davranış hem Müslümanlar arasındaki birlik ve beraberlik kültürünü besler hem de inanmayanları İslam'a ısındırır. Bizim görevimiz ayrımcılık yapmak, nefret ettirmek, kaçırmak ve ötekileştirmek değil, tam tersine bütün insanların hidayete ermesi ve istikamet üzere yaşaması için çaba ve çalışma içinde olmaktır.

Bu olayın sahabeye yansıması nasıl olmuştur?

Sahabiler buradan aldığı terbiyeyle din ve iman konusunda birlik ve bütünlüklerini korumuşlardır. Dünya hayatının getirdiği çekişme ve çatışma ortamında bile din ve imanlarını tartışmaya açmamışlardır. Nitekim üçüncü halife Hz. Osman'ın şehit edilmesi sonucu meydana gelen Cemal ve Siffin savaşlarında hiçbir taraf bir diğerine kâfir demek şöyle dursun, iman noktasından birbirlerini sorgulamamışlardır. Buradaki örneğimiz başta Hz. Ali olmak üzere olayların içinde yer alan Hz. Aişe, Hz. Zeyd,

Hız. Talha ve Hız. Abdullah b. Abbas gibi âlim sahabilerdir. Tekfir yani Müslümanı kâfir saymak o dönemin aşırılık taraftarları olan Haricilerin, İslam toplumuna bıraktığı kötü bir mirastır. Bunlar kendileri dışındaki herkesi tekfir etmelerine rağmen ne Hız. Ali ne de Hız. Muaviye onları tekfir etmiştir. Hatta Hız. Ali arabulucular görevlendirerek onlarla Müslümanca anlaşma zemini aramıştır. Ehl-i Sünnet âlimleri Hız. Peygamberden gelen ve sahabe tarafından devam ettirilen bu tavrı ve tutumu takip etmişler, bunu bir istikamet yöntemi olarak benimsemişler ve hayatlarına uygulamışlardır.

Ehl-i Sünnet kavramını biraz açabilir misiniz?

Ehl-i Sünnetin uzun söylenişi Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'tir. Bu isim Hız. Peygamber ve sahabesinin yolunu tutan, uygulamalarını benimseyip hayatlarına yansıtan büyük Müslüman kitlenin genel adıdır. Buradaki sünnet Hız. Peygamber'in yol ve yöntemini, cemaat ise o yol ve yöntemi benimseyen topluluğu ifade eder. Dinî literatürde sünnetin bir anlamı, "Hız. Peygamber'in söz, uygulama ve onaylamaları"; diğer anlamı ise "Kur'an-ı Kerim'den ve Hız. Peygamber'in uygulamalarından ortaya çıkan esaslar ve bu esaslara uygun hayat tarzıdır." Bu hayat tarzını benimseyenlere de Ehl-i Sünnet topluluğu adı verilir. Her ne kadar din, asıl itibarıyla Allah'ın mesajı olan vahye dayansa da dini getirip bildiren ve açıklayan

masumiyet özeliğine sahip Hız. Peygamberdir. Bu yüzden onun uygulaması çok önemlidir. Zaten Kur'an'da Allah'a itaatten hemen sonra Hız. Peygamber'e itaatin anılması bu önemin tesicil ve teyididir. (Nisa, 4/59; Maide, 5/92; Nur, 24/54.)

Sünnetin gelişimi ve yerleşiklik kazanması nasıl gerçekleşmiştir?

Sünnetin gelişimi ve yerleşiklik kazanması üç aşamalı bir süreçte gerçekleşmiştir: 1. Hız. Peygamber, raşid halifeler ve sahabilerin uygulaması, 2. Tabiinin uygulaması, 3. Tebe-i tabiinin uygulaması. Çünkü Hız. Peygamber, kendisinden sonraki üç nesli "En hayırlınız benim asırmda yaşamış olanlar, sonra onları takip edenler, sonra onları takip edenler." diye övmüştür. (Buhari, Şehadet, 9; Müslim, Fedailü's-sahabe, 212; Tirmizi, Fitn, 45.) Bu üç nesil birbirinin öğretmen ve öğrencileridir. Sahabiler Hız. Peygamber'in öğrencileri, tabiin sahabilerin öğrencileri, Tebe-i tabiin ise Tabiinin öğrencileridir. Bu yüzden Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ismi bir bütün olarak kullanmaya özen gösterilmiştir. Çünkü ismin bu hâli hem Hız. Peygamberin yolunu hem de ümmetin birlik ve bütünlüğünü ifade etmektedir. On dört asırlık tarihî süreç içinde olduğu gibi Ehl-i Sünnet bugün de bu özelliğini korumaktadır. Bu yol ve yöntem Müslümanların birlikte, bir arada, barış ve sükûnet içinde yaşamasının en önemli hatta yegâne teminatıdır.

Ehl-i Sünnet topluluğunun diğerlerine bakışı nasıldır?

Ehl-i Sünnet topluluğu "Müminler ancak kardeşlerdir." (Hucurat, 49/10.) ilkesi çerçevesinde bazı görüş ayrılıkları dolayısıyla ana kitlenin dışında kalmış Müslümanları da kucaklamış, onlar için de geniş bir Ehl-i Kible şemsiyesi açmıştır. Buna göre Kâbe'yi kible bilen bütün Müslümanlar İslam çerçevesi içinde, iman şemsiyesi altındadır. Hiçbir Müslüman görüş, düşünce veya tavrı dolayısıyla ayrımcılığa tabi tutulamaz ve dışlanamaz. Bu da "Ehl-i Kible tekfir edilemez." yani "Kâbe'yi kible kabul eden hiçbir Müslüman İslam dışında sayılamaz." ilkesiyle tayin ve tespit edilmiştir. Öte yandan Ehl-i Sünnet, bütün insanlığı da kucaklamış; inanmış olanları "ümme-i icabe", inanmamış olanları da "ümme-i da've" olarak kabul etmiştir. İcabet edip İslam'ı kabul etmiş olanlar mümindirler, etmemiş olanlar ise ölüm gelene kadar İslam davetinin muhataplarıdır. Bu anlayışın temelini, son peygamber Hız. Muhammed Mustafa'nın (s.a.s.) sadece belli bir topluluğa ve millete değil, insanlığın tümüne peygamber olarak gönderilmiş olması oluşturur.

Mezheplerin birden fazla olmasını nasıl anlamalıyız?

İslam toplumu içerisinde ortaya çıkan mezhepler, ilk üç neslin farklı görüş ve uygulamalarının esas alınmasıyla oluşmuş sistematik düşünceler ve kitlesel yapılarıdır. Bu üç neslin uygulaması Kur'an-ı Kerim,

Hız. Peygamber'in sünnet-i seniyyesi ve ümmetin icmasına dayanır. Bu üç delilin dışında kalan içtihatlar, her ne kadar ilim sahibi, müçtehit ve muhakkik kişiler tarafından ortaya konulan değerli hükümler olsa da kesin delil ve hüküm olarak görülemez. Çünkü mezhepler, başta mezhep imamları olmak üzere müçtehit âlimlerin tercihi, takdiri ve içtihatlarıyla oluşmuş düşünsel yapılardır. Bu yüzden bir imamın içtihatlarını benimseyen kişi aynı düzeydeki diğer imamların içtihatlarını terk etmekten dolayı hatalı veya günahkâr sayılamaz. Söz gelimi Hanefiler İmam Ebu Hanife'yi, Şafililer de İmam Şafii'yi takip ederler. Bunun aksi yani bir mezhebi dinin kendisi olarak görmek, dini bir mezhebe indirgemek anlamına gelir. Bu yaklaşım dinin sıhhatini ve asliyetini bozmak, Müslüman kitlenin birlikteliğini dinamitlemek demektir. İslam tevhid dinidir. Allah bir, kitap bir, peygamber bir, İslam bir ve ümmet birdir. Mezhepler din içinde farklı düşünce öbekleridir ve İslam'ın sağlıklı ve tutarlı yaşanmasının aracıdır. Bu konuları göz ardı edilip din içinde bir mezhebin veya görüşün öne çıkarılarak yegâne doğru ve hak kabul edilmesi ümmet içerisinde ötekileştirme meydana getirir. Bunun adı ayrımcılık anlamında tefrikadır. Bu yaklaşım aynı zamanda Müslümanlar tarafından ortaya konulmuş farklı fikirlerin din dışı kabul edilmesine, farklılıklarla oluşmuş büyük tarihî birikim ve zenginliğin yok sayılmasına sebebiyet verir. Böyle bir ötekileştirme anlayışına

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, Hız. Peygamber ve sahabesinin yolunu tutan, uygulamalarını benimseyip hayatlarına yansıtan büyük Müslüman kitlenin genel adıdır. Buradaki sünnet Hız. Peygamber'in yol ve yöntemini, cemaat ise o yol ve yöntemi benimseyen topluluğu ifade eder.

tarihte ilk gidenler, sahabe-nin büyük kitlesine muhalefet ederek ümmet içinde fitne çıkaran Hariciler olmuştur.

Öyleyse “Ehl-i Sünnetin temel özeliği birleştiriciliktir” diyebilir miyiz?

Tam da öyle. Zaten Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat birleştirici, toparlayıcı ve kucaklayıcı olmanın adıdır. Onun temel görevi ve hedefi fitne, fesat ve tefrikayı önlemek; ihtilafları ve farklı düşünceleriyle Müslüman kitleyi tek bir şemsiye altında buluşturmaktır, ümmetin birlik ve beraberliğini korumaktır. Çünkü tefrika fitne, fesat ve ayrımcılıktır; ihtilaf ise rahmet ve fikir zenginliğidir. Tefrikaya düşmeden, fitneye kapılmadan rahmet tarafında durur ve zenginliklerimizi korursak ümmetin birliği, bütünlüğü ve dirliği tarafında yer almış oluruz. İlahi buyruk gayet açıktır: Ey Müslümanlar! “Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı yapışın; bölünüp parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman idiniz de Allah gönüllerinizi birleştirdi ve O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi Allah kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklıyor ki doğru yolu bulasınız.” (Âl-i İmran, 3/103.) Rahmet Elçisi'nin çözümlü de gayet nettir: “Ümmetim asla sapıklık üzerinde ittifak etmez, eğer (fitneye düşürecek) bir ihtilaf görüyorsanız size tavsiyem büyük kitle (sevad-ı a'zam) tarafında yer almanızdır.” (İbn Mace, Fiten, 8.) ■

EBUBEKİR SİRACEDDİN

DÜNYANIN BATI YAKASINDAKİ DERVİŞ

Enbiya YILDIRIM

K

uzey Afrika'dan veya dünyanın diğer bölgelerinden Avrupa'ya veya Amerika'ya hicret ederek İslam'ın daveti için çabalayan insanlar çok fazladır. Onların güzel çalışmalarına bakarak insan özellikle dünyanın batı yarımküresi için ümitvar olmaktadır. Bununla birlikte, daveti yapanların köken itibarıyla Batılı olmaması çalışmalarını belli oranda sınırlandırmaktadır. Bu nedenle ihtida edenlerin kendi toplumlarındaki davet faaliyetleri daha etkili olmaktadır. Nitekim Amerika ve Avrupa ile diğer coğrafyalardaki çabalara baktığımızda bunu çok net görürüz. İşte Ebubekir Siraceddin onların başta gelenlerinden biridir.

İngiltere'de başlayan hayat

Ebubekir Hoca 1909 yılında İngiltere'nin Lancashire şehrinde, İngiliz Lings ailesinin bir ferdi olarak doğdu. Protestan ebeveyni, adını Martin koydu. Tabii hiç kimse onun yirminci yüzyılın en meşhur arif ve sufilerinden biri olacağını tahmin edemezdi. Çocukluk yıllarını babasının işi nedeniyle Amerika'da geçirdi. Sonra ülkesine dönerek Oxford Üniversitesi İngiliz Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Buradaki tahsili sırasında bir hocasının etkisinde kaldı. Onun yönlendirmesiyle ileride İslam ile tanışmasına vesile olacak Ortaçağ'a ilgi duymaya başladı. Mezuniyetinden sonra Polonya ve Litvanya'da İngilizce öğretmenliği yaptı. Litvancanın ardından Dante'nin *İlahi Komedya'sını* aslından okumak için İtalyanca da öğrendi.

Arayış içinde olan ve din hakkında ne düşüneceğini bilmeyen, bir ara yolu ateizme de çıkan üstadımız dinleri incelemeye başladı. 1935 yılında Hinduizmi tetkik ederken modern çağa başkaldıran bir mühtedi olan ve Abdulvahid Yahya adını alan René Guénon'un eserleriyle tanıştı. Onun hayata yeni bir anlam katma çabası kalbinde büyük tesir uyandırdı ve yaşantısı bundan sonra tamamen değişti. Kendi ifadesiyle bu kitaplar nedeniyle yıldırım çarpmışa döndü. Okuduğu eserler modern dünyanın hâlini sorgulamasının yolunu açtı ve ona şunu öğretti: Tüm din ve geleneklerde birbirinden farklı zahirî taraflar olmasına rağmen ortak irfani bir yön mevcuttur. Dolayısıyla dünyanın görünen yüzünden yaşamamızın amacı olan ruhi boyutuna dönmek ve kendimizi çağın savurganlığından korumak gerekmektedir.

İhtida

Hakikat arayışı kendisini Cezayir'e götüren, orada dünya çapındaki Şâzelî şeyhi Ahmed Alevî'ye intisap ederek Avrupa'daki halifesi olan ve İsa Nureddin adını alan, bunun yanında Abdulvahid Yahya'nın düşünce dünyasını devam ettiren Frithjof Schuon'un bir makalesini 1937'de okumasının ardından yeni hayat çizgisi tamamen şekillenmiş oldu. Kısa sürede İsviçre'ye giderek İsa Nureddin'i ziyaret etti ve tarikatına girip müritleri arasına katıldı. Martin'in adı artık Ebubekir Siraceddin idi. Üstadı İsa'nın yanında dört ay kalarak tasavvuf eğitimi aldı. Yaşı o ara yirmi dokuzdu. Ailesi muhtemelen onun zekâsına ve temiz yüreğine şahit olmaları sebebiyle Müslüman olduğunu öğrendiklerinde durumu saygıyla karşılayıp kabullendiler.

1939 yılında İslamiyet'i kendi kaynaklarından öğrenmek ve Arapça tahsili için Mısır'a gitti. İkinci Dünya Savaşı çıkınca mecburen oraya yerleşmek zorunda kaldı ve 1940-1951 yılları arasında Kahire Üniversitesinde İngilizce hocalığı yaptı. O aralar 1930'dan beri Kahire'de bulunan Abdulvahid Yahya ile yakın diyalog içinde oldu ve onun özel sekreterliğini yürüttü.

Buradayken 1948 yılında hacca gitti. İlkini ailesinin maddi desteğiyle 1939'da, diğeri ise 1976'da eda etti. Bu ibadeti daha sonra yazacağı Peygamberimizin hayatına ve Mekke'ye dair kitaplarının alt yapısını oluşturmuştur. 1952'de Cemal Abdunnasır önderliğinde Mısır'da gerçekleşecek olan ihtilal öncesindeki Arap milliyetçiliği ve Mısır'ı özgürleştirme faaliyetleri nedeniyle ülke karmaşık bir sürece girince orada kalmasının neredeyse imkânsız olduğunu görüp kendi ülkesine dönmeye karar verdi. Çünkü o sıralar halk arasında sömürgeci İngiltere aleyhtarlığı zirve yapmış, arkadaşlarından üçü öldürülmüş ve üniversitedeki İngiliz personel işten çıkartılmıştı. Ülkede kalması durumunda eşiyile kendisinin başına bir şey gelmesi büyük olasılıktı.

Yeniden memleketinde

İngiltere'ye döndükten sonra Londra Üniversitesinde Arapça Çalışmalar bölümünde lisansını tamamladı. 1955'ten emekli olduğu 1973'e kadar British Museum ve British Library'da yazma ve basma eserler bölümünü yönetti. Arapçaya hâkimiyeti yanında elinin altında bulunan eserler onun ilmî çalışmalar yapmasına mükemmel bir ortam sağladı. 1959'da da İsa Nureddin vasıtasıyla intisap ettiği, ihtida etmeden dört yıl önce vefat etmiş olan şeyhi Cezayirli Ahmed Alevî üzerine doktora tezini hazırladı.

Londra Merkez Camiinde verdiği sohbetler ile pek çok İngilizlin Müslüman olmasına vesile oldu. Çünkü konuşmalarında modern dönem insanının

Doğumundan itibaren yirminci yüzyılın neredeyse tamamına şahitlik eden hayatı, dünya genelinde savaşların neden olduğu askerî, siyasi ve ekonomik değişimlerin yanı sıra çeşitli düşünce akımlarının ortaya çıkışı ve gelişimine tanıklık etmesine imkân verecek derecede çok hareketliydi. Bu yüzden Ebubekir Siraceddin'in yaşamı, modern insanın yanlıştan doğruya olan serüvenini en iyi tasvir eden bir hikâyedir.

durumunu göz önünde bulundurarak insanın açlığını gidermenin yolunun İslam'dan geçtiğini tatlı bir üslupla anlatıyor, bu arada tasavvufu çağa uygun bir üslupla sunuyordu. Konuşmalarındaki letafet ile gönle hitap eden yaklaşımı dinleyenler üzerinde çok etkili oluyordu. Kendisi için, "hem yüzü hem de ruhu güzel bir mütefekkir" denmesi, bu yüzdendi. Ayrıca (talebelerinin de içinde olduğu) tanıyanları tarafından "Allah dostu, veliyyullah, arifi billah" diye anılması da bundandı.

İrşada adanan ömür

Siraceddin, İsa Nureddin'in halifesi olarak hayatının geri kalan otuz yılını tamamıyla irşad faaliyetlerinde geçirdi. Gerek ülkesinde ve gerekse dünyanın farklı bölgelerinde müminlerle ve gayrimüslimlerle bir araya geldi. Tasavvuf çizgisindeki geleneksel bakış açısını dinleyicilerine kazandırmaya çalıştı. Bu çabası şöyle tarif edilmiştir: "İsa Nureddin'in verdiği öğütleri can kulağıyla dinler, hayatına tatbik ederdi. Böylelikle irfan şerbetine kap oldu; gün geldi ki kendisi saki oldu. Dünyayı dolaşıp talebe yetiştirir, feyiz dağıtır oldu."

Onun bu gayretlerinin çok müspet ve bereketli sonuçları oldu. Dinimizin güzelliklerini, insana verdiği değeri, yeryüzüne vadedtiği sulhü hem yaşantısıyla hem anlatımıyla çok hoş bir şekilde sunması nedeniyle insanları dinimize kazandırdı. Onun özellikle Avrupa coğrafyasındaki çalışmaları, din adına çok büyük hizmetlerdi.

Tüm hayatını İslam'ın güzelliklerine ve insan kazanmaya vak-

fedem, misafirperver ve müşfik bir bilge olan Ebubekir Hoca, 2005'te doksan altı yaşındayken eşiyle birlikte yaşadığı İngiltere'nin Kent County-Westerham şehrindeki evinde vefat etti. Son otuz yıldır pazar öğleden sonraları misafirlerini ağırladığı bahçesine, "insana gerçek mirasını hatırlatan bir hazine" olarak tanımladığı tabiatın bağrına defnedildi. Arkasından söylenen şu söz insanlığın neler kaybettiğini özetlemektedir: "Örnek bir Batılı Müslüman ve Batı'da İslam'ın otantik öğretilerinin eşsiz bir savunucusu. Onun için değil, onun hikmet ve irfanından mahrum kalacak olan, geride kalanlar için üzülme gerek." Eşine gelince, ihtida etmiş ve Rabia adını almıştı. Çocukları olmamıştı.

Eserleri

Çalışmalarında Kur'an vahyini tahlil etmeyi, geleneksel tarzda son kitabın ve sünnetin evrensel boyutlarını açıklamayı, Hz. Peygamber'in hayatını modern insana anlatarak onu sevdirmeyi, hadislerini yeni bakış açılarıyla yorumlayarak buyruklarını öğretmeyi, kutsallığın ve vahdet-i vücûdun manasını izah etmeyi, cihad-ı ekber kavramını açıklamayı ve cihad sahasında birinci sırada zikrullahın yer aldığını göstermeyi hedeflemiştir. Tüm bunların yanında, çalışmalarına genel hatlarıyla bakıldığında, gönül dili üzerinden modern zamanların buhrandaki insanının kalbine İslam'ı nakşetmeye çalıştığı görülür.

Şair, mütefekkir ve mutasavvıf olan, klasik Arap şiirinden tercüme yapabilecek seviyede

çok iyi Arapça öğrenen ve İslami kaynakları rahatça kullanan üstadın çalışmalarından birkaçı şunlardır:

1. *Yakîn Risalesi: Sufî İnanç, Vizyon ve İrfan Doktrini*: Bütün dinlerin özündeki hakikatleri tasavvufî bir dille ele alır.

2. *Yirminci Yüzyılın Bir Müslüman Velisi: Şeyh Ahmed el-Alevi*: Batı dünyasında bir sufînin hayatı ve düşüncesi üzerine yapılmış en nitelikli çalışmalardan biridir. Burada modern dünyanın bunalımlarına sufî öğreti ışığında ferahlama kapısı aralamaya çalışır.

3. *Antik İnançlar Modern Hurafeler*: Çağdaş dünyanın akıl yapısının korkunç ve yıkıcı hurafelerle dolduğunu, kendi mistik kaynak ve değerlerine bağlı inançların gerçeğe uygun olduğunu dile getirir. Bu eser aynı zamanda metafizik hakikatin, irfani bilginin imkânlarıyla modern çağa soylu bir başkaldırısıdır.

4. *Sufîlik Nedir?*: Tasavvufun kökeni, evrenselliği, doktrini, hususiliği, adabı gibi konuları Batılı okuyucunun ilgisini çekecek biçimde anlatır. Yaşadığı asrın insanı öz değerlerinden uzaklaştıran hastalıklarına bir şifa olarak gördüğü tasavvufu çok güzel bir üslupla sunar.

5. *Hz. Muhammed'in Hayatı: İlk Kaynaklara Göre*: Resulullah'ın hayatının destansı bir tarzda anlatıldığı muhteşem bir eserdir. Dünya çapında en çok okunan eseridir.

6. *On Birinci Saat: Gelenek ve Kehanet Işığında Modern Dünyanın Manevi Krizi*: Bu çalışmada modern çağın olumsuzluk-

ları tasvir edilmekte, manevi bir hayat ve tekâmül için mevcut olan imkânlar açıklanmaktadır. Bir anlamda salt aklın, madde- nin, dünyevileşmenin egemen olduğu dönemin gidişine uyarı mahiyetindedir.

7. *Ruha Dönüş: Sorular ve Cevaplar*: İçerisinde kendisini de anlattığı bu eserini vefatından otuz saat önce tamamlamıştır. Bu kitap aynı zamanda vaktinin her aşamasını değerlendirdiğinin de bir delilidir. Nitekim bu yüzden ona "meyve veren ulu ağaç" benzetmesi yapılmıştır.

Büyük bilgenin mutlaka zikredilmesi gereken bir yönü vardır. Onu da hatırlatalım: Kendi dilinde yazarken sol elini kullanmasına rağmen vahiy diline hürmeten, Arapça yazarken sağ elini kullanmasıdır.

Kısacası

Doğumundan itibaren yirminci yüzyılın neredeyse tamamına şahitlik eden hayatı, dünya genelinde savaşların neden olduğu askerî, siyasi ve ekonomik değişimlerin yanı sıra çeşitli düşünce akımlarının ortaya çıkışı ve gelişimine tanıklık etmesine imkân verecek derecede çok hareketliydi. Bu yüzden Ebubekir Siraceddin'in yaşamı, modern insanın yanlıştan doğruya olan serüvenini en iyi tasvir eden bir hikâyedir.

Yazımızı onun temel ibadetlerimizi yorumlamasıyla bitirelim: "Namaz, tezahürlerin prensibe teslimidir; oruç nefsanî arzulardan, dolayısıyla 'ben'den sıyrılmaktır; zekât eşyadan, dolayısıyla dünyadan sıyrılmaktır; son olarak hac, Merkez'e, Kalb'e, Zât'a dönüştür..." ■

BİTİRİLMEMİŞ ACILAR TEKRARLANIR

Yaşam döngüsü tüm canlılarda aşağı yukarı aynıdır; doğmak, olmak ve ölmek. Yaşarken öleceğini bilen ve kendi ölümünün bilinciyle yaşayan tek canlıyız ve hayatımızın her anını bu bilginin gölgesinde yaşıyoruz. Doğmak ve ölmek arasında geçen hayatımız “olmak” üzerine kurgulanmış âdet ve işin tekâmülü, tamamlama kısmı tam da burası. Yaptığımız her eylemde bilinçli veya bilinçsiz hayatımızı anlamlandırma ve o anlamla beraber onu yaşanabilir ve katlanabilir kılmaya gayret ediyoruz. Tasavvuf bu döngüye, “hamdım, piştim” derken edebiyat, “olmak ya da olmamak” diyor. Olmanın ön koşullarından biri kabulse diğerleri de sabır ve mücadele ruhudur, tüm bunlar zorluğu da acıyı da bünyesinde saklar. “Mutluluk ve acı ikiz kardeştir... Acı engellendiğinde mutluluk yavanlaşıp sıkıcı bir rahatlığa dönüşür, acıya duyarlı olmayan insan derin mutluluğa kapısını kapatmıştır.” diyor Nietzsche. Oysa günümüzde acıdan kaçınmak kabul görüyor, acıyı yok sayan, keyif alınamayan her saniyeyi kayıp gören bir anlayış hâkim. *İnsanın Anlam Arayışı* kitabında Viktor Emil Frankl insanın tüm uğraşısının haz almak ve acıdan kaçmak olmaması gerektiğini; aksine hepsinin hayata dair olduğunu, acının da hayatın parçası olması gerektiğini söyler ve “Kişisel bir trajediyi zafere dönüştürmek ve potansiyelimizle göğüslemek hayatın kendisi kadar anlamlıdır.” der. Hazzın bir yan ürün olduğunu savunur, kendi yaşantısından yola çıkarak kurduğu logo terapide.

Acı korkusu (algofobi) yaygınlaşan bir korku ve diğer korkularımız gibi temelde ölüm korkusuna çıkan bir yol. Çok meşgul olmak, yoğunluğun ardına sığınmak modern

dünyada kendinden ve ölümden kaçma, acıdan saklanma metotları genelde. Sanki ölümlülüğün reddi var kendimizi dinlemeyişimizde. Ecdadın kabristanları şehir merkezlerine yerleştirme ve hayatın içine taşımalarına karşın bizler yeni planlamaları kabristanların görünmezliği üzerine yapmaktayız. Acıların bir öğretisi olduğunu bilen ve buna hazır nesillerden acıdan kaçan, haz/mutluluk merkezli keyif alınmayan her anı kayıp sayan bir sistemin kabulüne zorlanıyoruz. “Modern insanın en temel vasıflarından bir tanesi ölüme doğrudan bakmaması. Ceddimiz ölüm duygusuyla beraber yaşayan insanlardı... Yakın zamana kadar kefen bezini hazırlayan insanlar arasında büyüyorduk bizler. Kefen bezini bir tarafa hazır eden insan ölüm duygusuyla barışıktır.” diyor Kemal Sayar, *Ruhun Derin Yaraları*’nda. Yakınlarımızı kaybetme ve ölümlüyle yüzleşme acıların en yüksek dozda olanı. Ve bu yüzden ölüm, yüzleşmesi en zor olan ve âdetâ hayatımızın ayarı. Yas süresi, kayıplarımıza karşı gösterdiğimiz bazen öfkeli bazen umutsuz ve genellikle kederli tepkilerimizin zamana yayılmasıdır. Kaybın ve beraberinde gelen yasın doğasında acı vardır, öfke vardır, özlem vardır. Bu tepkiler kayıpla kurduğumuz duygusal bağla doğru orantılıdır ve kişiye özeldir. Bu duruma bir hastalık gibi bakmak, yas süresini standarda bağlamak, acıyı bir an önce terkedilmesi gereken bir durak gibi algılamak, insanın ölümlüyle yüzleşmesini, kaybın yaratacağı boşlukla baş etmesini, yeni durumu kabullenmesini engellemektedir. Günümüzde yaşamın anlamı “hayatta kalmak ve zevk almak, mutlu olmak” kurgusu üzerine olduğundan yakın kaybı sonrası yaşanan acı ve ızdırabın hemen geçmesi,

eski ve rutin hayata dönülmesi bekleniyor. Yas süreci uzarsa modern tıp kendinde buna ilaçlarla müdahale hakkı buluyor. Psikiyatri hastalıklarının tanı ve istatistiklerinde kullanılan DSM el kitaplarında yıllar içinde acıya gösterilen tepkilerin şekli ve süresi, yas sonrası yaşanan üzüntüye tıbbi müdahale ve tanı koyma kararı son düzenlemelerde 15 güne kadar inmiş durumda. Oysa araştırmalar yas sürecinin üç aydan birkaç yıla kadar sürdüğünü hatta birçok insanın yıllarca devam eden yas süreci geçirdiğini ortaya koymaktadır. Ivan Illich, *Sağlığın Gaspsı* kitabında özetle tıp kurumunun neyin hastalık, kimin hasta olduğunu ve hastalara ne yapmak gerektiğini belirlediğinde bunun çoğu zaman sağlığımız için tehdit oluşturduğunu, bedenimiz üzerindeki etkimizin azal-

dığını anlatır. Son dönemlerde yapılan araştırmalarda da bu düşünceye destek olarak yas sürecinde tıbbi müdahalenin beklenenin tersine kaybı yaşayana zarar verdiği insanların çoğunun %80-90 oranında kayıptan sonra herhangi bir müdahaleye gerek kalmadan yas süreciyle başa çıkabildiklerini göstermektedir.

Acının bizi değiştirme, dönüştürme gücünü inkâr etmek; sonrasında kaybettiğimiz sevdiklerimizle kurabileceğimiz güçlü duygusal bağları da inkâr anlamına gelmektedir. Başımıza gelen her türlü kayıp, acı vermesi yanında hayata farklı bir yerden bakmamızı, yeniden önem sıralaması hazırlamamızı, yaptığımız hataları fark etmemizi, gelecek planlarımızı ve hayallerimizi de değiştirmemizi sağlayabilmektedir. Bu sü-

reç bir yolculuktur; başta hüznün, öfke olsa da zamanla hayatı tatlısıyla acısıyla kabullenmeyi, musibetlere sabretmeyi, hayata dâhil olmayı, acıyı sindirmeyi, yenilenmeyi ve kendimizi onarmayı da kapsar. Bu yolculukta en önemli olmazsa olmazımız bizi koşulsuz seven ve zor günlerimizde yanımızda olan yakınlarımızdır. Acının paylaşımında uzak yakın akrabaların, konu komşunun, dostların, arkadaşların olumlu katkısı ve payı büyüktür. İster acıyı yaşayan ister acıya eşlik eden olalım, yaşanan sürecin zor ve uzun olabileceğini kabul etmeliyiz. Acele edilmeden sabırla, koşulsuz ve müdahalesiz bir ortam sağlanmasının, duygu ve düşüncelerin kısıtlanmadan aktarılabilmesi sağlıklı ve etkili dost meclislerinin kurulmasının acının sağaltılmasındaki önemi unutulmamalıdır. Neyse ki henüz toplum olarak acıya eşlik etme noktasında duyarlılığımızı kaybetmedik. Çünkü her daim zor zamanlarımızda “ötekinin iyileştirici eline” hâlâ çok ihtiyacımız var.

Sonuç olarak acının üstesinden gelmek için çevremize ihtiyacımız olduğu kadar yeniden güçlenmeye ve bu acının etrafında kendimizi yeniden inşa etmeye de ihtiyacımız var. Acıya hemen kaçınılması gereken bir durum olarak değil, doğru anlaşılıp yönetildiğinde pozitif dönüşüme kaynaklık edebilecek bir tecrübe olarak bakabilmeliyiz. Hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağını kabul ederek bu acıyla yaşamayı öğrenmek, kendimizi gerçekleştirme yolunda en önemli adımımız olacaktır. ■

RUHA İYİ GELEN ŞEYLER

Hacer BALCI

Ankara Keçiören Müftülüğü Kur'an Kursu Öğreticisi

1 997 yılı Haziran ayında imam hatip lisesinden mezun olduğumda en büyük hayalim iyi bir matematik öğretmeni olmaktı. Maddi sebeplerden ötürü mezuniyetimin ardından dershaneye gidemedim. Sınava ancak iki yıl sonra hazırlanabildim. Fakat o yıl da kat-sayı engeli ile karşılaştım. Malesef iyi netler çıkarmama rağmen matematik bölümünü kazanamamıştım. Konya Selçuk Üniversitesi Bilgisayar Öğretmenliğine girebilmişim. Bu sefer de çok istediğim okulum başörtülü olduğum gerekçesiyle devam edememiş ve Ankara'ya geri dönmek zorunda kalmıştım. Ama bu geri dönüş Örnek Kız Kur'an Kursu'na öğrenci olarak başlamama vesile olmuştu. Ezber yaptım, kıraatimi geliştirdim. Her işte bir hayır vardı. Sonra hayat kendi telaşlarıyla geldi. Evlendim, yuva kurdum, anne oldum. Yine de içimde üniversite hayali yanmaya devam etti.

Yıllar sonra üniversite sınavına tekrar girdim. İnsan yaş alsada ilklerin heyecanı hep aynıymış. Yetişkin yaşında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazanmıştım. İki çocuk an-

nesi bir kadın olarak artık ben de üniversiteliydim. Örgün eğitim benim için bir hayli zordu o yüzden açıktan tamamlamayı tercih ederek fakülteyi bitirdim. O çok istediğim öğretmenlik hayaline yaklaşmıştım. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliğine başladım. Arzum, gençlerle buluşmaktı. Onların derdini dinlemek, karakterleri inşa olurken o yapıya tuğla taşımak, harcını karmaktı. Kökleriyle bağları güçlü, hayat yolunda sağlam adımlar atan nesillerin inşasında azıcık da olsa bir katkı olsun istiyordum. Her birini evladım gibi görüyor, onlara narin bir çiçeğe, yeni boy vermiş bir fidana bakar gibi bakıyordum.

İnsan bir işe iyi niyetlerle başladı mı Rabbim de desteğini esirgemiyor, işini kolaylaştırıyor. Hatta her zorluk bir başka kolaylıkla beraber geliyor. Bizim görünen âlemde yaşadığımız zorluk pandemiydi. Evet, pandemi patlak vermiş, okullar kapanmış ve çevrimiçi eğitime geçilmişti. Büyük bir belirsizlik hâkimdi, korkulu ve sıkıntılı bir dönemdi. Ancak aynı zamanda benim için insanın kendini dinlediği, kendiyi bulduğu bir

dönemdi. Pandemi öncesinde ektiğimiz tohumlar yeşermeye başlamıştı. Öğrencilerimiz, bütün o gençlik hezeyanlarında, yaşadıkları dinî tereddütlerde yahut günlük telaşlarında bizi arayacağını biliyordu. Okullar kapalıydı ama internet sayesinde mekân ve zamana galebe çalarak onlarla buluşuyorduk. Okulumuzun 12. sınıf öğrencilerinden bir gencimiz çaldı kapımı. Örtülü bir gençti, mütedeyyin bir ailede yetişmişti. Fakat kafası soru işaretleriyle doluydu. Ayıplanma ve kınanma korkusuyla kimselerle paylaşmıyordu. Dinî ritüeller ona anlamsız geliyordu ve iç dünyasında inancını sorguluyordu. Onunla yaptığımız telefon görüşmelerinde önce çekinerek ardından benim gösterdiğim anlayışa binaen rahatlıkla dile getirdiği şeyler bu genç kızımızın zor bir dönemde olduğunu haber veriyordu.

Aslında bütün o şeylerin ardından hayatı anlama ve anlamlandırma çabası vardı. Onu yıllardır yoran çetrefilli meselelerden başlamak yerine önce hayata dair ettik sohbetlerimizi. Sanatla buluştuk. Filmler izledik, kitaplar okuduk. İnsanı anlamaya gayret ettik birlikte.

Pandeminin daha ilk aylarıydı. Bir kitabı bitiriyor, üzerine konuşuyor ardından başka bir kitaba geçiyorduk. Filmleri birlikte seçiyor sonra üzerine uzun uzun sohbetler ediyorduk. Aramızda coşkulu ve samimi bir dil keşfetmiştik. Tabii bütün o konuşmalar bir şekilde insana, evrene, yaratıcıya, dünya nizamına gelip dayanıyordu. Eskisi kadar ürkmüyordu dinî meselelerden hatta bazen konuyu bile isteye dinî alana çekiyordu. Bu da beni mutlu ediyordu.

Bir akşam beni aradı, “Hocam; meal ya da tefsir okumak istiyorum. Hangi meali ya da tefsiri okuyayım?” diye sordu. “İstersen birlikte okuyalım.” dedim. “Çok sevinirim.” dedi ve başladık. Ben haftada bir gün tefsir okuruz diye düşünüyordum. Ama ilk okuma yaptığımız akşam, “Hocam her gün okusak olur mu?” diye sordu. O tecrübe ettiğimiz dingin bir alandan sonra artık ne aradığını biliyordu. Hayat böyledir. Bazı çözümler o en kaotik zamanda gelmez. Yeniden başlamak içi birazcık boşlamak gerekir. Biz onunla aslında yorulduğu bir alandan çıkıp başka bir alanda nefes almış sonra onun tekrar olmak istediği yere gelmiştik, tazelenmiş olarak hem de.

Tam iki ay boyunca akşamları çevrimiçi okumalar yaptık. Birçok sure okuduk. Uzun uzun konuştuk. Üniversite sınavından sonra haftada iki gün okumaya başladık. Bir arkadaşının da derslerimize katılmak istediğini söyledi. Derken

başka biri, sonra bir başkası... Grubumuz epey kalabalıklaştı. Bir gün bir ayet üzerine konuşurken bütün dinleyenlere bir soru sordum: “Sizin için bu hayatta en büyük dönüm noktası neydi?” Cevaplama sırası öğrencime geldi. “Benim için en büyük dönüm noktası sizinle tefsire başladığımız o gündü.” dedi. “Çünkü ben bir uçurumun kenarında tam düşmek üzere iken siz benim elimi sıkı bir şekilde tutup beni o uçuruma düşmekten kurtardınız.”

Aslında o tefsir okumaları sadece öğrencime iyi gelmemiş-

ti. Benim de hayatımda çok büyük dönüm noktalarına vesile oldu. Okumalar yaptığımız o tarihlerde ben Kur’an kursu öğreticisi olarak Diyanet’e atandım. Öğrencim de hukuk fakültesini kazandı. Belki bunlar görünür, maddi şeylerdi. Ama en önemlisi ruhumdaki o coşku ve “iyi olma” hissiyatı, daha da önemlisi Rabbini bulma duygusu her şeye değerdi.

Öğretmen olmak, öğretirken en güzel şekilde öğrenmekmiş meğer. Çok şükür Allah’a, iyi ki bizi her daim öğrenen öğretici kılmış. ■

DÎVÂN

Mustafa Mirza DEMİR |

Klasik Türk edebiyatı için eski Türk edebiyatı, saray edebiyatı, yüksek zümre edebiyatı gibi tanımlamalar yapılsa da şairlerin şiirlerini bir divanda toplamaları hasebiyle genel tanım divan edebiyatı şeklindedir. Divan şiirinde 11. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Bu şiirin en önemli temsilcileri arasında Âşık Paşa, Fuzuli, Baki, Şeyh Galip, Nabi, Nef'î ve Nedim gibi isimler hatırlıdır. Kalemin ustalığı, dildeki sanatlı anlatıma bağlıdır. Nazım birimi, beyittir; şiirde konu bütünlüğünden çok parça bütünlüğüne yani beyit güzelliğine önem verilir. Zira her beyit kendi başına bir anlam taşır. Gazel, kaside, mesnevi, müstezat, başlıca nazım biçimleridir. Aruz ölçüsüyle yazılan şiirlerde tema genellikle aşktır ve bu aşk da çoğunlukla dinî tasavvufi bir kimliğe bürünür.

Diyanet TV ekranlarından aşına olduğumuz Ömer Demirbağ Hoca'nın *Dîvân* adlı eseri, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında yerini aldı. Bu eser, akla ilk geldiği şekliyle meşhur divan şiirlerinden bir seçki değil, Türk İslam edebiyatına gönül vermiş kıymetli bir isim olan Ömer Demirbağ'ın kaleme aldığı şiirlerini bir araya getirdiği kendi divanı. Klasik Türk edebiyatının gelenek ve ölçülerine sadık kalınarak yazdığı şiirler arasında güncel meselelere değinen şiirler de var: Sevgili Peygamberimize hadsizce hakaretler eden sözüm ona karikatüristten mazlum Gazze'ye çoluk çocuk demeden bomba yağdıran Siyonistlere, çağımızın buhranlarından şairin kendi gençliğine serzenişlerine...

Divan tarzında yazılan ve dört bölümden oluşan eserin Dîbace (girizgâh) adlı kısmında Demirbağ, şu cümlelere yer vermiş: "...Yüzyıllar önce değil, Cumhuriyet döneminde kaleme alınmış ve gün yüzüne çıkmasına yol verilmemiş nice divanlar var. Elinizdeki şu kitap, o mahcup ve münzevi benzerlerinin oluşturduğu sessiz koroya katılır ve ilan eder ki: Divan şiiri devam ediyor!" Kitabın bölümleri ise gazeller, musammatlar, nazm'lar ve Ayşe'ye dair... Bu son kısmı, "... Kendisini yedi yaşındayken ancak görebildiğim ve yirmi beş yaşına kadar da 'baba' hitabını ağızından duyamadığım evladıma dair yazdıklarım..." diye takdim eden Ömer Hoca'nın dibacesi, şu mütevazı cümlelerle son buluyor: "...Değil mi ki şair, ne kadar hakperest olursa olsun, kendi şairliğini konuşturmuştur. Öyleyse Allah kelamı ve Allah elçisi karşısında, yani mutlak hakikat önünde, kul ve beşer sözü şiir, elbette hiç hükmünde ve yalan!"

Divan şiirinin incelikleriyle, güzellikleriyle bezeli bu kıymetli eseri; okurların, şairlerin, şiire gönül verenlerin zevk-i selimine emanet eder, herkese keyifli okumalar dileriz. ■

DIYANET TV

DOĞUBATI

ARASINDA

YAKINDA

FREKANSLAR

4A(HD)
FREKANS: 12.380 MHZ
POLARIZASYON: DIKEY (V)
SEMBOL ORANI: 27.500
FEC: 3/4

4A(SD)
FREKANS: 12.422 MHZ
POLARIZASYON: YATAY (H)
SEMBOL ORANI: 30.000
FEC: 3/4

Digiturk - 68. kanal

D-SMART - 104. kanal

Kablo - 555. kanal

TV+ - 133. kanal

YeniU - 49. kanal

"Andolsun, Allah'ın Resulü'nde sizin için;
Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman,
Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır."

(Ahzab, 33/21.)

